Biblikum II.

Újszövetség - PPKE BTK
2016/2017 II. fv.
Hodász András

Követelmények

- óralátogatás
- kollokvium - órai jegyzet (ppt)

Segédkönyvek, honlapok

- Scolar - Kézikönyv a Bibliához
- Kocsis Imre: Az üdvösség igéje (SzIT)
- Kocsis Imre: Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába I-II. (SzIT)
- Takács Gyula: Az Újszövetség irodalma (Kairosz)
- Biblikus teológiai szótár
- Az Újszövetség értelmező kéziszótára (Új Ember)
- www.ujszov.hu

segédtudományok

- egzegézis - a bibliai szöveg magyarázata, értelmezése
- biblikus teológia - egy-egy bibliai fogalomnak mi a jelentése a kinyilatkoztatásban, milyen jelentésváltozásokon ment keresztül.
- szövegkritika
- régészet, történelemtudomány

Alapfogalmak

bevezetés

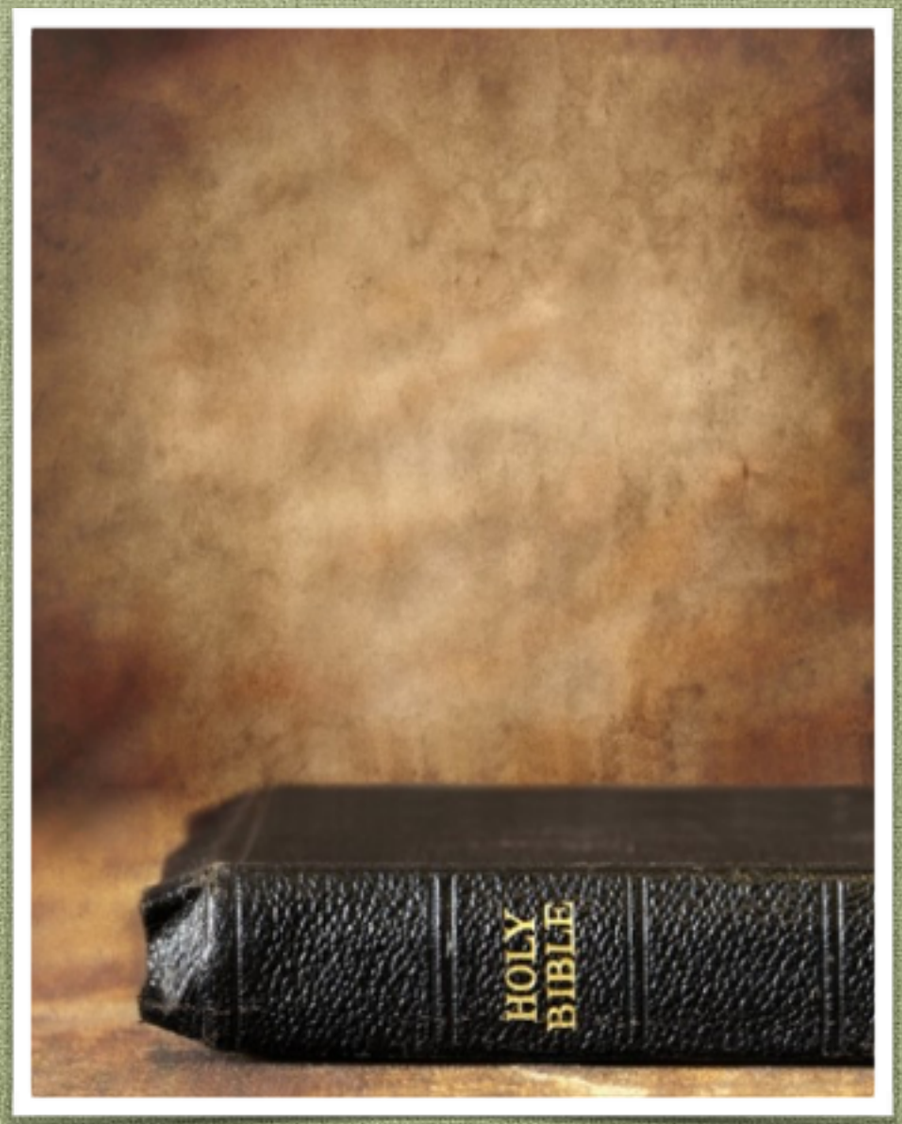

“biblia”

- görög eredetű szó
- hé biblosz (ή βιβλος) – jelentése: könyvtekercs
- to biblion (το βιβλιον – az utolsó betű lehet, hogy: η) – jelentése kisebb tekercs, könyvecske
- Ennek a többesszáma: ta biblia (τα βιβλια) – tehát tekercsek, könyvecskék

- Ez mindig többes számú ragot kapott először: *biblia, bibliorum*.
- Azonban egy idő után a latinban egyes számú ragozása lett: *biblia, bibliae* – tehát ráadásul nőnemű lett (*ae!*).
- Ez az átalakulás a 13. századra tehető. Oka: ez a legfontosabb könyv, A könyv, a könyvek könyve.

definíció

- A Biblia a szent, Istentől sugalmazott könyvek gyűjteménye, amelyek a hit és erkölcs számára mércéül szolgálnak.
- A Bibliát két közösség tartja szent könyvének: *zsidó* és a *keresztény*. Amit a zsidók Bibliának neveznek, mi Ószövetségnek. Az átfedés nem 100%-os

Mi NEM a Biblia?

- Nem jegyzőkönyv Jézus életéről
- Nem tudományos mű
- Nem forgatókönyv
- Hitre akar vezetni - fő üzenete: Jézus a Krisztus

- Az Ó- és Újszövetség elnevezés a *3. századtól* van. A fogalom *Jeremiás 31, 31*-ben található meg. Isten új szövetséget ígér, szívünkbe írja törvényeit.

- Jézus az utolsó vacsorán is új szövetséget vezet be. Ennek üdvtörténeti jelentősége van.

- A 3. századtól használják tehát a bibliai értelemben. Ez egy folyamat eredménye, Jézus és tanítványai számára a Szentírás (mivel sugalmazottnak tartják/tartjuk, szentnek nevezik/zük) az ószövetséget jelentette.

- Kr. *u. 80-100-120* körül tekintették az újszövetséget egyenrangúnak az Ó-val. Jézus tanítványai az Ószövetséget így emlegették: *Írások; Írás; Mózes és a próféták; Mózes, próféták, zsoltárok; a törvény és a próféták*

szövetség

- latinul: *testamentum* – jelentése: végrendelet, szerződés, és csak másodlagos értelemben szövetség. (Vetus Testamentum: Ószövetség, Novum Testamentum: Újszövetség)
- görögül: *diathéké*
- héberül: *berith* [borít]

kánon

- **szent könyvek jegyzéke** (szó szerint mércét jelent, a nád szóból ered: az akkád qanu, megfelelője a héber qaneh = nádszál szó. mivel a nád egyenes és göbök vannak rajta, kiválóan alkalmas mérésre) –

- azon könyvek jegyzéke, amik a hit és erkölcsi élet mércéjéül szolgálnak. Origenész használta először Kr. u. 250 körül († 254) ebben az értelemben ezt a szót, de a IV. század közepétől nevezik a szent könyvek gyűjteményét kánonnak (Athanáz). Ez után terjed el. II. Vat. Zsin. – azok a szent könyvek, amiket a közösség Istentől sugalmazottnak tart.

Sugalmazás

- Az *„Istentől sugalmazott”* kifejezés Josephus Flaviusnál és Alexandriai Filónnál is megjelenik. Ők Krisztus idejének tanúi voltak. Náluk ez a kifejezés a zsidó szent könyvekre vonatkozik. Ezt átveszik a keresztények.

- Megjelenik az Újszövetségben is: először a 2 Tim 3, 16-ban („Minden írás, amit Isten sugalmazott, jól használható a tanításra…”)

- **Isteni sugalmazás:** ez a kifejezés azt jelenti, hogy két szerzője van: Isten és az ember. Az isteni szerzőséget a sugalmazás szóval írjuk le. Isten az embert írásra vezeti és írás közben megvilágítja, hogy az általa közölt igazságot tévedés nélkül közölje. Ezért mondjuk, hogy a bibliai sorok közül Isten szól hozzánk. Az ember azonban teljes jogú, minden képességével közreműködő szerző (szent szerző): értelmével, tudásával, kultúrájával, kifejezésmódjával.

- Tehát Isten nem diktál és az ember nem agyatlan írógép. Tud gondolkodni. pl.: a Biblia képes jellegű, mert a keleti kultúra képekben gondolkodik. Az ember nem egyszerű eszköz, hanem közreműködő. Ezért a Biblia korhoz és kultúrához kötődik, de nem csak egy adott kornak szól.

Hogyan olvasd?

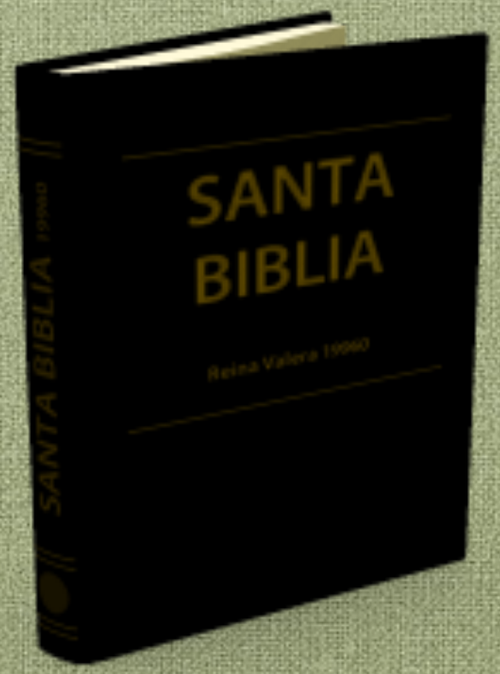

- A Biblia az emberi lehatároltság bizonyos adottságait vállalja. Az ókori ember másképp gondolkodott. Ezért kell magyarázni. pl.: benne van, hogy a nap forog a föld körül. Ez nem baj. Isten nem tudományos, hanem vallásos és erkölcsi tartalmat akar közvetíteni.

- Mivel az ember révén közli Isten az üzenetét, ezért azt keressük a Biblia értelmezésénél, amit a szent szerző mondani akar.

- A Biblia könyveinél a kutatások feltárták, hogy ezek a könyvek növekedtek, gazdagodtak, vagy elvettek belőlük. A kutatások fel tudják tárni, hogy mi a későbbi betoldás. De ez nem változtat az Isteni kinyilatkoztatáson. A kánon az egész könyvet elfogadta

- Olvasni: annak a Szentléleknek a segítségével, aki sugalmazta

- Abban a közösségben, ahol megszületett (napló példa)

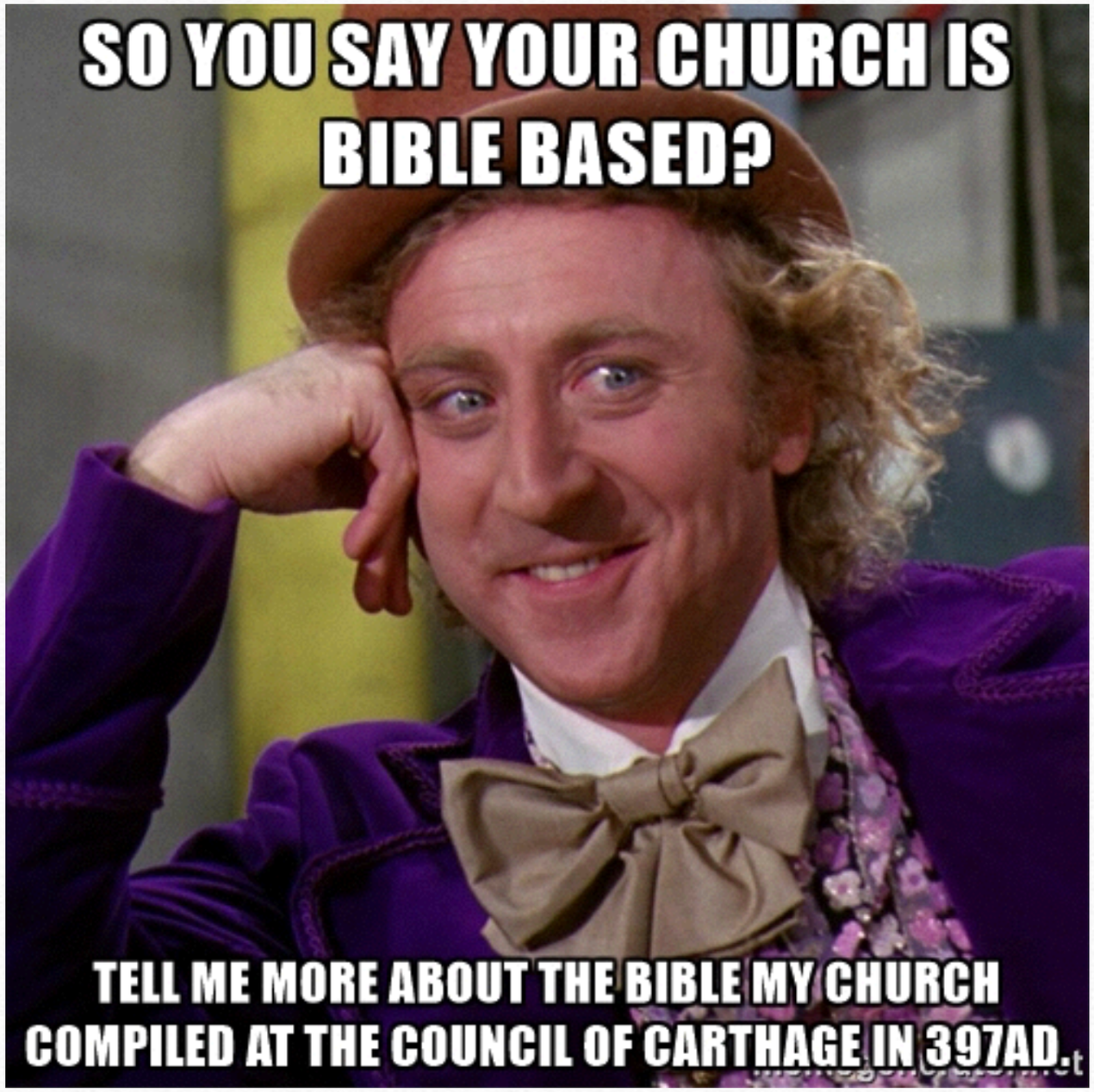

Szentírás és Szent hagyomány

Jézus egyházat alapított

- Jézus maga nem írt semmit a Bibliába,
- helyette létrehozta az apostolok kollégiumát (12 - Izrael 12 törzse - az Új Izrael)
- Vezetőt választott nekik (Péter - Mt 16, 18)
- rájuk bízta tanításának megőrzését és továbbadását

- „Jézus még sok egyebet is tett. Ha azonban valaki mind le akarná írni – azt hiszem –, annyi könyvet kellene írnia, hogy nem tudná az egész világ sem befogadni.” (Jn 21,25 – az evangélium utolsó mondata.)

- A tizenegy tanítvány elment Galileába, arra a hegyre, ahova Jézus rendelte őket. Amint meglátták, leborultak előtte, bár néhányan kételkedtek. Jézus odalépett hozzájuk, és így szólt: „Én kaptam minden hatalmat égen és földön. Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Keresztelljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig. (Mt 28, 16-20)

Hogyan adták tovább az apostolok Jézus tanítását?

- **Szóban:** elmondják és kifejtik, magyarázzák Jézus tetteit és szavait
- **Tettekkel:** liturgia, szentség-kiszolgáltatás, imádság (lex orandi), intézmények alapításával (egyházalapítás, püspökszentelés)
- **Írásban:** Jézus tanításának és a saját tanításuknak egy csekély részét (ők vagy mások) leírták a Szentlélek sugalmazására >> Amit ezek közül az Egyház hitelesnek ítélt a Szentlélek vezetése által, abból lett a Szentírás.

- Azután így szólt hozzájuk: „Menjetek el az egész világra és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. (Mk 16,15)
- "Aki titeket hallgat, engem hallgat…" (Lk 10,16) - Az apostolok testülete Jézus tekintélyét kapja meg!
- "Akinek megbocsátjátok bűneit, az bocsánatot nyer, s akinek megtartjátok, bűnben marad" (Jn 20,23)
- Ezt az apostolok is így értették: "Úgy tetszett a Szentléleknek és nekünk…" (Apcsel 15,28 - az első zsinat!) - olyan kérdésben döntenek, amiről Jézus nem rendelkezett!

- Péter és az apostolok <u>új tagokat vesznek fel</u> az apostoli testületbe (vö. ApCsel 1,21-26).
- A <u>kézrátétellel általuk felszentelt püspökök</u> (2Tim 1,6), akik az új részegyházakat vezetik (Tit 1, 5-8) teljes jogú tagjai az apostoli közösségnek.
- Péter és az apostoli közösség a Jézustól származó tanítói felhatalmazással ma is hivatalban van, ma is tanít, hitelesen és az <u>adott korra alkalmazva adja át a Szenthagyományban és a Szentírásban ránk maradt kinyilatkoztatást!</u> (A Szt. Péter Bazilika főoltára alatt ott vannak Szt. Péter csontjai! – „Te Péter vagy, és én erre a sziklára…”

Ősegyház:

- „Állhatatosan kitartottak *az apostolok* *tanításában* és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban.” (ApCsel 2,42)
- „Legyetek hát állhatatosak, testvérek, és ragaszkodjatok a **hagyományokhoz**, amelyeket tőlünk **élőszóban** vagy **levélben** kaptatok.” (2Tessz 2,15)

Szent hagyomány

- Jézus és az apostolok tanításának és tetteinek azon része, amelyet nem foglaltak a Szentírásba, de amelyek nélkül nem lehet helyesen értelmezni az Írott Igét, a Szentírást sem!
- Kinyilatkoztatás: Szentírás és Szent Hagyomány
- A kettő együtt, egymást átjárva és megvilágítva állítja elénk a teljes kinyilatkoztatást, Krisztusnak az itt és most számunkra felfogható teljességét!
- Nincs teljes kinyilatkoztatás sem a Szenthagyomány, sem a Szentírás nélkül
- A Szenthagyomány és a Szentírás tanítását az Egyház Tanítóhivatala (az apostolok utóda) közvetíti mindig aktuális módon

Szentírás

- Az egyház írta le, őrizte meg, adta tovább és gyűjtötte össze
- Az apostoli igehirdetést rögzíti
- a Szentlélek segítségével az Egyház döntött arról, hogy mely könyvek kerüljenek az Újszövetségbe. (A IV. század végén. Először Szt. Athanáz hirdeti ki a mai 27 könyvet Kr. U. 367-ben.)
- A Szenthagyomány, a Szentírás és az Egyházi Tanítóhivatal elválaszthatatlan egymástól!

- Történelmi hitele: A kat. Bibliában lévő 46 + 27 könyve majdnem 2000 év alatt keletkezett (kb. Kr. u. 100-ig, János ev.). Ebben az idősávban a régészeti és az írásos emlékek alapján teljesen megbízható! >> Nem mesekönyv!
- Belső kohéziója: Összefüggő történet + kb. egyharmada prófétai jövendölés, nagy részük már beteljesedett. A lényegével, Jézus személyével kapcsolatban 300 prófécia (Dávidi származása, születése helye, módja, halála részletes körülményei, feltámadása stb.)
- Szövegének hitelessége: Ma olvasható szövegei teljesen azonosak az ókori leletekből előkerült szövegekkel.
- Ósz.: A qumráni lelet (1947) Jézus-korabeli Izajás-tekercsének szövege ua., mint az addig is ismert Bibliáké.
- Egyetlen ókori szöveg sincs, amely hitelességben hozzá fogható!

1. A Biblia hitelessége

szerző	*megírás időpontja*	*legkorábbi másolat*	*időkülönbség*	*kéziratok száma*
Caesar: A gall háborúk	Kr. e. 100-44	Kr. u. 900.	1000 év	10
Platón: írások	Kr. e. 427-347.	Kr. u. 900.	1200 év	7
Arisztote-lész	Kr. e. 384-322.	Kr. u. 1100.	1400	5
Tacitus (történetíró)	Kr. u. 100.	Kr. u. 1100.	1000	1

*„Világos tehát, hogy Isten bölcs rendelkezése szerint annyira összetartozik és egymásra van utalva a **Szent Hagyomány,** a **Szentírás** és az **egyházi Tanítóhivatal,** hogy egyikük sem lehet meg a másik kettő nélkül. Mind a három együttesen, de mindegyikük a saját módján, az egy Szentlélek tevékenységének hatására eredményesen szolgálja a lelkek üdvösségét."*

Dei Verbum 10, KEK 95)."

Szt. Iréneusz (+205), Adversus Haereses:

"Újabban néhányan azt állítják, hogy a gyermekeket nem szabad megkeresztelni. Maguk az apostolok azonban megkeresztelték a hívők gyermekeit, s az Egyház mindmáig így tesz."

Antiochiai Szt. Ignác (+110k.), Levél a Szmirnaiakhoz:

- „Semmit ne tegyetek a püspök nélkül, ami az Egyházzal kapcsolatos! Azt tekintsétek valódi Eucharisztiának, amit a püspök vagy az általa megbízott személy mutat be. Ahol a püspök megjelenik, oda gyűljön a hívő nép, mint ahogy ahol Jézus Krisztus van, ott a Katolikus Egyház.”
- John Newman is: “Ha nem vagyok teljes közösségben Péterrel és a püspökökkel, Krisztussal sem vagyok teljes közösségben.”

Újszövetség

Az iratok keletkezése

Alapok

- eredeti nyelve görög, de arámiról fordították (nincs központozás, nincs kis- és nagybetű)
- 27 könyvből áll
- 4 evangélium, Apcsel, 13 páli levél, 7 katolikus levél, zsidókhoz írt levél, Jelenések könyve
- a leírt könyvek előtt létezett az igehirdetés a szájhagyományban
- *“Legyetek hát állhatatosak, testvérek, és ragaszkodjatok a hagyományokhoz, amelyeket tőlünk élőszóban vagy levélben kaptatok.” (2Tessz 2,15)*

A szóbeli áthagyományozás sajátosságai

- Amit sokszor elmondanak, az formát ölt, majd szilárd műfaj alakul ki

- **Műfaj:** a gondolatközlés egysége, amit meghatároz a *szilárd forma*, a *tartalom*, a *stílus* és a *Sitz im Leben* (életbe ágyazódás). Korszaktól és földrajzi területtől függően változik a kifejezésmód.

- **Forma:** mindent kialakult forma szerint mesélnek el: művészi formák, pl. verses, rímes költemény

- **<u>Tartalom, stílus</u>**: a téma nagyon meghatározó, pl. a temetési beszédben nincsenek oda nem illő dolgok.

- **<u>Sitz im Leben:</u>** *élethelyzet*, amihez a szöveg kötődik. (A szóbeli áthagyományozás ismételt elbeszéléssel történik, s ehhez alkalmak kellenek.)

- Pl. az utolsó vacsora szavainak Sizt im Leben-je maga az utolsó vacsora; Ef 5,14 is ilyen: "… Ébredj, aki alszol, támadj fel a halálból és Krisztus rád ragyog" ez eredetileg egy ókeresztény keresztelési ének részlete, amit Pál felhasznál

- Írás előtt feltételezzük a szóbeliséget
- pl. a szinoptikusok (Mt, Mk, Lk) kis egységeket, perikópákat dolgoztak fel
- Pálnál is vannak himnikus szövegrészletek

Arra utaló jelek, hogy a szerző egy szájhagyományban megszilárdult szöveget vesz

- A szerző maga utal rá, hogy veszi valahonnan. Pl. Ef 5, 14: “…Ezért mondják…”; 1Kor 11,23 - az utolsó vacsora leírása

- ritmikus szöveg, egységet alkot, szilárd szerkezet, forma jellemzi, esetleg jellegzetes kötőszó vezeti fel pl. “Ő Isten formájában volt, és az Istennel való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell.” (Fil 2,6)

- verssorokban íródott
- Olyan szavakat használ, amelyek nem jellemzők a szerzőre. Pl. Fil 2, 6-11: “isteni formájában”, “kiüresítette (kenoszisz)” stb. ezek hapax legomenonok (csak itt fordulnak elő Pál írásaiban)
- A szerző a neki tetsző gondolatot beszúrja az eredeti szövegbe. Pl. “engedelmes lett a halálig, *mégpedig a kereszthalálig*” (Fil himnusz)

Igehirdetési tradíció

(tradíció - átadás)

- a kor szokása: a jelentősebb dolgokat a szájhagyomány őrzi, a jelentéktelenebbeket írták le
- az ötvenes években elkezdik leírni az erős kereszténynyüldözés miatt

kérügma

- kérüsz = hirdetés
- a még nem hívőknek szóló igehirdetés, a hitre akar vezetni
- (Pl. PÉter pünkösdi beszéde vagy Pál Aeropágoszi beszéde)

Elemei

- A konkrét alkalomhoz kötés: Pünkösdi beszéd (ApCsel 2,14-39): a Szentlélek kiáradásához kötődik, azt magyarázza.

  A Názáreti Jézus meghirdetése:

  igaz voltának hangsúlyozása (a kereszt miatt (szégyenfa))

  szenvedésének és halálának értelmezése (miért kellett így történnie)

  meghirdeti feltámadását

  felségcímekkel mutatja be:

  -**Krisztus**: Messiás

  -**Küriosz**: Úr (a feltámadásban Isten igazolta: ez a trónfoglalás, a beiktatás. Ettől kezdve Ő az Isten jobbján uralkodik. *Krisztus király ünnepe*)

  -**Isten fia** *(hüjosz tu teu)*

  A megtérésre való felszólítás

- A legtöbb kérügma az ApCsel-ben van. A **zsidóknak szóló** kérügma jobban épít az Ószöv-re, a **pogányoknak szóló** (Pál athéni beszéde) az egy igaz Istenből indul ki a politeizmus miatt.

Körkép

A római világbirodalom

videó - Brian élete
“Mit adtak nekünk a Rómaiak?”

- **A Római Birodalom Kr.u. I. sz.-ban (ahol a kereszténység elterjedt) a Földközi tengert ölelte körül**

- **Közlekedés - fejlett úthálózat**
  - Leástak a szilárd rétegig, nagyobb, majd kisebb kövekkel szórták tele, tetejére kőlap, vagy állított tégla került
  - Nagy gondot fordítanak kiépítésére, ezért jó minőségűek
  - A fontosabb utak mentén vendégfogadók (kocsik, lovak cserélésére) és a gyors hír továbbítását segítő menedékházak voltak

Híres utak:

1. ***Via Appia Antiqua*** : **Rómától Nápolyig**,
2. ***Via Appia Nova*** : Később a *Via Appia* Szicíliába (Messina) és Brundisiumba is elért
3. ***Via Egnatia*** : Dyrrachiumtól az **Adriai-tenger mentén** Tesszalonikin és Filippin keresztül **Neapoliszig tartott**
4. *Efezus – Tarzusz* (Kisázsiai provincia fő ere) : „A királyok útja” Szmirna – Efezus – Kappadókia

Hajózás

- Mivel a Római Birodalom a **Mediterraneum térségében** jött létre, **a rómaiak kiváló hajókultúrával rendelkeztek.**
- **Fontos közlekedési eszköz** a hajó főleg **kereskedelmi és hadi szempontból.**
- Kisemberek csekély fizetség ellenében meghúzódhattak a legénység között.
- Sok ember elfért egy ilyen hajón. Pl.:J. Flavius 600 személyessel utazott Róma, a fogoly Szt. Pált szállító hajó 276 fős volt
- Novembertől februárig szünetelt a hajóforgalom a téli viharok miatt

Népesség

- **Sokszínű népesség, sokféle vallással és tradíciókkal, amit meg is tartottak**
- ***Az egységet biztosító tényezők:***
  1. A Római Birodalom **szervezettségével** egységbe kapcsol (ius romanus)
  2. **Közös kultúra, közös gondolkodás**
  3. **Vallás**
  4. **Közös nyelv**
     - Általában ismert és beszélt volt a **görög nyelv**, de csak az **egyszerű** és közönségesebbnek számító **<u>Koiné</u> dialektus**.
     - Galileában az apostolok is tudtak valamennyit görögül (Tudtak οινοσ–t és ιχτυσ– tudtak kérni a bazárba, evangéliumok tanúsága).
     - A kamórákat és az osszmáriumokat arámul és/vagy görögül jelölték.
     - Barbarus (a **barbárok**): **Csak a saját nyelvüket beszélték.**
       - Barbus – szakáll
       - Hangutánzó szó (más nyelv, mint a művelt görög)
- Minden jelentősebb központban lehetett idegen kolóniákat találni, de **<u>a nagyvárosokban a hellén kultúra uralkodott</u>.**

Társadalom

- **Augustus császárral elérkezett a béke időszaka (Pax Romana)**
- Ezért a **társadalom** két részből állott: **rabszolgák, és szabadokból**
- A kereszténység nem lépett fel a rabszolgaság ellen. A rabszolga tárgynak számított, teljes
- sorsa az urától függött.
- Ergasterion: Kézműves üzemek, amelyekben kényük – kedvük szerint bántak a tulajdonosok a rabszolgákkal.
- **A termelőmunkát a rabszolgák végezték.**
- A szabad emberek szellemi munkát végeztek (ezt lehetett az Úr napján is, csak kétkezi munkát nem).

- **A szabadok „fajtái”** a hierarchikus felépítésű társadalomban:
  1. **Előkelők**
  2. **Kézművesek**
  3. **Vidékiek, parasztok**
- **A *Civis Romanus*** (Római Polgár), **cím és jogi státusz:**
  4. Jelentése: **Az őshazához tartozó**.
  5. Megszerzése:
     - **Érdemek** alapján
     - **Pénzért** való megvásárlás alapján
  6. **Kiváltságaik:**
     - Nem lehetett őket megalázó halálbüntetéssel kivégezni (Pl. Pált – római polgár – lefejezték, Pétert keresztre feszítették)
     - Mentesség vagy Minimális testi fenyítés
     - Mindig volt joguk a családi isztanciához, bírósághoz fellebbezni

Gazdaság

- **Krisztus idejében** a ***Pax romana*** még meg volt (Aug. császz. alapította)
- **A Békeidőben jó gazdasági helyzet volt**
  1. **Pártolták a kultúrát és a művészeteket** (mecénások megjelenése és elterjedése)
  2. **Könyvtárak, fürdők, bazilikák, gymnásiumok épültek.**
- A középosztály is tisztesen megélt
- A szegényosztály azonban megélhetési gondokkal küzdött:
  3. Szavazati jogukat eladták pénzért
  4. Cliens rendszer kialakulás
  5. „Panem et circenses”

Provinciák

- Augustus megszilárdította a császárságot
- A provinciák had- és pénzügyben nem lehettek önállóak
- nem volt totális elnyomás, az önállóságot tiszteletben tartották
- a városokat saját választott tanácsok irányították
- Izrael: megmaradt a saját vezető réteg, helytartót kaptak, mert az állhatatlanabb provinciák közé tartoztak (procurator = helytartó)

A hellenista civilizáció

általános jellemzők

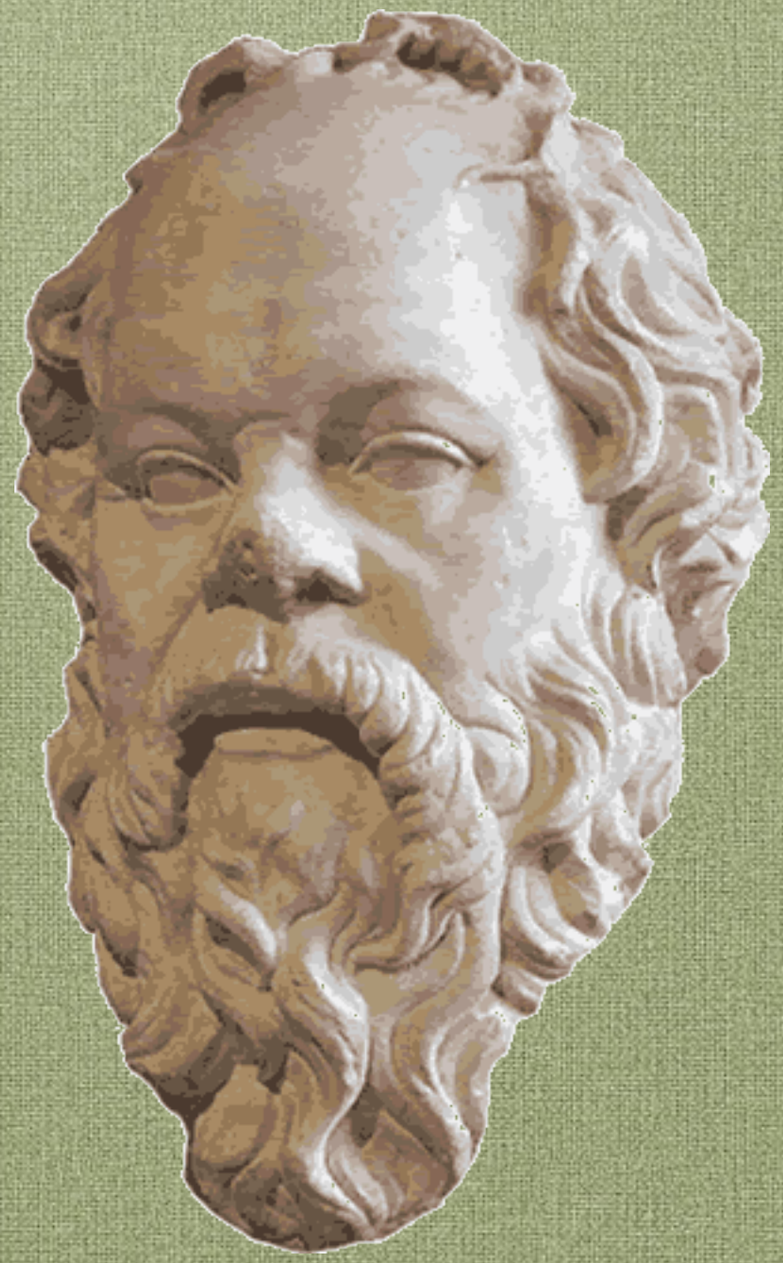

- **A görög műveltség, a hellén kultúra meghódította Európát**
- Az ember érzékeli a körülötte lévő világot:
  - Az ember Istenhez kötődő kapcsolata – vallás és művészetek
  - Az ember és a világmindenség viszonya – kozmosz (kozmológia)
  - Az egyén és a társadalmi közösség viszonya
  - Az ember belső kérdéseivel való foglalkozása – mikrokozmosz
- **A hellén kultúrát komoly tanulással lehetett elsajátítani, hiszen göröggé nem a születése, hanem a műveltsége tette az embert.**

- **Az ember természet**ének, szabadságának, egyéni és társadalmi életének **megértésére törekedett.**
- A társadalom gondoskodott azokról a csatornákról, amelyeken keresztül **tovább** lehetett **adni**. (peripatetikusok - arisztotelészi iskola tanítási módszere (sétálva tanítás), **fürdők**)
- Elsősorban a városokban jelentős ez az erős kultúr törekvés.

NB.: **A hellén kultúra mindennel foglalkozik, ami az emberi léthez kötődik és kapcsolódik.**

filozófia (Platonizmus - az ideák világa, sztoicizmus - szenvedélymentesség)

A hellén kultúra hozománya

- A kultúra közös nyelven jut kifejezésre.
- A hellén gondolkodás **kicsiszolt fogalmakkal dolgozott**, hiszen a pontos fogalomkészlettel **leírhatta hitének pontos meghatározásait.**
- **Philosophia populus (népies filozófia)**
  - Etimológia:
    - Philosophia – **bölcsesség, tudomány**
    - Populus – **nép, nyárfa**
  - **Cél: Az emberek tanítása és felemelése.**
  - **<u>Vándorprédikátorok</u>** (a népies jellegű filozófia terjesztői)
    - Prófétai, papi funkciók
    - Tanításuk: kozmológia, teodícea, etika, hit, teológia
    - Iszákot vittek az útra és a saját szükségleteikre is maximálisan gondoltak (Jézus válasza erre: „Ne vigyetek magatokkal se erszényt, se sarut…”)
    - **Kialakítottak olyan beszédformákat, amelyeket a kereszténység is átvett** (erény-, bűnkatalógusok megtanítása. pl. Gal 5)
    - Állapottáblák tanítása, amely által tájékoztatást adtak az embereknek helyes állapotformájuk kialakításában (1Pét, Kol, Ef)
    - Diatribé: **Dialógikus, kérdés – válasz formula.**
      - **Élénk előadásmód**
      - **Nagyobb hatás** * Pl. Róm 3,1-9

A kereszténység útjának előkészítése

- Istennel kapcsolatos tanítás: egy Isten van
- Etikai érzés (A kereszténység felfogása is önfegyelmet kíván.)
- Isten gondviselő atya képe
- Minden ember egyenlő
- **Nagy Sándor Kr.e. 333 indítja győzelmi útjára, akinek célja az egész világ hellén kultúra alatti egyesítése.**
- Szinte az egész akkor ismert világon elterjedt. (KisÁzsiában szeleukidák, Egyiptomban a ptolemaioszok hellenizáltak két évszázadon át.)
- Tiltakozó: Palesztínia (zsidóság)
  - Okai: erőszakos hellenizálás, a sokisten hittel való keveredés
  - Makkabeusi háború (a hellenizmus veresége Antiokusz Epifánész uralma alatt)
- <u>Kr.e. 146:</u> Görög területek meghódítása
  - Róma is lassan átveszi a hellenista kultúrát és a hordozójává vált
  - A társadalmi berendezkedés alapja: a városállam (városi istenek tisztelete!)

Nehezen érthető részek, fordítási érdekességek I.

lehet beküldeni kérdést!

αὐτοῖς, καὶ τὸ ὀψάριον ὁμοίως. [14]Τοῦτο ἤδη τρίτον ἐφανερώθη Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν. [15]Ὅτε οὖν ἠρίστησαν λέγει τῷ Σίμωνι Πέτρῳ ὁ
Ἰησοῦς Σίμων ⌐ Ἰωάνου, ¬ ἀγαπᾷς με πλέον τούτων; λέγει αὐτῷ Ναί, κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ Βόσκε τὰ ἀρνία μου. [16]λέγει αὐτῷ πάλιν
δεύτερον Σίμων ⌐ Ἰωάνου, ¬ ἀγαπᾷς με; λέγει αὐτῷ Ναί, κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ Ποίμαινε τὰ ⌐ προβάτιά ¬ μου. [17]λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον
Σίμων ⌐ Ἰωάνου, ¬ φιλεῖς με; ἐλυπήθη ὁ Πέτρος ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον Φιλεῖς με; καὶ ⌐ εἶπεν ¬ αὐτῷ Κύριε, πάντα σὺ οἶδας, σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε.

A görög és a római vallásosság

Honi istenek kultusza

- A kereszténység 3 évszázad alatt “legyőzte” a pogányságot - evangelizáció, vértanúság
- A honi istenek kultusza a rómaiak hagyományos vallása

- A korai időkben a római vallásosság ősi formája nem “személyes” istenekkel, hanem szellemi lényekkel foglalkozott
- később, különféle hatásokra az istenhit is kibontakozott - a római istenfelfogás szoros kapcsolatban áll a görögökével
- felfogás: sok istenség van, az erősebb istenség népe győzi le a gyengébbet - Pantheon-azaz minden isten tisztelete

Római istenek

Görög istenek	Római istenek
Zeusz	Jupiter
Héra	Juno
Ártemisz	Diana
Árész	Mars
Pallasz Athéné	Minerva
Aphrodité	Vénusz
Poszeidon	Neptun, vagy Neptunusz

Párhuzamok a görög és római istenek közt

Görög istenek	Római istenek	meghatározás
Zeusz	Jupiter	a legfőbb isten
Poszeidon	Neptunus	a tengerek istene
Hádész	Pluto	az alvilág istene
Niké	Victoria	a győzelem istennője
Árész	Mars	a háború istene
Apollón	Apollo	a jóslás és költészet istene
Hesztia	Vesta	a házi tűzhely istennője
Artemisz	Diana	a vadászat istennője
Héra	Juno	a házastársi hűség istennője
Themisz	Justitia	az igazság istennője
Aphrodité	Venus	a szépség, szerelem istennője

A pogány vallásosság jellemzői

- A kezdeti időkben közel állt a totemizmushoz és animizmushoz (anyafarkas)
- A pogányság az istenek életét emberi módon képzelte el
- teremtés: nem a semmiből, és nem szeretetből
- az istenek élnek, nektárt esznek, viaskodnak egymással, meghalnak, születnek
- egy idő után elvesztették hitelüket

- A császári időben fellazultak az erkölcsi szabályok a birodalomban, Augustus célul tűzte ki a régi vallás méltóságának helyreállítását (remélve a birodalom megerősödését)

- Szigorúan felügyelte az erkölcsöt, és megreformálta az állami kultuszt - nem volt túl sikeres.

- egységes vallás - egységes birodalom (Nagy Konstantinnak is ez volt az ötlete)

családok életéhez kapcsolódó kultuszok

- Lares - gazdasági jólét, házi családi tűzhely őrzése (házörző szellem)
- Peunates - az anyagi és szellemi javakat őrizte
- Genius - a férfi termékenységet és a vezető erőt hivatott őrizni (szellemi és nemző erő)

- természeti funkciók: a vetések oltalmazója, a földművelés patrónusa saturnus, aki ceres gabonavédnökkel együtt gondoskodik arról, hogy népének legyen mit ennie.

- faunus a nyájak, az állatok gondját viseli, liber a szőlőművelés, a bor, flora a virágok, neptunus pedig a folyók és tengerek ura, vulcanus a tűz védnöke.

- Az államosodás folyamán ezek a *numenek* egyre nagyobb számban válnak *deus*szá, azaz istenné.

- A *numenek* állami ünnepei a naptárhoz kapcsolhatók

keleti vallások

- általában a keleti gondolkodás jellemzi (végletesség, túlzás, élménynszerűség, szertelenség)
- általában misztériumvallásként jelentkeztek

Isis - Osiris kultusz

Egyiptom

1. Az emberi kultúrát és civilizációt emeli ki.
2. Isist a kultúra és a civilizáció anyjának tekinti.
3. Kultuszmítosz: Isisnek volt egy férje /szeretője /testvére Osiris, akit a testvéröccse megölt, feldarabolt és szétszórta csontjait. Amikor ezt Isis megtudta, elkezdte keresni. Majd sikeresen összeszedve s a testdarabokat, leöntötte csodatevő Nílusi vízzel. Osiris ennek hatására felébredt és az alvilág ura lett.
4. A vallás ígérete: a halál utáni élet, a halhatatlanság.
5. Jelképei:
    a. Életadó vízzel teli korsó
    b. Az élet jelképének egyiptomi hierogrifája. (ezt a keresztények is átvették)

Szerapisz

Görögország, Macedónia

1. **Nagyon elterjedt gyógyító istenség.**
2. Mindig volt a szentély közelében **fürdő**, szent forrás, gyógyító víz. (Sok ember hosszú napokat töltött itt gyógyulásra várva.)
3. **Ígérete: a betegségből való kigyógyulás.**
4. A szentély melletti álom a gyógyulás feltétele. (dormitorium)
5. Az imameghallgatásokat először fába, majd márványba vésték. (votívtáblák)
6. Jelentős központja: Epidaurusz
7. **Jelképe** és kedvenc szent állata: **Kígyó**
8. Patikák szimbóluma: kehely (Szent János áldás pohara) + kígyó

Kybelé és Attisz

Kis-Ázsia

1. Kybelé szent hegy: Ida (Kis-Ázsia) – itt volt a szentélye is
2. **Kybelé az istenanya, a kicsapongásokat és a szertelenségeket kedveli.**
3. Kultusza az átlag emberi természet felől kilóg (A normál emberi értékek fölé emelkedik.)
4. Fia/szeretője Attisz, akire féltékeny lett Kybelé – mert más hölgyek is körülveszik – és olyan mámorba bocsátja, hogy önkívületben kasztrálja (férfiatlanítja) magát.
5. **A kultusz a nemtelenséget ünnepli, hiszen, a nemek föléemelkedést tartja az igazi tökéletességnek.** (Ebből az is következik, hogy a kétneműséget tökéletlen dolognak tartja.)
6. Ennek ünneplésére felvonulásokat, körmeneteket tartottak, amelyeken a férfiak nőnek, a nők pedig férfinak öltöztek.
7. **A tökéletesség megéléséhez még az önkínzás, önostorozás, esetleg vagdosás is hozzá tartozott.**
8. Villa Dei mysterii: A misztériumvallások beavatásának színtere. Nem rég tárták fel Pompeiben.
9. Kr.e. 204: Ennek a kultusznak a hivatalos, szenátusi határozattal történő honosítása. A frígiai papsággal együtt ekkor szállították Rómába az istennőt jelképező fekete követ is.
10. Taurobolium: **Sajátos áldozati kultusza, a bikaáldozat** (a termékeny erő jelképe), **a beavatás is a bika vérével történt.**

Mithrasz

Irán - Perzsia

1. Kultuszmítosz (kultusz legenda): **A világ kezdetben csak egy puszta szikla volt. Egyszer csak a sziklából kinőtt egy istenség, Mithras, akihez ott termett egy bika**. A bika ellenséges volt Mithrasszal szemben, s ezért meg kellett küzdenie vele. Ahogy a bikát leölte **kiömlött** annak **vére és magva**, s ebből lett az élet, a világ. Majd jött három „gonosz”: kutya, skorpió, kígyó, akik igyekeztek felnyalni a vért és a magot, de Mithrasz elzavarta őket.
2. **Mithrasz a férfias bátorság és az élet istene, az élet biztosítója.**
3. A jók jelképe ősidők óta a fény és a világosság, a rosszaké pedig a sötétség. Ehhez is fűződik a Mithrasz kultuszban egy kisebb mítosz.
4. Mithraszt azonosították a nappal, a fénnyel. A nap ugyanis egy alkalommal harcra hívta Mithraszt, de megbékéltek és kiegyeztek. Mithrasz beszállt a Nap kocsijába és együtt világítanak.- Mithrasz ezért a fény istene.
5. **A kereszténység ennek a „Sol invictus”-nak, vagyis legyőzhetetlen napnak a pogány ünnepét (dec.25.) „keresztelte meg” Karácsony szent ünnepével.**
6. A kultusz jellegzetes gyakorlatai, a szent lakoma és az elmélkedés a Mithrasszal való egységet voltak hivatottak megjeleníteni.
7. A katonák és kereskedők körében különösen nagy tiszteletnek örvend a kultusz , s **nagy elterjedése miatt a kereszténység gátja.**
8. **Jelképe: Mithrasz nappal a fején/hasa helyén.**

zsidóság

kultusz, Istentisztelet, ünnepek

videó

A salamoni templomról

A jeruzsálemi templom

Felépülése

- Isten Mózes idejében rendeli el az áldozatot (megnyilatkozás sátra)
- Dávid tervezi megépíteni, de csak Salamonnak sikerül (kb. 967-960)
- Jozija reformja teszi egyedüli áldozatbemutató hellyé (Kr.e. 622)
- Kr. e. 587 - Babiloni fogság (a templom elpusztul - Nebukadnezár). Néhány évtizeddel később építik újjá (520k)
- egyéb templomok: Garizim hegye, Alsó-Egyiptom stb.
- Heródes építi újjá (Kr.e. 19-9) - nem egyszerű renoválás, hanem bővítés is. Kr.e. 9. újra felszentelik.
- A munkálatok igazából még Kr. u. 64-ig folynak
- 70 - a római hadsereg lerombolja

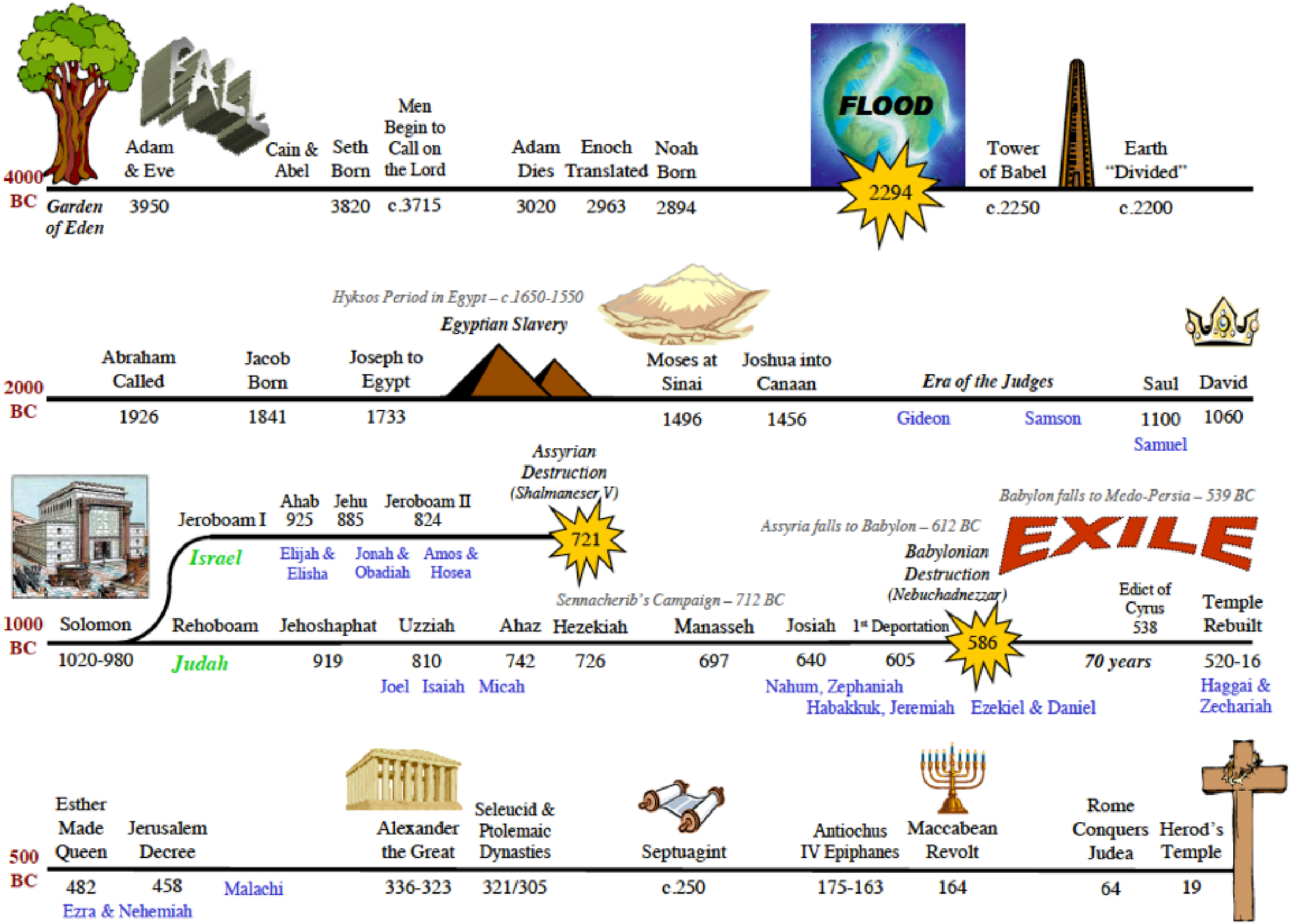
FALL
FLOOD
EXILE
4000 BC
Garden of Eden
Adam & Eve
3950
Cain & Abel
Seth Born
3820
Men Begin to Call on the Lord
c.3715
Adam Dies
3020
Enoch Translated
2963
Noah Born
2894
2294
Tower of Babel
c.2250
Earth "Divided"
c.2200
Hyksos Period in Egypt – c.1650-1550
Egyptian Slavery
2000 BC
Abraham Called
1926
Jacob Born
1841
Joseph to Egypt
1733
Moses at Sinai
1496
Joshua into Canaan
1456
Era of the Judges
Gideon
Samson
Saul
1100
Samuel
David
1060
Assyrian Destruction (Shalmaneser V)
721
Babylon falls to Medo-Persia – 539 BC
Assyria falls to Babylon – 612 BC
Babylonian Destruction (Nebuchadnezzar)
586
1000 BC
Solomon
1020-980
Jeroboam I
Israel
Ahab
925
Elijah & Elisha
Jehu
885
Jonah & Obadiah
Jeroboam II
824
Amos & Hosea
Rehoboam
Judah
Jehoshaphat
919
Uzziah
810
Joel
Isaiah
Ahaz
742
Micah
Sennacherib's Campaign – 712 BC
Hezekiah
726
Manasseh
697
Josiah
640
Nahum, Zephaniah
Habakkuk, Jeremiah
1st Deportation
605
Ezekiel & Daniel
Edict of Cyrus
538
70 years
Temple Rebuilt
520-16
Haggai & Zechariah
500 BC
Esther Made Queen
482
Jerusalem Decree
458
Ezra & Nehemiah
Malachi
Alexander the Great
336-323
Seleucid & Ptolemaic Dynasties
321/305
Septuagint
c.250
Antiochus IV Epiphanes
175-163
Maccabean Revolt
164
Rome Conquers Judea
64
Herod's Temple
19

A templom mint gazdasági központ

- rengeteg embert foglalkoztat
- adókat kezel (éves templomi adó, dézsma)
- gazdasági vállalkozások tartoznak hozzá: földeket kezel
- kölcsönt ad, az adósok lefoglalt vagyontárgyait kezeli
- irányítás: papi családok, “felső tízezer”
- és mindezek mellett: az égi és a földi szféra találkozása

- A templom és a benne található tárgyak a kozmosz pontos szerkezetét hívatottak visszatükrözni.
- az illatok oltára jelképezi a kegyelem gesztusát, dicsőítendő az egek Istenének tökéletes jóságát.
- A gyertyatartó hét ága a hét bolygót jelzi;
- Az Asztalon tizenkét ostya szimbolizálja a hónapokat, ezek a felajánlás ostyái
- A frigyláda a kerubok szárnya alatt található; Isten trónusa.
- A templom alapkövének kozmikus ereje van; Béthel kövével azonosítják, ahonnan Jákob a nyitott eget láthatta. (Genezis, 35,9) Ez a kő világközpont, olyan pont, ahol a földi és égi találkozik.
- A Templom elhelyezése a nyugatra néző bejárattal a katedrálisok mintájára maga is szimbólum. A Templom jelképezi a nyugatról keletre, vagyis a fény felé vezető utat. Szent, szimbolikus hely.
- A Templom mennyezete a csillagos égboltot ábrázolja: az éjszakai eget ábrázolja annak számtalan, szabad szemmel is látható csillagával.

- Maga Jézus is eljárt a templomba, valamint a tanítványok, ill. a korai kor keresztényei
- **Izrael sorsa**, nemzeti és vallásos élete **szoros kapcs**olatban volt a **Templommal.** Minden zsidó, bármikor és bárhol imádkozott, a Templom felé fordult (1Kir 8).
- Minden izraelita **20. életévétől** kezdve fizette a **templomadó**t, (vö. Mt 17), melynek szent tized jellege volt. Mezopotámia zsidó lakta területein gyűjtötték össze az adót. A római hatóságok nem ellenezték
- A Dt 16,16 előírása értelmében a **zsidó ember** lehetőleg **évenként háromszor zarándokolt a Templomba**: **pünkösd, húsvét és a sátoros ünnep** alkalmából. (Ebben a nyílt szentélyek megszüntetése után engedményeket tesznek.) – J.F.: 63. Húsvét: 2 7000 000 zarándok
- A korábbi évszázadok folyamán **további Jahve templomok is léteztek**: Ezeket a vállalkozásokat **azonban a Jeruzsálem köré tömörülő zsidóság törvénytelennek tartotta**, (Bételi és Dámi szentély – Aranyborjú, magaslati helyek, amik ellenőrizhetetlenségüknél fogva elcsúsztak a bálványimádás felé) Hiszkija alatt Kr.e. 622-ben alakította ki a Deuteronomikus mozgalom a kultusz-centralizációt. **- Az egyetlen hely volt a világon, ahol az igaz Isten, Izrael Istene, jelenlétét kinyilvánította, s ahol híveit meghallgatta, és áldozati adományait elfogadta**

- **<u>Név – teológia:</u>** a nevét helyezte oda Isten, mert magát az egész világ sem lenne képes befogadni. (Ugyanis úgy gondolták, ha ismerték a nevet, akkor már befolyásolni tudták, lásd: ördög űzések. Tehát belső jelentése volt a névnek.)

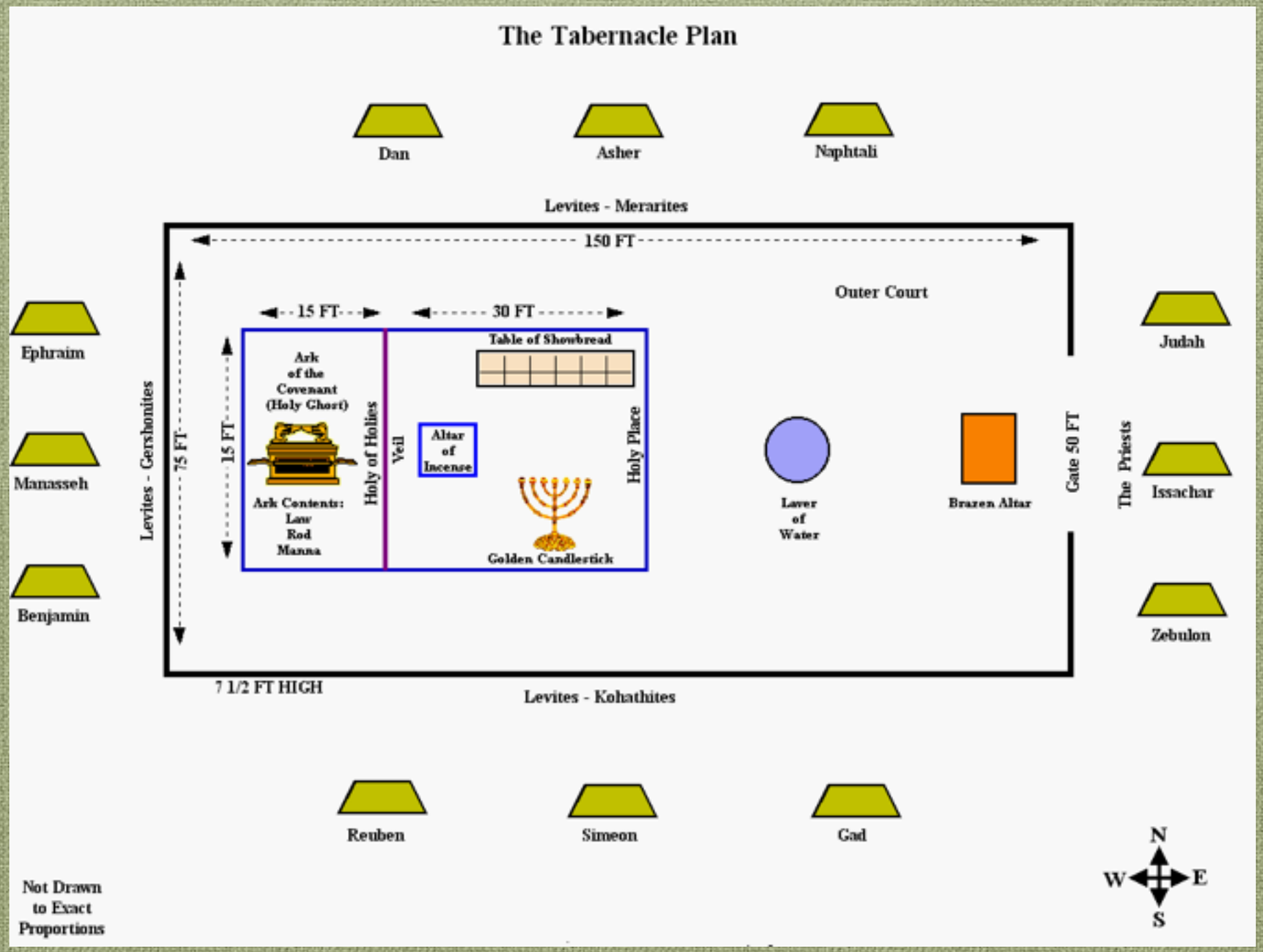
The Tabernacle Plan
Dan
Asher
Naphtali
Levites - Merarites
150 FT
Outer Court
15 FT
30 FT
Table of Showbread
Ark of the Covenant (Holy Ghost)
Ark Contents: Law Rod Manna
Holy of Holies
Veil
Altar of Incense
Holy Place
Golden Candlestick
Laver of Water
Brazen Altar
Gate 50 FT
The Priests
Ephraim
Manasseh
Benjamin
Levites - Gershonites
75 FT
15 FT
Judah
Issachar
Zebulon
7 1/2 FT HIGH
Levites - Kohathites
Reuben
Simeon
Gad
Not Drawn to Exact Proportions
N
W
E
S

Részei

HERÓDES TEMPLOMA
(a Templom-hegy)

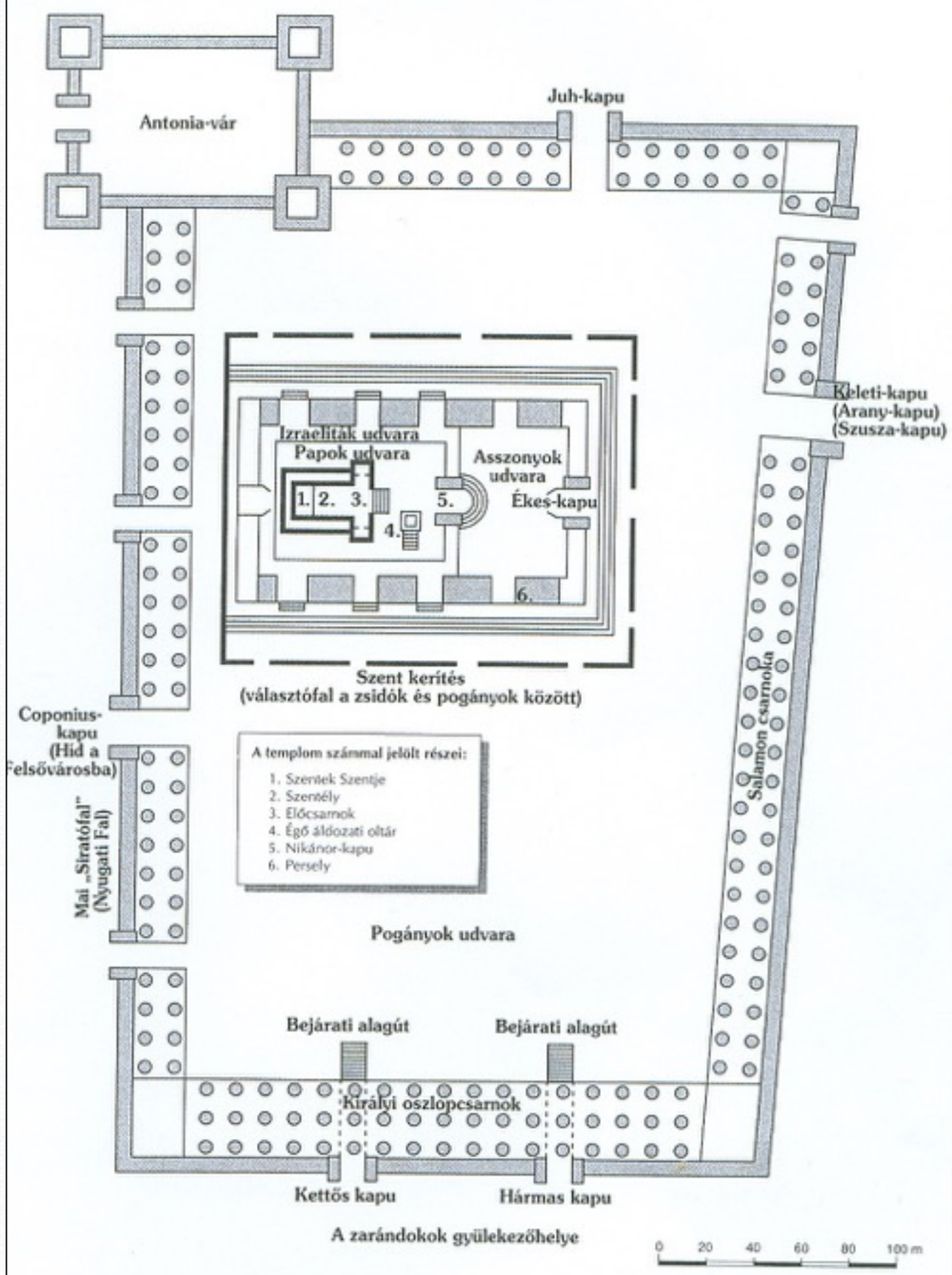

Részei

- Az egész templomterület két egymástól világosan elhatárolt udvarra volt osztva, s ezeknek közös középpontja volt a szentély. A külső udvar a „pogányok udvara” volt, melybe mindenki beléphetett. Négy oldalról oszlopcsarnok vette körül. A keleti oldalon volt Salamon csarnoka. s a nyugati és északi csarnokhoz hasonlóan két oszlopsora volt.

- pogányok udvara - itt voltak a kereskedők (áldozati állatok, pénzváltók), és itt tanítottak a törvénytudók
- Belső udvar - görög/latin felirat
- itt már: asszonyok és férfiak külön

- A belső részre pogányok és körülmetéletlenek nem léphettek be
- Ennek a kapuja az Ékes-kapu, ahol ültek a koldusok
- Belső rész keleti felére az asszonyok léphettek be, nyugatira a férfiak
- harsona alakú perselyek: templomi kultusz számára szánt adományoknak, általában állt ott valaki, aki átvette, feljegyezte (nyilvános volt, hogy ki mennyit ad - szegény asszony két fillére)

- Fedett szentély, előtte égőáldozati oltár
- szentélyben: illatáldozati oltár, a folytonosan világító hétágú gyertyatartó, valamint a kitett kenyerek asztala, amelyre a papok minden szombaton 12 új kenyeret helyeztek.
- Szentek szentje: vastag függönnyel elválasztva (ide csak a főpap léphetett be évente egyszer, az Engesztelés napján, hogy a törvény által előírt engesztelési szertartást elvégezze)

  a templom függönye kettéhasadt, felülről egészen az aljáig, (Mt 27, 51)
- Kr. e. 587-ig itt állt a frigyláda, ekkor elveszett
- Frigyládán: kappóret (aranylemez, az engesztelés táblája) - ezt kellett az áldozati állat vérével meghinteni
- A fogság után azt a követ hintették, ami egykor a láda állt

A kultusz

- Lényege: áldozatbemutatás (liszt, bor, olaj, illetve hibátlan állatok a felajánló anyagi lehetőségeitől függően), illatáldozat - tömjén - elégették
- áldozat célja: hála, engesztelés
- gyakorisága: minden nap
- a római korban: birodalomért és a császárért is áldozatot mutattak be (NEM neki!) - ezt szüntették be Kr. u. 66-ban, ez egyértelműen a lázadás jele volt

A templommal kapcsolatos előírások

- A templom ellen beszélni Istenkáromlásnak számított (ld. Jézus pere)
- MTörv 16,16 - minden izraelita férfinak háromszor kellett Jeruzsálembe mennie (zarándokünnep)
- Templomadó: a királyság megszűnésével ebből tartották fenn a templomot
- A nap előző este kezdődött (sabbat péntek este)

A lelkiélet

A zsidó vallás főbb ismérvei

a. **Egyistenhit (monoteizmus)**
   i. Minden más vallástól megkülönböztette őket.
   ii. **Büszkék voltak rá.** (Ha pogány földről hazaérkeztek még a port is lerázták a sarujukról.)
   iii. Beléjük volt ivódva. („Istentelen”: Aki nem törődik Istennel)
   iv. **Eredete:** Nem ismert, de **valószínűleg** a *Jahve hit*hez kötődik, és **Ábrahámra visszavezethető (Amire Mózes adott megerősítést:** atyáink Istene)
      1. **Eleinte monolatria v. *henotheizmus* volt: egy istent tisztelnek, de a többit sem tagadják.**
         (Ps=Zsolt, Ps 86, 8; Ps 97,7; Ps 82; Bír 11, 24)
      2. Ez a monolatria **elméleti monoteizmussá válik** a Deutero-izaiásban. (6, 5: ***„Csak egy Isten van”*), csak egyet imádni.**
      3. Ez a zsidóság életét egyre jobban átitatta, és Jézus életében nem volt kérdés.

a. **A szellemvilág létébe vetett hit**

i. Kezdettől örökölte a zsidó vallás, jól megfért a Jahve – hittel.

ii. Ezeket az **alacsonyabb rendű, természetfeletti létezők**nek tartották, akik teremtmények és közvetítők Isten és ember között, **Isten udvartartását alkotják** (Jób 1), vagy éppen küldöttei és besegíthetnek e világ működésébe.

iii. **Először az angyaloknak jó- és rosszhatást is tulajdonítottak** (Ter 6,1), **majd később alakult ki, hogy az angyalok és a démonok állandó küzdésben vannak egymással.**

iv. Babiloni és Perzsa hatásra megnő a szellemi lények jelentősége: Isten test nélküli teremtményei, **szabad döntésükből lettek jók, illetve rosszak.** (az apokrif Hénok könyve szól a letaszításról)

v. Az Ef és Kol –ban írja, hogy a teljes szellemvilág is mint minden alá vétetett Jézusnak (mert ekkorra már kitaláltak mindenféle angyalokat – pl. templomablak – őrző angyal, küszöbőre).

vi. Az emberre való hatásuk szerint két csoportba oszthatók (pozitiv: angyalok, negativ: démonok):

1.Angyalok:

a.A **görög** ανγελοσ **(h.: mal ak) szó** annyit jelent, mint **követ, küldött**

b.Isten szolgálatában és az ember jó voltának szolgálatában állnak (pl. őrangyalok)

c.Számuk rendkívül nagy.

d.Az ősibb szövegekben elnevezésük: Isten fiai.

e.Isten közelében vannak és az ember megsegítésén munkálkodnak.

f. **Főangyalok** – Neveik szimbolikus nevek, feladatukat szimbolizálják

i. ***Mihael*** (Dán 12) – a mennyei seregek vezére („**Ki (olyan) mint az Isten**”)

ii.***Raphael*** (Tób) – **„Isten gyógyít”**

iii.***Gabriel*** (Dán 9,21) – a Kinyilatkoztatás közvetítője („**Isten hőse**”)

g.„Hierarchiájuk”:

i. ***Kerubok***: (ősi keleti szellemi lények)

a szent körzet őrzői, **emberfejű, állat-testű, szárnyas lények.** (vö. Ezekiel meghívó látomása, **Paradicsomból való kiűzetés**)

ii. ***Szeráfok***: Isten szentségét és dicsőségét hivatottak kiemelni.3x2 szárnyuk van (2-eltakarja a szemét félelmében, 2-eltakarja a lábait, mert azok nem méltóak Istenhez, 2-vel repül) -Iz 6

iii.***trónusok***, ***fejedelemségek***, ***hatalmasságok*** (a korabeli felfogáshoz tartoztak)

h.Isten angyala

i. Ősi szövegekben találkozhatunk vele, amelyeknél **az egyes szám arra utal, hogy** nem Istentől különböző lényeket jelöl, hanem **magának Istennek egyfajta megjelenési formája.**

ii.Pl. Hágár (Gen 21, 8); Jákob áldása (Gen 48, 15-16)

1. ***Démonok***
    a. Bukott angyalok, akik Isten ellen, az emberek erkölcsi és fizikai kárára vannak.
    b. Minden jó ellenfelei, meg akarják akadályozni az ember Isten felé haladását.
    c. Vezetőjüket a Szentírás szimbolikus névvel jelöli:
        i. **Sátán** (Jelentése: **ellenkező**) – Jób 1, 7
        ii. **Azazel** (Az **Él istennév van benne a szóban** és ez is az **Istennel ellenkező szellem**et jelöli.) – Lev 16,26
        iii. **Béliaal** (Qumránban így jelölik **a gonosz lelkek vezérét.**)
        iv. **Belzebub** (A rabbinikus tradíció gúnyneve: **„legyek ura”** – szárnyas, kígyó testű lény)
    d. Jézus korában a népi vallásosság sok mindent tulajdonított nekik
        i. Az idegbetegségeket szívesen kapcsolták hozzájuk.
        ii. Fizikai rossz okozói is.
        iii. Betegségeket a démonok okozták (süketségdémon, vakságdémon).
        iv. A zsidó felfogás szerint a pusztában van.
    e. Lakóhelyük: sivatag, puszta – nem életre való, hiszen a gonosz lélek az élet ellen van.

a. **A túlvilági jutalom és büntetés kérdése**
   i. **zsidó vallásban sokáig nem volt kinyilatkoztatva**
      1. Úgy hitték, **Isten e-világon intézi a jutalmat és a büntetést**
      2. Halottak egy részük az árnyékvilág (*Seól*) lakói, ahol minden szürke, érdektelen (*röfaím* - árnyék)
      3. **Az ember élete végén a *Seólba* kerül (föld alá)**
      4. **Később** αδησ -szel **azonosították**, vagyis a **pokol tornácával.**
      5. **Kr.e. II. sz.**-ban **jelent meg** a túlvilág vigaszként – **másvilági jutalom ill. büntetés.**
         a. **Dán** 12, 2kk - **föltámadás** (jók – jutalom; gonoszak-büntetés)
         b. **Bölcs** 2, 23; 3, 1-5– **a lélek halhatatlansága**
         c. 2**Makk** 12 – Pénzt küld az amulettet viselő **elhunyt hívekért való imádságért**
      6. Qumrán – örök jutalom
      7. Hénok – egyetemes világvégi ítélet
      8. **A túlvilági létet, és a feltámadást főleg a farizeusok vallották, a szadduceusok pedig tagadták.**

a. **A Messiásvárás és Eszkatológia (röviden)**
   i. **Excata = A végső dolgok.** Hogy ez a teremtett világ végül beteljesül, nem lesz bűn stb., - a teljesség, - a tökéletesség ideje.
   ii. **Messiás = fölkent.**
   iii. Messianizmus – A Dávidi próféciáknál található ígéretekhez kötődik.
   iv. Testimónia vagy florilégium – Így nevezik az íráshelyeknek azon különgyűjtött gyűjteményét, amik a messiásról szólnak.
   v. **Eljön, hogy helyre állítson mindent.**
   vi. Előtte eljön Illés, aki anno a tüzes szekéren elragadtatott.
   vii. **Qumránban kettős Messiást várnak**, egy **politikait** (Dávid fia) és a **Papi** Messiást. Tehát először harc, majd bevonulás.
   viii. **Végítélet** (igazak és bűnösök) jók és rosszak megítélése. (pl. a korai keresztények közelre várták Krisztus II. eljövetelét.)

A Messianizmus és eszkatológia (részletesebben)

Masah - Masijah (héb); Κριστοσ (gör) = Fölkent (a Krisztus)
Σωτηρ = megváltó (későbbi jelző, ez a Messiás „feladata”; a 60-70-es évektől alkalmazták, görögül)

♣ **Messianizmus**

- **Ószövetségi remény:** Messiás eljövetele, személyes tevékenysége és **a választott nép végső győzelme ellenségei felett.**
  - 2Sám 7! – mindezeknek az **alapja (a Dávidi ígéret)**
- A Messiás-várás próféciái állandóan változtak, fejlődtek
- **Távol állt a zsidó gondolkodástól egy megvetett, szenvedő Messiás**
  - (Iz 53, Zak 12, Mk 8,31)
- A Római Birodalom megjelenése felerősítette a várakozást
- A farizeusoknál volt erős, a szadduceusoknál nem volt jellemző
- Jézus korában felfokozódott a messiás-várás, és álmessiások léptek fel (Gallileai Theodás v. Júdás) – oka: nehezen viselik el a római uralmat maguk fölött
  - Jn 1,19 – Keresztelő Jánosnak felteszik a kérdést: „Ki vagy te?”
  - Jn 4,25 – A szamariai asszony töprengése: „Tudom, hogy eljön a Messiás.”
  - Jn 6,15; Jn 10,24 – a tömeg lelkesedik, hogy királlyá tegye a csodatevőt
  - Lk 7,19 – „Te vagy az, akinek jönnie kell?”
  - Jos. Flavius: Bel Jud 6,5,4 – a zsidó háború egyik oka a szentírás kétértelmű jövendölései, mely szerint a zsidók közül egy ember az egész világ ura lesz

1. *A törvény*
   - **Mózesre vezeti vissza a zsidó tradíció a nép életét korlátozó, Istentől származó rendelkezéseket.**
   - **Jahve és Izrael közötti konkrét kapocs.**
   - Ugyanazon vallási tisztelettel övezték, mint Jahvét, ezért **tökéletesnek és megváltoztathatatlannak tartották.**
   - A csapásokat (mint pl. Babiloni fogság, Jeruzsálem pusztulása) is a törvény be nem tartásával magyarázták.
   - Igyekeztek egyre szigorúbban venni és egyre precízebben magyarázni - ebből lettek a szóbeli magyarázatok, amelyeket a papok készítettek. (nem egy esetben **túlzott szigorítások: Jahve nevének kimondása, a szombati pihenés megtartása)**
   - Kialakult Jézus korára az **írott Tóra(= a törvény írásban)** és a **szóbeli Tóra** (vagy hagyomány), az írott Tóra „védőkerítése”(amit később leírtak =**talmud**)
   - Főpapok, **szadduceusok csak az írott Tórát tartják be, míg az írástudók és farizeusok a szóbelit is.**
   - A **613 parancs**ot kora gyermekkortól kezdték tanítani. (365 negatív, 48 pozitív előírás)
   - Megnőtt a zsinagógákban az olvasottság szerepe, **a törvény tisztelete** miatt **- életük alapja**

Pl.: **Isten nevének kimondása**

- **nincs benne a Szentírásban, hogy nem szabad**
- a hagyomány alakította így, a II. parancsból

Jahve – egyszer évente a főpap mondhatta ki

Elohim – csak liturgikus keretek között volt használható

Ezek helyett *Adonáj*-t (úr) mondtak

2. *Egyéni vallásosság*

a. **Imádság**

- Az egyéni élet megszentelése
- Zsoltár imák (nemcsak liturgikus keretek között) –az egyéni jámborság fő táplálói
- Deut 6,5: Jézus is idézi – a főparancs
- Naponta 3x kellett elrecitálni a Sömaj-t (Halld Izrael) – hitvallás, ami emlékezteti a parancsok betartására.
- **Naponta** el kellett mondani a **Sömone eszré-t**, ami **18 könyörgés.**
- Előszeretettel használtak mindenre **áldások**at (Tób).

b. **Szombaton zsinagógai istentisztelet, és a Tóra tanulása.**

c. Egyéb vallási cselekedetek

- **Böjt**
- **Tized, templomadó**
- Alamizsnálkodás
- **Az irgalmasság cselekedetei**: Szeretetcselekedetek gyakorlása (halottak eltemetése, árvákról való gondoskodás, vendégszeretet…) – vö. Genesis – Isten szeretetcselekedetei az emberek iránt.

3. *Külső jelei*

a. **Körülmetélkedés –** a hitbeli hovatartozás jele, a fogság idején vált megkülönböztető jellé

b. Tisztálkodási előírások és **tisztálkodások**
- Tiszta ill. tisztátalan állatok
- Minden zsinagóga előtt volt egy kút

c. **Öltözködési formák** v. Testre szabott külső jelek
- **Mezúza: Az ajtófélfára szegezett díszes tok** szentírási idézettel (Deut 6, 8kk), leggyakrabban a Söma felirattal.
- **Imaszíj v. Töfilím**: Imádságokkor fejre köthető, elején tasakkal és a parancs egy részét tartalmazta. Csak férfiak használták.
- **Cicít: köntösön lévő bojt**. (Numeri 15, 38) Manapság zakón is előfordulhat.
- **Imasál v. Tallít**: Fehér- fekete csíkmintás sál, amire szintén varrhattak cicít is.
- **Kípa v. imasapka**: kis fejfedő (sábesz ➢ a szabbat népi neve), a 3-4. sz.-ban alakult ki, hogy fedetlen fővel nem lehet Isten elé állni. Eleinte prémes sapka, majd kalap. Manapság fekete v. barna színű „pileolusszerű” fejfedő.

Az ünnepek

A szombat (sabbat) שבת

- A szombat héber neve sabbat (abbahagyni, megnyugodni)
- a hét 7. napja (amennyiben az első a vasárnap)
- nyugalom ideje: semmiféle szolgai munkát nem lehet végezni
- kezdete: péntek este, naplemente után
- előkészületi idő: péntek délután, amikor felkészültek (pl. előre megfőztek mindent)
- A Misna (“szóbeli tan” a Tórához kapcsolt magyarázatok és rendelkezések) 39 tiltott munkát sorol fel (pl. csomó kötés)
- néha emberiességi okokból, vagy más parancs miatt feloldották a tilalmat (pl. szülő asszonynak segítettek)
- háború: önvédelemből lehetett, de nem támadhattak

A zarándokünnepek

- 1. Pászka (niszán hónap 14-én)
- két, eredetileg független ünnep kapcsolódott össze: pásztorok ünnepe (bárányt áldoztak), földműves ünnep kovásztalan kenyerek ünnepe (árpaaratás zsengéjét)

- pászkalakoma: keserű saláta, kovásztalan kenyér, bor, egyéves, hibátlan bárány
- kehely - a családfő mondott felette áldást
- liturgikus kérdés: “Miben különbözik ez az éjszaka a többi éjszakától?” - válasz: Egyiptomi szabadulás és Hallél zsoltárok (113-114)
- megemlékezés a zsidó hit szerint egyben jelenvalóvá tétel
- Minden nemzedéknek úgy kellett tekintenie magát, mintha ő maga is kivonult volna Egyiptomból
- Felidézik: teremtés, Ábrahám szövetségét, Egyiptomi kivonulást, Messiási ígéreteket

2. Pünkösd

- A pászkát követő 50. nap “hetek ünnepe”, mert hét héttel a pászka után következett
- a búzaaratás első termését ajánlották fel
- a törvény Sinai hegyen történt átadásával hozták összefüggésbe

3. A Sátoros ünnep

- eredetileg az őszi terménybetakarítás végét jelezte, hálaadási ünnep volt
- hét napig tartott, sátrakban laktak (vándorlásra emlékezve)
- papok: Siloe-patakból vizet merítettek, amit az égőáldozati oltárra öntöttek, az oltár körül processziót tartottak
- esténként kandelábereket gyújtottak
- a hetedik napon nagy ünnepélyességgel zárták az ünnepet

Jóm hakkippurím - Engesztelés napja

- a sátoros ünnep előtt tartották
- szigorú böjti nap
- A főpap először a saját bűneiért engesztelésül egy bikát ajánlott fel, a nép bűneiért egy kost, utána egy másik kosra ráolvasta a nép vétkeit és kikergette a pusztába
- ezen a napon lépett a Szentek Szentjébe, és az áldozati vérrel meghintve engesztelt

későbbi ünnepek (ószövetségi kor vége)

- purim - Eszter könyvében elbeszélt szabadulás ünnepe
- hanukka - fény ünnepe, a Jeruzsálemi templom Makkabeus Júdás által Kr. e. 164-ben végbevitt újra felszentelésének emléknapja

2„Szólj Izrael fiaihoz és közöld velük: Ha valaki nem szándékosan vét
az Úr valamelyik parancsa ellen, és e tiltott tettek közül elköveti az
egyiket (akkor ez a teendő): 3Ha a fölkent pap vétkezik, s ezzel a népet
is bűnbe viszi, ajánljon fel az Úrnak az elkövetett bűnért egy bikát, egy
hibátlan szarvasmarhát áldozatul a bűnért. 4Vezesse a bikát az Úr elé,
a megnyilatkozás sátorának bejáratához, tegye kezét a fejére és
áldozza fel az Úr előtt. 5Azután a fölkent pap vegyen egy keveset a
bika véréből, és vigye be a megnyilatkozás sátorába. 6Mártsa ujját a
vérbe, és hintse meg hétszer a szentély függönyét az Úr előtt. 7Azután
a pap kenjen egy kevés vért a megnyilatkozás sátorában az Úr előtt
füstölgő illatáldozat oltárának a szarvaira, majd a bika egész vérét
öntse az égőáldozat oltárának lábához, amely a megnyilatkozás
sátorának bejárata előtt van. 8A bűnért feláldozott bikának a hájából
vegye el a következőket: a beleket borító hájat, a belek fölött levő
egész hájat, 9a két vesét a hozzájuk és a véknyakhoz tartozó hájjal
együtt, a májra és a vesékre tapadó egész hájat – 10mindezt úgy, mint
a közösségi áldozat bemutatásakor –, és a pap égesse el ezeket a
részeket az égőáldozat oltárán. 11A bika bőrét, egész húsát és fejét,
lábait, beleit, ürülékét,
B) Izrael közössége.
12az egész bikát vitesse a táboron kívül egy tiszta helyre, ahová a
zsíros hamut szokták önteni. Itt égesse el egy rakás fán. Azon a helyen
kell a bikát elégetni, ahová a zsíros hamut szokták önteni (Lev 4)

papság

Az Úr így szólt Mózeshez: 2„Vedd magadhoz Áront a fiaival együtt,
továbbá a ruhákat, az olajat, a bűnért való áldozati bikát, a két kost
és a kosár kovásztalan kenyeret. 3Azután hívd össze az egész
közösséget a megnyilatkozás sátorának bejáratához.” 4Mózes
teljesítette az Úr parancsát; a közösség egybegyűlt a
megnyilatkozás sátorának bejáratánál, 5és Mózes így szólt
hozzájuk: „Nézzétek, az Úr parancsára ezt kell tennünk.” 6Azután
hívta Áront és fiait, és megmosta őket vízzel. 7Ráadta az inget,
átkötötte övvel, ráterítette a köntöst és ráadta az efodot, majd
átvetette rajta az efod szalagját, és így megerősítette rajta, 8azután
ráerősítette a melltáskát, s beletette az urimot és a tummimot.
9Fejét befödte turbánnal, s a turbán elejére tűzte az aranylemezt, a
szent diadémot, ahogy az Úr Mózesnek megparancsolta. 10Ezután
Mózes vette az olajat, és megkenéssel fölszentelte a hajlékot s
mindazt, ami benne volt. 11Hétszer meghintette az oltárt,
megkenéssel fölszentelte az oltárt és fölszerelését, a medencét és
talapzatát. 12Olajat öntött Áron fejére, és a kenettel fölszentelte.
13Majd Mózes odahívta Áron fiait, rájuk adta az inget, átkötötte az
övvel, fejükre tette a turbánt, ahogy az Úr megparancsolta
Mózesnek. (Lev 8)

Make a **plate** of pure gold and engrave on it as on a seal: HOLY TO THE LORD. Fasten a blue cord to it to attach it to the turban; it is to be on the front of the turban. It will be on Aaron's forehead, and **he will bear the guilt** involved in the sacred gifts the Israelites consecrate, whatever their gifts may be. It will be on Aaron's forehead continually so that they will be acceptable to the LORD. - Exodus 28:36-38

Take two onyx stones and engrave on them **the names of the sons of Israel** in the order of their birth—six names on one stone and the remaining six on the other. Engrave the names of the sons of Israel on the two stones the way a gem cutter engraves a seal. Then mount the stones in gold filigree settings and fasten them on the shoulder pieces of the ephod as memorial stones for the sons of Israel. Aaron is to **bear the names on his shoulders** as a memorial before the LORD.
- Exodus 28:2-5

Fashion a **breastpiece** for making decisions - the work of a skilled craftsman. Make it like the ephod: of gold, and of blue, purple and scarlet yarn, and of finely twisted linen. It is to be square - a span long and a span wide - and folded double. Then mount four rows of precious stones on it. In the first row there shall be a ruby, a topaz and a beryl; in the second row a turquoise, a sapphire and an emerald; in the third row a jacinth, an agate and an amethyst; in the fourth row a chrysolite, an onyx and a jasper. Mount them in gold filigree settings. There are to be **twelve stones, one for each of the names of the sons of Israel**, each engraved like a seal with the name of one of the twelve tribes. ... Whenever Aaron enters the Holy Place, **he will bear the names of the sons of Israel over his heart** on the breastpiece of decision as a continuing memorial before the LORD.

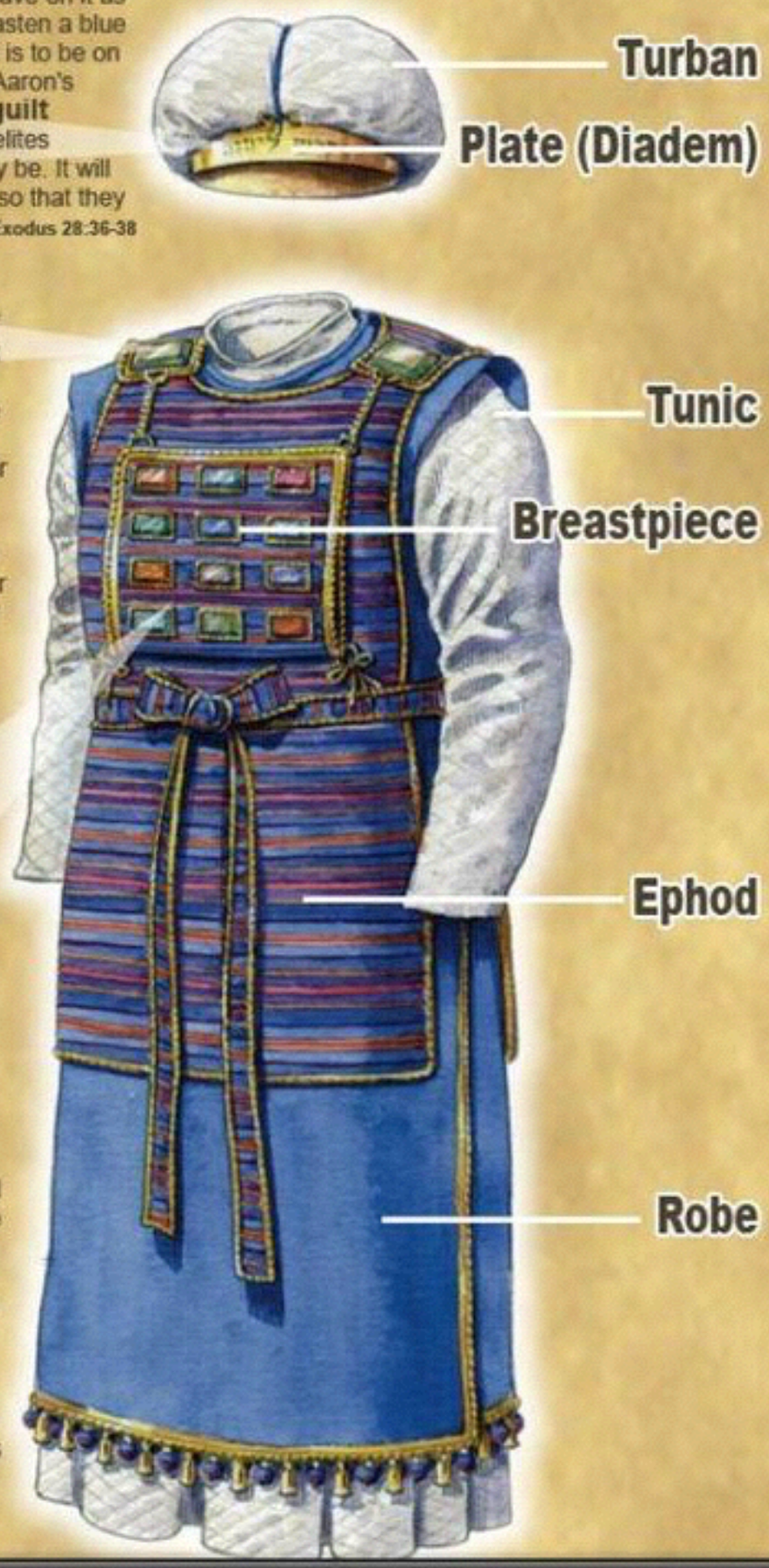

2. A papság

- A kultikus, vagy liturgikus **templomszolgálat**ot a papság végezte.
- Származásuk:
  - Tradíció szerint a Levita, törzsi papság volt a zsidóknál, de azon belül **Dávid király óta Szádok főpap nemzetsége a jelentős.**
  - **A papok Áron leszármazottai voltak, s zárt kasztot alkottak.**
- **A papi osztály élén a főpap áll, aki Jeruzsálemben működött**
  - Eleinte e hivatal egy életre szólt
  - Róma beavatkozása óta, a heródesi időkben a főpapság hatalma csökkent, s a rómaiak, és Heródes tetszés szerint nevezte ki és váltotta le a főpapokat. 65 esztendő alatt 15 főpap váltotta egymást. Ezek között volt Annás (Kr.e. 6-tól Kr.u. 15.-ig) és Kaifás Kr.u.18-36-ig.
  - Csak ő léphetett be a **szentélybe évente 1 alkalommal** (Jónkippurkor, az engesztelés napján) és mondhatta ki a Jahve nevet)
  - A Kr.u. I.-sz-ban a főpapnak mind a vallási, mind a nemzeti életben döntő szerepe volt. **Az uralkodó hatalma csak a Jeruzsálem körül lakókra terjedt ki. A Főpap azonban egész Izrael legfőbb kormányzója volt.**
  - A főpap feje volt a Főtanácsnak, a Szanhedrin-nek (sinedrion) annak a testületnek, mely a Törvény megtartásán őrködött. Az engesztelés liturgiáját csak a főpap végezhette.
  - A főpapok leválthatóak voltak, de rangjuk megmaradt.

A főpap öltözéke

- Hosszú, fehér ing (III.-IV.-V. században átjön a kereszténységbe)
- Efód: A főpap felső ruhája, amelyet 2 drágakő fogott össze a 12 törzs nevével. Elöl melltáska volt, benne két kavics az igaz döntés érdekében (az <u>urím</u>, és <u>tumin</u>)
- Turbánszerű fejdísz – Kódes Ladonáj = Szentség az úrnak

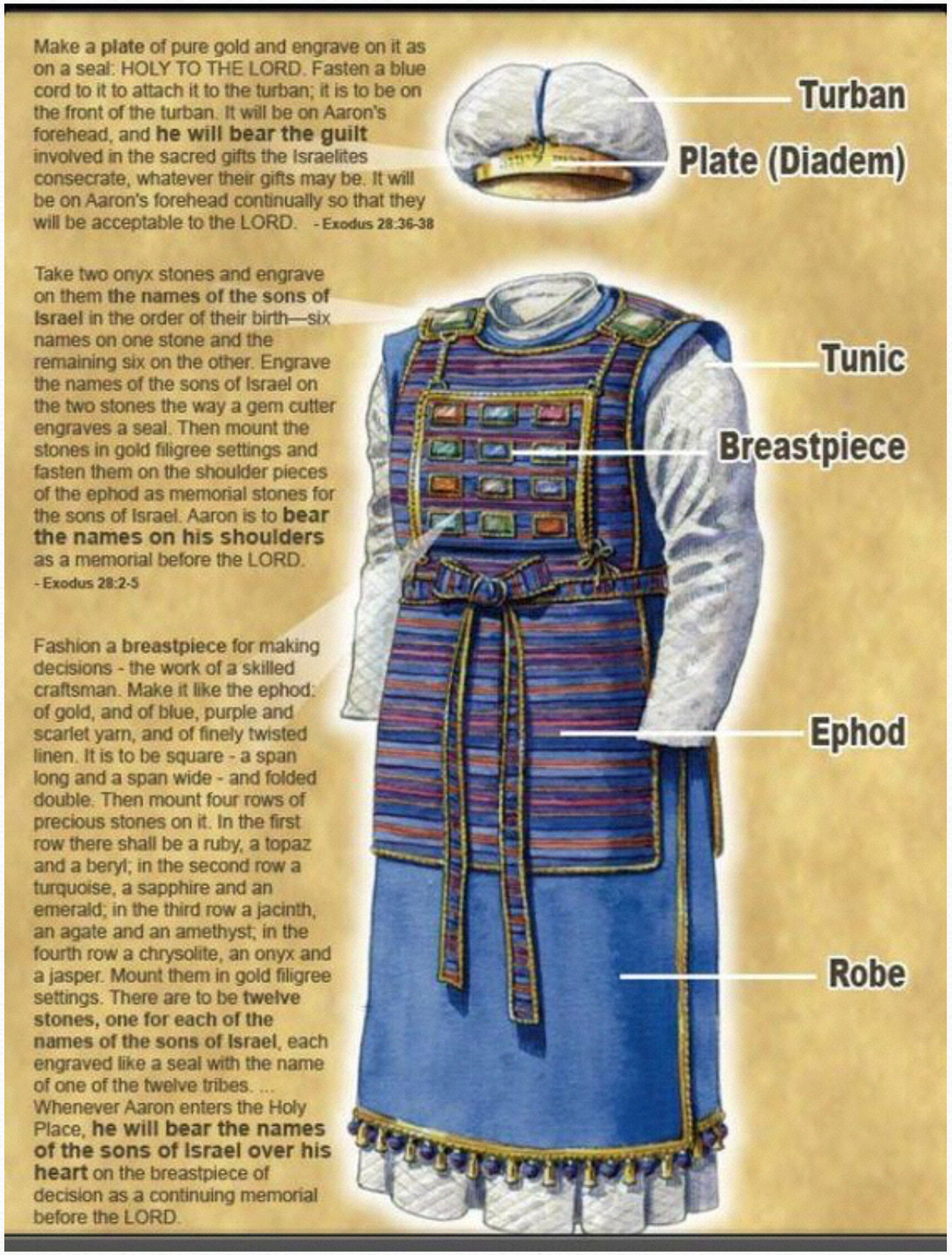

- Papok:
  - A papok 22 osztályba sorolva hetenként váltották egymást a templomi szolgálatban.
  - Csak a papoknak volt joga áldozatot bemutatni és tisztulási szertartásokat végezni.
  - A liturgikus cselekményeket kínosan pontos rítusokkal végezték.
  - Sok pap Jeruzsálemben lakott, mások a környéken.
  - A Templom funkcionáriusaiként az áldozati adományokból éltek. (Lev 2!)
- Leviták:
  - A tulajdonképpeni kultuszban nem vettek részt.
  - Feladatuk volt az eszközök tisztántartása, a kapuk őrzése, a rend fenntartása.
  - A papok udvarába ők sem léphettek.

3. Áldozat

a. Általános jellemzői

1. **Az áldozat a kultusz fő alkotóeleme**.
2. Az áldozat **Isten fölsége előtti hódolat**, de egyben **engesztelő eszköz is a nép bűneiért.**

b. Fajtái:

1. **Mínhá – Vér nélküli áldozat** (liszt, lisztláng – (nagyon finomra őrölt liszt), kenyér, fűszerek feláldozása, ill. illatáldozat)
2. **Véres áldozat**
   a. **Sölámin** – Békeáldozat, bűnért való áldozat
   b. **Holokauszt** – (görögből Ολοκαυστ) **– Egészen elégő áldozat** (**reggel** ill. **este** mutatták be)

Nehezen érthető részek, fordítási érdekességek I.

lehet beküldeni kérdést!

Katolikus fordítás:
1Harmadnap menyegzőt tartottak a galileai Kánában, amelyen
Jézus anyja is ott volt. 2Jézust is meghívták a menyegzőre,
tanítványaival együtt. 3Amikor fogytán volt a bor, Jézus anyja
megjegyezte: „Nincs több boruk.” 4Jézus azt felelte: „Mit
akarsz tőlem, asszony! Még nem jött el az én órám.” 5Erre
anyja szólt a szolgáknak: „Tegyetek meg mindent, amit csak
mond!” (Jn 2)
Károli Gáspár:
És elfogyván a bor, a Jézus anyja monda néki: Nincs boruk.
4Monda néki Jézus: Mi közöm nékem te hozzád, oh asszony?
Nem jött még el az én órám.
Magyar Bibliatársulat:
Amikor elfogyott a bor, Jézus anyja így szólt hozzá: Nincs
boruk. 4Mire Jézus azt mondta: Vajon énrám tartozik ez, vagy
terád, asszony? Nem jött még el az én órám.

4 καὶ [1] λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς [1] Τί [1] ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὔπω ἥκει ἡ

zsinagóga, szinédrium, írástudók

zsinagóga

1. A görög συναγωγη szóból származik, **jelentése: összejövetel, közösség**
2. Josephus Flavius Σαββατειον-nak is nevezi
3. A zsinagógák annak köszönhetik eredetüket, hogy a babiloni fogság alatt **a zsidók templom és kultusz híján közös <u>imádságra</u> <u>és a Tóra olvasására összegyűltek.</u>**

4. **A rabbinista hagyomány szerint Jeruzsálemben 480 zsinagóga működött** (minden nagyobb palesztinai városban).

5. **Formája**
   A szokásos típus négyszögletes terem volt. Kettős oszlopsor három hajóra osztotta. A terem előtt rendszerint átrium állott medencével. Idővel **figurális elemekkel díszítették**; egy kárpit mögött **kisebb fajta szentély volt**, **melyben „frigyláda" volt a Tóra-tekercsekkel**; a frigyláda és a pult közti helyet előkelőbbek számára tartották fönn.

6. A **nők az erkélyen** foglaltak helyet. A **gyermekeket** valamely **oldalhelyiségben oktatták**.

1. A zsinagóga nem volt templom, s benne így **nem mutattak be áldozatot. Szolgálattevő papsága sem volt**. **Az írástudók magyarázták a textust**, **s intézték a „vigasztalás szavait” a közösséghez** (ApCs 13,15; Zsid 15,33)

2. **Az Istentisztelet menete**: **ima**, **egy, vagy több fejezet az Írásból**; **oktatás és magyarázat.**
   a. A „**Sema**” **recitálás**ával kezdődött a Tóra egy részének felolvasása (*mint a kat. Misén az evangélium*)
   b. **Majd a prófétákból olvastak fel** (Haftara – Tórához rendelt prófétai rész (*mint a kat. Misén a szentlecke*)). A palesztinai hallgatóság számára **héberül**, a diaspórában élők számára **görögül**. **Palesztinában** a felolvasás után **arám nyelvre fordították az elhangzottakat.**
   c. Ezután következett a magyarázat. Az elöljáró néha felkért erre valakit, máskor önként jelentkezett valaki. (ApCs 13,5)

1. **Jelentősége**
   a. **A kultuszcentralizáció miatt a neveltetés miatt fontos** (helyben a vallási élet közösségi formájának megélése)
   b. Diaspora zsidóság még kevésbé tudott Jeruzsálembe menni
   c. Bár a templomot lerombolták, a zsinagógák megmaradtak, **ennek köszönhető, hogy a zsidó nép és a vallásos hite tovább tudott élni.**

2. **Keletkezésük: Kr.e. II.-I. század**
3. A zsinagóga **fő helye: Mózes széke**
4. A zsinagóga **tisztségviselői**:
   a. A zsinagóga **elöljárója** : (Αρχισυναγωγοσ – Árhiszünagógosz)
   b. A **titkár** : (Γραμματευσ – Grámmáteusz)
   c. A **Vének Tanácsa** (Ők szabták meg általában a dolgok menetét.)
   d. És a **Gondnok**

5. **Mikveh – a zsinagóga előtti fürdő**
   a. Leggyakrabban kút
   b. Az út utáni tisztulás miatt

A szinedrium (Főtanács)

1. **A rabbinista hagyomány Mózest tekintette a szinedrium megalkotójának** a Szám 11, 16.24-re való hivatkozással. (ahol Mózes kiválaszt 70 vént)
2. **A királyság megszűnésével a zsidóság politikai vezetősége** is ez lett
3. A Szünédrion (Συνεδριον) jelentése: összejövetel, gyűlés

4. Eredete: Nagy Antióchus (223-187) óta létezett, Nagy Heródes kiirtotta (Josephus Fl. szerint), de újra alakult, ebben a szenátusban (Újszöv: synedrion, presbyterion, gerusia) papok és laikusok foglaltak helyet, szám szerint 70-en A főpap, a 71. tag, de iure és de facto elnökölt.
5. **Tagjainak száma 70 vén, + 1 főpap (eredete: Mózes + a kijelölt 70 vén)**

6. **Tagjai 3 csoportba tömörülnek**
   a. **a főpapok**(vezető papi családok) és papi családok : Αρχιερεισ
   b. **öregek**, nép vénei, a laikus nemesség képviselői : Πρεσβυτεροοι
   c. Írástudók, törvénymagyarázók, farizeusok

7. **<u>Feladatai:</u>**
   a. **<u>A Törvény és a Hagyomány őrzői</u>, a zsidó nép vallási életét érintő minden ügyben ítélkeztek**. Tehát kötelező volt mindenki számára.
   b. A szinedriumnak volt **saját Őrsége, rendőrsége**; **a Törvény áthágóit megfenyíthették**, bebörtönözhették, sőt ki is zárhattak egyeseket a közösségből. (Jn. 9,22) **Halálos ítéletet csak Róma képviselőjének engedélyével hajthatott végre**. (Jn. 18,31)

az írástudók

1. vizsgálják a törvényt és a megtartással való problémákkal foglalkoznak
2. **Az írások kezelői elsősorban a királyi udvarban** (krónikás könyvek, királyi rendeletek)
3. **Eredetüket Ezdrás paphoz kötjük**
4. **A babiloni fogság után ők készítették a törvények másolatát és magyarázatát** (Ez időszak alatt sokkal szigorúbban értelmezték a törvényt és aprólékos, kerítésszerű szabályzatokkal látták el)

5. Befolyásuk a fogság óta állandóan növekedett, **Jézus idejében vitathatatlan nagy tekintélynek örvendtek**. – Jézus is nyilatkozott róluk. (Mt 23,23).
6. Tevékenységük két területre terjedt ki: **bölcsességtanítók és jogászok voltak egyben.**
   a. A fogság utáni gazdag bölcseleti irodalmat teremtettek (vö. Sir 39, 1-15)
   b. **Általános ismerői a jognak, nekik köszönhetjük a Tóra végleges lezárását**. – a jog ismeretét Ezdrás paphoz kötjük. (Ez 7,6)

1. A szóbeli hagyomány ápolói, a végrehajtási utasítások készítői
2. Jézus idejében **2 jelentősebb iskolájuk** működött (A Misnából és a Talmudból tudjuk):
   a. **Rabbi Hillél: enyhébb megoldások** és szelídebb döntések híve
   b. **Rabbi Sammai: szigorúbb megoldások** hívei

3. **Az írástudók és a bölcsesség tanítók között nem volt ellentét.**
   a. A bölcsesség tanítók a zsidóság jámborságát növelték,
   b. az írástudók a Törvényben és a Hagyományban lefektetett alapstruktúrák fennmaradását biztosították.

4. Nem minden írástudó tette magáévá a farizeusi nézeteket. némelyik közülük a szadduceusokhoz tartozott, Jézus is megkülönbözteti őket.
   (vö. Mt 23,1 v. Lk 11,46)

A KÉT ISKOLA KÜLÖNBSÉGÉRŐL - MIK A VÁLÁS FELTÉTELEI?
3Akkor odamentek hozzá a farizeusok, hogy próbára tegyék. Ezt
kérdezték: „El szabad a férfinek bármilyen okból bocsátania a
feleségét?” 4Így felelt: „Nem olvastátok, hogy a Teremtő kezdetben
férfinak és nőnek teremtette őket, 5és azt mondta: Ezért a férfi
elhagyja apját, anyját, a feleségéhez ragaszkodik, és egy test lesz a
kettő? 6Most már többé nem két test, hanem csak egy. Amit tehát
Isten egybekötött, azt ember ne válassza szét.” 7De azok mondták:
„Miért adta akkor Mózes azt a parancsot, hogy elbocsátáskor adjunk
válólevelet?” 8„Mózes szívetek keménységére való tekintettel engedte
meg nektek, hogy elbocsássátok feleségeteket – felelte –, de
kezdetben nem így volt. 9Mondom nektek: aki elbocsátja feleségét –
hacsak nem paráznasága miatt (porneia) –, és mást vesz el,
házasságot tör. Aki elbocsátott nőt vesz el, szintén házasságot tör.”
10A tanítványok megjegyezték: „Ha így áll a dolog a férj és feleség
között, nem érdemes megházasodni.” 11Erre így válaszolt: „Csak az
fogja ezt fel, akinek megadatott. 12Van, aki azért képtelen a
házasságra, mert úgy született. Van, akit az emberek tettek a
házasságra alkalmatlanná. Végül van, aki a mennyek országáért
önként mond le a házasságról. Aki fel tudja fogni, az fogja fel!” (Mt 19)

Farizeusok, szadduceusok, esszénusok

1Jézus ekkor a néphez és a tanítványokhoz fordult, 2ezekkel a szavakkal: „Az
írástudók és a farizeusok Mózes tanítói székében ülnek. 3Tegyetek meg és
tartsatok meg ezért mindent, amit mondanak nektek, de tetteikben ne
kövessétek őket, mert bár tanítják, de tetté nem váltják. 4Elviselhetetlenül nehéz
terheket hordanak össze és raknak az emberek vállára, de maguk ujjal sem
hajlandók mozdítani rajta. 5Minden tettükben az vezeti őket, hogy az emberek
előtt feltűnjenek. Szélesre szabják imaszíjukat és megnagyobbítják köntösükön a
bojtokat. 6Szívesen elfoglalják a lakomákon a főhelyeket és a zsinagógában az
első székeket, 7szeretik, ha a tereken köszöntik s rabbinak szólítják őket az
emberek. 8Ti ne hívassátok magatokat rabbinak, mert egy a ti mesteretek, ti
pedig mindnyájan testvérek vagytok. 9Atyának se szólítsatok senkit a földön,
mert egy a ti Atyátok, a mennyei. 10Tanítónak se hívassátok magatokat, mert
egy a ti tanítótok, Krisztus. 11Aki nagyobb közületek, az a szolgátok lesz. 12Aki
felmagasztalja magát, azt megalázzák, aki megalázza magát, azt
felmagasztalják.
13Jaj nektek, írástudók és farizeusok, ti képmutatók! Bezárjátok a mennyek
országát az emberek előtt. Magatok nem mentek be, s akik be szeretnének jutni,
azokat meg nem engeditek be. 14Jaj nektek, írástudók és képmutató farizeusok,
mert felemésztitek az özvegyek és árvák vagyonát. Közben nagyokat
imádkoztok, ezért nagyobb ítélet vár rátok. 15Jaj nektek, írástudók és
farizeusok, ti képmutatók! Bejártok tengert és szárazföldet, hogy egyetlen áttérőt
szerezzetek, s ha sikerül, a kárhozat fiává teszitek, kétszerte inkább magatoknál
(Mt 23)

1. A farizeusok (megjegyzés: **az írástudó tanít, a farizeus megtart)**

- **A név eredete: vitatott**
  - Legvalószínűbb a **perzsa perusím szó** melynek jelentése: „**elkülönült,-tek**”, szeparatista. (Pozitív értelmezés szerint: a tökéletességre való törekvés miatt. Negatív értelmezés: annyira megvetően beszéltek az „am-haaresz”-ről; a föld népéről, mivel azok nem voltak jártasak a törvényben, pedig ez Isten szeretetének feltétele)
  - **Khaszidím (=jámborok)**: a makkabeusi háborúkban elkötelezték magukat a törvény és a templom védelmére. **Magukat igazaknak, hűségeseknek nevezték.**

- **A farizeus párt „történelme”**
  - **Gyökerei a makkabeusi háborúig nyúlik vissza,** amikor khaszidim (=**jámborok**) a felkeléshez csatlakoztak.
  - **E néven** Johannes Hyrcanus idejében (Kr.e. 135-104) **lépnek be a történelembe.**
  - A háború hamarosan politikai színezetűvé vált: ezért **a Farizeusok szem-behelyezkednek a Hasmóneus dinasztiával**, mivel az nem Dávidtól eredt.
  - Alexander Johanneusz (Kr.e. 103-76) nagyon sok ellenkezőt a farizeusok közül kivégeztetett. Felesége, Alexandra (férje tanácsára) kibékült velük.
  - A római birodalom uralma idején: passzív ellenállás (nem tettek, Heródesnek sem hűségesküt).

♣**Általános jellemzőik:**

- **A legtöbb farizeus laikus** (általában kereskedők, kézművesek) **volt, nem rabbi vagy pap.** Tehát **inkább a középrétegből kerültek ki.**
- **Aki a pártba be akart lépni,** a **mózesi Törvény alapos ismeretével** kellett rendelkeznie, s **ismernie kellett a Hagyományokat.** (Hiszen mindkettőt elfogadták.)
- A farizeus rabbik főleg három dologban tevékenykedtek: a **szombat** megtartása; a törvényes tisztaság; a szent adományok teljesítése. (**adó, tisztasági előírások, szeretetcselekedetek**)
- Legnagyobb **hiányosságuk** az volt, hogy **nem ismerték fel a Jézusban elérkezett Messiást.**
- Zsidó tradíció megőrzi rafinált **kazuisztikai tevékenységüket.** (**El lehet –e fogyasztani a szombati napon tojt tojást**, ill. a fáról leesett gyümölcsöt**?** Milyen fajta víz alkalmas a tisztulásra?)
- A Törvény exegézisével, **alkalmazásával hozzájárultak a vallási fogalmak pontosabb tisztázásához.**
- Sok teológia elképzelésüket kinyilatkoztatott igazságból vették (személyes halhatatlanság, feltámadás, ítélet, angyalok hite, valamint nagy jelentőséget tulajdonítottak az isteni gondviselésnek és a szabad akaratnak)

- **Sok jó tulajdonságuk és érdemük mellett mégis igen súlyos volt a bűnűk:** törvénytiszteletük „nomolatria”-vá (**törvényimádat**) silányult, s **a szív vallásossága rituális obszervanciába süllyedt. Nem vették észre, hogy a Törvény ismerete egymagában nem elég az üdvösséghez.**
- Sokszor a külsőség vezette, motiválta őket. (De mindez ellenére a nép szerette őket – J.F.)
- Akik felismerték hibáikat **szigorúan ítélték meg farizeustársaikat.** (Ld.: Mózes mennybemenetele, Talmud hét csoportos felosztása)

2. A szadduceusok

- **Elnevezésük: vitatott.**
  - **Szádok főpapról, hiszen ebből a dinasztiából származnak a főpapok.** (Szádok a jeruzsálemi templompapság vezetője Salamon óta.)
  - Vagy a **Cáddik (héber) szóból.** Jelentése: **az igaz ember.**
  - T. W. Manson palmyrai falfelirat elmélete: A **görög szündikosz** (συνδικοσ, Kis-Ázsiában: σαδδικοσ) szóból származik, **jelentése: szakszervezet.** (Hiszen ők is egymást támogatták, egymás érdekeit védték.)

- A szadduceus párt „történelme”
  - Johannes Hyrcanus idejében **130-120 körül jelennek meg szervezett pártként.**
  - **A római uralmat elfogadták és a kiegyezés lehetőségét keresték.**
  - **Kr.u. 6-70 között szinte minden főpap szadduceus volt, Jeruzsálem pusztulásával történetük hirtelen megszakad.**

♣Általános jellemzőik:

- **Államhivatalokban tevékenykedtek**, s **részt vettek a politikai életben**. Oka, hogy **előkelő társadalmi osztályból kerültek ki**. (főpapok leszármazottjai, gazdagok)
- Mint a templom urai, a papság irányítói **jártasak voltak a szertartások törvényeiben** és **saját írástudó gárdával rendelkeztek.**
- **Gyakran ellentétbe kerültek** az írott Törvény és a szájhagyomány magyarázásában **a farizeusokkal**. Nem hittek a holtak feltámadásában, a személyes halhatatlanságban, a túlvilági életben, és az angyalok létezésében. (Minden tant elvetettek, ami nem következik az Írásból.)
- A büntetőjogban **a Tórát betű szerint értelmezték.** (**„sola Scriptura”**)
- **Josephus Fl. szerint csak Mózes öt könyvét fogadták el.** (Ő azonban inkább a farizeusokkal szimpatizált.)

3. Az esszénusok – Philon és J. Fl. alapján

- ♣Nem tesz róluk említést sem az Újszövetség, sem a rabbinikus tradíció.
- ♣**Kr.e. és a Kr.u. I. sz.-ban élő szekta.**
- ♣*Id. Plinius*: a Holt tenger „nyugati oldalán él egy sajátságos nép, mely az egész világ népeitől elüt; nők, szerelem, és pénz nélkül áll a pálmák társaságában; **újabb vendégek odaözönlésének köszönheti megújulását és fennmaradását”. Magukat teljesen az elmélkedésnek adják.**
- ♣*Philón*: az egyiptomi therapeutákkal (szemlélődők) állítja őket párhuzamba. (τεραπευω – gyógyítani)
- ♣***Elnevezésük esetleges eredete*: esszénoj** (εσσηνοι, εσσαιοι) – (arámul: hászen) ami azt jelenti **„igaz”**

- *Jos. Flavius* (Ő ír a legtöbbet róluk.)
  - A pythagoreusokhoz hasonlítja őket. (A zsidók 3. filozófiai iskolája)
  - **Szinte minden városban élnek, egymást támogatva**. (Jeruzsálemben városnegyedük volt)
  - **Szerzetesi életet éltek:**
    - **Szegénység:** vagyonközösség, munkával keresték a kenyerüket
    - **Tisztaság: tisztasági fürdők**
      nőtlenség (de emellett **vannak ide tartozó családok is**)
      árva gyermekeket neveltek fel utánpótlásul
    - **Engedelmesség:**
      hierarchikus felépítés
      a Mózesi törvény betartása
  - Egyéb sajátosságaik
    - Volt **2 éves noviciátusi idő.**
    - Napfelkeltekor imádkoznak, **tartózkodnak a véres áldozatoktól,** vallják ugyan a túlvilági igazságszolgáltatást, de **nem hisznek a feltámadásban, szerintük is büntetésből kerül a lélek a testbe**, a lélekvándorlásban azonban nem hisznek. (vö. Pitagóreusok)

videó: Qumran

A Qumrán - kérdés

- Felfedezésének története, talált emlékek:
  - 1947-ben egy arab pásztorfiú (Muhamad Addib) a bárányait keresve találta meg a korsókba tett írásokat egy barlang belsejében, Kirbet-Kurbán környé-kén. (Ezek egy vallási szekta iratai.) Ezeket a betlehemi piacon kívánta értékesíteni, de a rendhagyó tekercsek felkeltették a tudósok érdeklődését.
  - Megtalálták a közösség teljes életterét, a **hálótermeket, scriptoriumokat, raktárakat. Önellátóak voltak**, ebben az Eingedi-oázis segített nekik. A terület **tele volt ciszternával ill. fürdővel.**
  - Kutatások szerint, **valószínű a Kr.e. II, I – Kr.u. I, II.–ból származnak.**
  - A talált könyvek, tekercsek főként biblikus szövegek, de van köztük szektaszabályzat is. (**Legjelentősebb a 7,14 m. Izajás tekercs**)
  - **Női és gyermeksírok**at is találtak. Oka: minden városban voltak követőik, szimpatizánsok.

♣A Qumráni közösség élete:

- Ma **az esszénusok telephelyének tartják.**
- Szigorúan hierarchikus felépítésű, sok volt közülük a pap (15 főre 3 pap).
- **Teljes vagyonközösség**ben éltek.
- **A mózesi törvény**hez való hozzáállásuk:
  - **Bizonyos pontokban a legszigorúbban megtartották: szombat,** tisztátalan dolgok érintése, felebaráti szeretet gyakorlása (elsősorban egymás között)
  - **Bizonyos pontokban eltértek tőle**: nem engedtek polygamiát, távol tartották magukat a jeruzsálemi templomkultusztól (nem az ő naptáruk, hanem már a hellenista hold kalendárium szerint tartották az ünnepeket). A jeruzsálemi akkori főpapot nem tartották törvényesnek, mert nem a szádoki vonalat képviselte, hanem Hasmoneus.
- **A nap kézimunkával telt.** Az **éjszaka** egyharmadát az **Írás tanulmányozására** fordították, **vagy a Qumrán-i mesterek műveinek olvasására. Ilyen módon az imádság áldozatát mutatták be Istennek.**
- Jellegzetes **foglalkozásuk: földművelés** (főleg a kezdetekben), **tekercsmásolás, -írás**
- **Két év novíciusi** év után vették be a jelentkezőt, fokozatosan bevezetve a közösség életébe.
- **A legkisebb szabálytalanságot is büntették.** (hazugság, goromba beszéd, kritizálás…)

♣Történelmük:

- **A makkabeusi korban keletkezhettek,** mivel a lelki újjászületést is jó védelemnek tekintették a hellenizmussal szemben.
- **„Igazság tanítója”** a közösség szabályzatának megalkotója, akinek emelkedett vallási eszméje ellenállásba ütközött a Hasmoneus dinasztia bűnös uralkodóiban, főpapjaiban. Ezért kényszerült követőivel együtt a qumráni sivatagba való menekülésre.
- **Az alapítót az „Igazság Tanítója”-nak nevezték, már majdnem messiásnak tekintették.** Ennek haláláig nem volt eszkatologiájuk, **kettős (politikai-papi) messiást vártak.** Komplett tervet készítettek a sötétség fiai ellni harcra. Ezt az ünnepi étkezés követné. **Az áldás a papi messiás feladata, a harc a politikaié.** (Lehet, hogy a Zsidó levél innen veszi a kettős messiás fogalmát, de Pál csak egy megváltót vár.)

Szamaritánusok, zelóták, heródiánusok

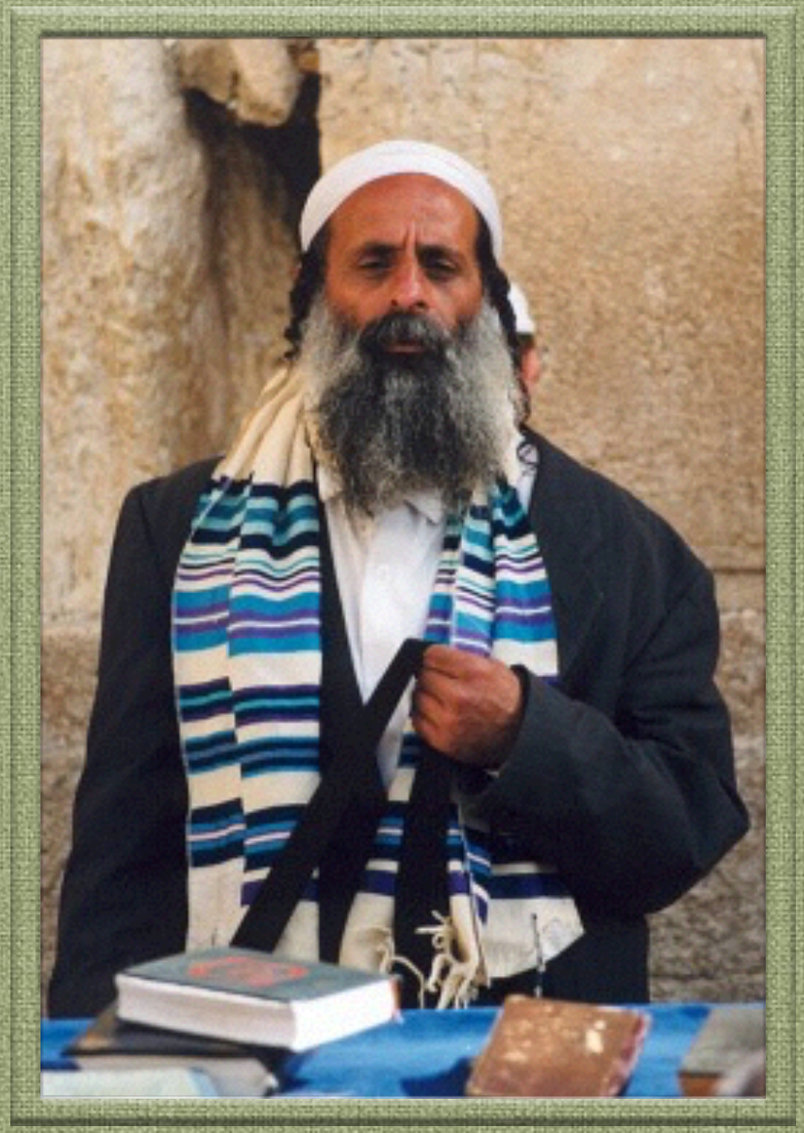

1. **Szamaritánusok**
   - Történelme
     - **722: Szamaria elpusztítása (benépesítés, kevert lakosság)**
     - **Perzsa korban Szamaria a központ**
     - **A jeruzsálemiek nem engedik, hogy segítsenek a templom építésében, ezért Garizim hegyén építenek maguknak templomot** (Manassze főpap-városányos el akarta venni Bágoa leányát, aki azzal az ötlettel állt elő, hogy építenek itt egy templomot, és akkor lehet itt főpap.)
     - Igyekeznek bizonyítani, hogy a szamaritán kultusz, melyet a Garizim-hegyen levő templomban végeztek, a zsidó nép legrégibb történetében gyökerezik.
     - **Bár Johanes Hyrcanus Kr.e. 128-ban leromboltatta** a Garizim hegyén levő templomukat, **továbbra is megünnepelték a húsvétot e hegyen.**
   - E **szakadár**, de a **zsidó tradíciót őrző szekta** élén (Jos. Flavius) szerint Áron családjából származó főpap állt. A valószínűleg sokkal későbbi szamaritánus hagyomány természetesen erről nem szól.
   - A Pentateust mindig szent könyvnek tekintették, de **tanításuk sok pogány és hellenista elemmel gazdagodott**
   - **Kis számban maradtak fenn, de szokásaikhoz máig ragaszkodnak.**
   - A hellenizmus hatására Jézus idejében Szamária területén néhány szinkretista csoport képződött, melyek csak laza kapcsolatban álltak a hivatalos kultusszal. Az ApCsel (8, 9-13. 18-24) tanúsága szerint ismerünk néhány nevet ebből a korszakból. (Simon – „minden eretnekség atyja”, Dositheus, Menander)
   - E szekta **történetében sok a homály**; a gnosztikus mozgalmak kiindulópontját talán szabad e szektában keresnünk.

2. **A zelóták**
   - A szó etimológiája
     - A **latin zelus szóból** származik, jelentése: **túlbuzgó**
     - **Másik nevük: sicarii** (szokás szerint **rövid tőr** volt a **fegyverük**, a rómaiak ennek **alapján** „sicarii”-nak nevezték őket)
   - Történelmük
     - Kialakulásuk: **Amikor** Quirinus, **Sziria helytartója, általános vagyonbevallást rendelt el Palesztinában, a zsidók elégedetlensége tetőfokra hágott a Rómaiakkal szemben. Több helyen lázadás tört ki.**

       Az ellenállási mozgalom vezetői a farizeus Szádduk, és a galileai Júdás voltak. Ezek **maguk köré gyűjtötték** a nézeteikkel **rokonszenvezőket** és **megszervezték a harcot.**
     - Bár a rómaiak leverték a felkelést, a mozgalom tovább élt.
     - A nagy háború idején sodorták a népet, **Jeruzsálem pusztulása után** pedig **Júda sivatagjaiban gyűltek össze.**
     - Itt Hadrianus alatt **(117-138) újabb és egy utolsó ellenállás robbantak ki.** A felkelés vezetője Simon Bar Kochba (=”Csillag fia) volt, akit Akiba rabbi messiásként tisztelt.
   - **Istenre hivatkoztak, aki az „egyetlen Császár és az egyetlen Úr”**
   - **Minden eszközt, még a gyilkosságot is megengedték, hogy megbüntessék azokat a honfitársakat, akik a rómaiakkal kollaboráltak.**

     NB.: Az apostolok közül Simon a ζηλοσ melléknevet vallásos buzgalma miatt kapta, nem a zelótákhoz való tartozása miatt. (Lk 6, 15)

3. A heródiánusok v. Heródes pártiak

- ♣**Politikai mozgalom, amely teljesen szembeállt a zelótákkal.**
- ♣Az evangéliumok és J. Flavius is említi őket. (Mt 22,16 ; Mk 3,6; 12,13)
- ♣**Az uralkodóház hívei voltak.**
- ♣ **Keresték a farizeusok kegyeit, mert azoknak nagy befolyásuk volt a népre. (Jézussal kapcsolatban a farizeusokkal hasonló véleményen voltak.)**
- ♣**Legtöbbjük galileai volt**, ahol Antipas sokáig maradt hatalmon és itt élt a legtöbb Heródes fiú.

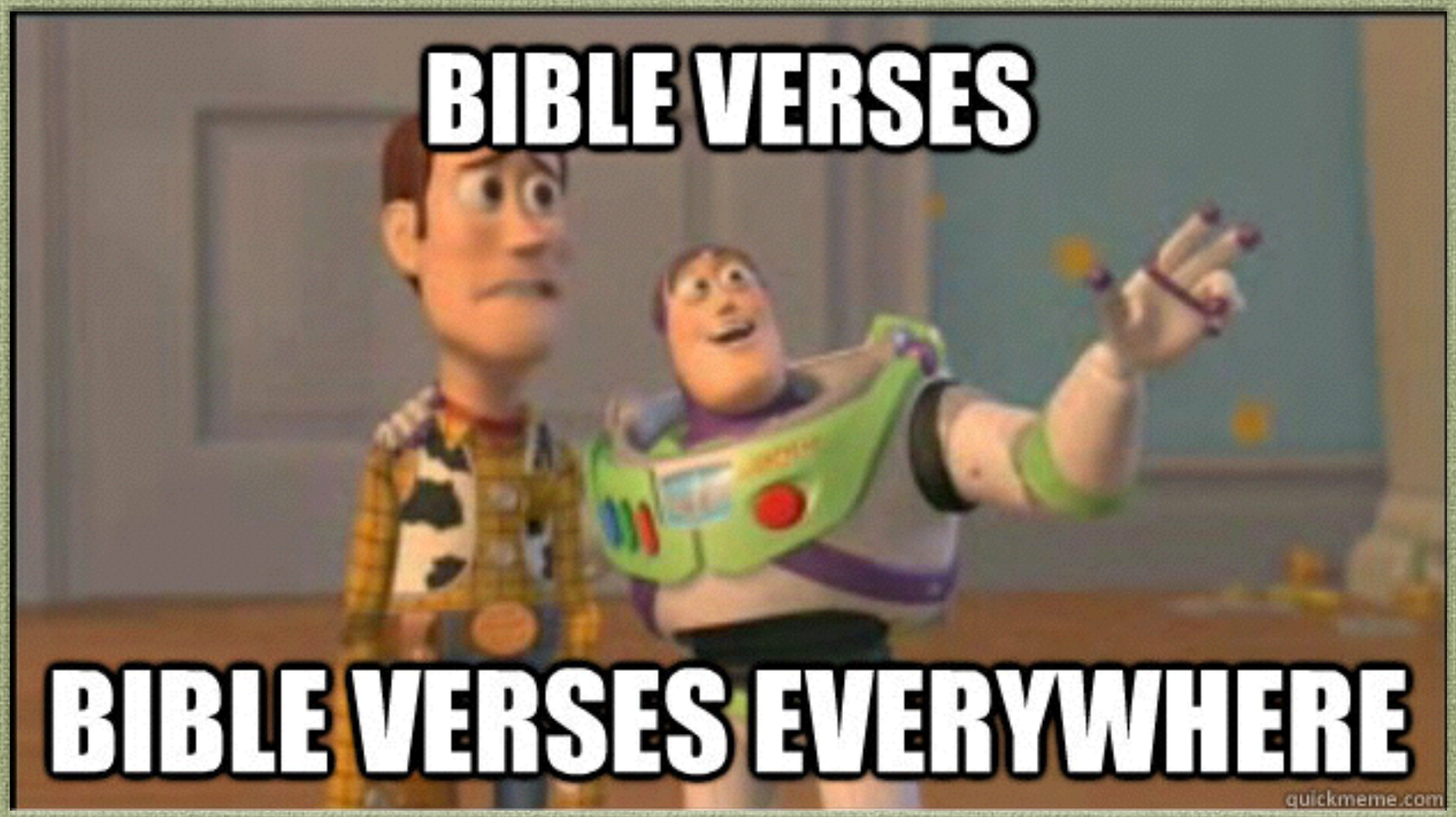

II. rész

Az Újszövetség könyvei

keletkezésük, szerzőik, jellemzőik, tartalmuk

A BIBLIA KÖNYVEI

ÚJSZÖVETSÉG

1 28 **Mt** *Máté evangéliuma*	2 16 **Mk** *Márk evangéliuma*	3 24 **Lk** *Lukács evangéliuma*	4 21 **Jn** *János evangéliuma*	5 28 **ApCsel** *Az apostolok cselekedetei*			
6 16 **Róm** *Pál levele a rómaiakhoz*	7 16 **Kor** *Pál első levele a korinthusiakhoz*	8 13 **2Kor** *Pál második levele a korinthusiakhoz*	9 13 **Gal** *Pál levele a galatákhoz*	10 6 **Ef** *Pál levele az efezusiakhoz*	11 4 **Fil** *Pál levele a filippiekhez*		
12 4 **Kol** *Pál levele a kolosséiakhoz*	13 5 **1Thessz** *Pál első levele a thesszalonikaiakhoz*	14 3 **2Thessz** *Pál második levele a thesszalonikaiakhoz*	15 6 **1Tim** *Pál első levele Timóteushoz*	16 4 **2Tim** *Pál második levele Timóteushoz*	17 3 **Tit** *Pál levele Tituszhoz*	18 4 **Filem** *Pál levele Filemonhoz*	19 13 **Zsid** *A zsidókhoz írt levél*
20 5 **Jak** *Jakab levele*	21 5 **1Pt** *Péter első levele*	22 3 **2Pt** *Péter második levele*	23 5 **1Jn** *János első levele*	24 1 **2Jn** *János második levele*	25 1 **3Jn** *János harmadik levele*	26 1 **Júd** *Júdás levele*	27 22 **Jel** *A jelenések könyve*

történeti könyvek

tanítói könyvek

prófétai könyvek

sorszám ► 27 22 ◄ fejezetek száma

rövidítés ► **Jel**

a könyv teljes neve ► *A jelenések könyve*

Alapok - gyors ismétlés

- eredeti nyelve görög, de arámiról fordították (nincs központozás, nincs kis- és nagybetű)
- 27 könyvből áll
- 4 evangélium, Apcsel, 13 páli levél, 7 katolikus levél, zsidókhoz írt levél, Jelenések könyve
- a leírt könyvek előtt létezett az igehirdetés a szájhagyományban
- *“Legyetek hát állhatatosak, testvérek, és ragaszkodjatok a hagyományokhoz, amelyeket tőlünk élőszóban vagy levélben kaptatok.” (2Tessz 2,15)*

A szerzőség kérdése (általánosan)

- az ókorban (egészen a 16. századig) a szerző személye nem volt sem biztos, sem lényeges
- a könyv formátuma sem olyan, mint a mai: nincs borító, nincs hova írni a szerzőt
- néha a szerző megnevezi magát - de ez nem mindig hiteles
- jegyek, amik a szerzőre utalnak: szóhasználat, életrajzi mozzanatok, információk, amiket csak ő tudhat, más művek utalnak rá, hogy az illetőnek volt egy ilyen könyve stb.

1. Szent Pál levelei

merthogy időrendben haladunk

Élete

- Róla tudni a legtöbbet→a levelei, Apcsel.
- **neve:** Saul - Paulus. Megtérése után lesz Pál.
- Legvalószínűbb magyarázat a kettős névre: a diaszpórában a gyerekeknek egy zsidó és egy pogány nevet adtak
- Apcsel 7,58 "…kivonszolták a városból (Istvánt) és megkövezték. A tanúk egy Saul nevű ifjú lábához rakták le ruhájukat."

1. Benjámin törzséből származik(Saul király is). Jeromos szerint a család Galilleából a kilikiai Tarsusba költözött. (hellenista nyugat és a kelet választóvonalán fekszik, de nem azonos Tarsis-sal!
   Pál Kr.u. 1-ben itt született. A család még őrizte a palesztin-arám tradíciót tudott arámul, görögül is.
2. **<u>Iskolái:</u>** Eleinte a zsinagógai iskola farizeus, írástudó akar lenni Jeruzsálem (egyik nővére oda házasodott, Jeruzsálemben *“Gimáél lábánál”* tanult *Hillél*-lel együtt az enyhébb irányt képviselte, a szigorubb *Sammaj*jal szemben)
3. **<u>Szakmája:</u>** a legtöbb írástudó kézműves volt Pál sátorkészítő (ahogy Priscilla és Aquillász is), és apostolként sem tartatta el magát.
   Róm 16,3 “Köszöntsétek Priscillát és Akvilát, kik nékem munkatársaim Krisztus Jézusban”

1. **Pálfordúlás:** Először veszélyt lát a Kereszténységben szellemileg, vitával - küzd majd erőszakosan: István diakónus halála utáni keresztényüldözésben vezető szerepet játszott
Damaszkusz - az ottani zsinagógából elűzni és letartoztatni a keresztényeket. (33-ban)Kr. megjelenik neki az arábiai sivatagban - visszatér Damaszkuszba Krisztust kezdi hirdetni. A damaszkuszi zsidók el akarják fogni - király katonáit bérlik fel - a városfalon keresztül menekítették ki a tanítványok - Jeruzsálembe menekül - ellenségesen fogadják - Barnabás (ciprusi származású levita) veszi oltalma alá (2 hétig marad ott 36-ban) Tarszusba küldik (4 év): hirdeti az evangéliumot.

1. **A szíriai Antiokia** A ker. üldözés elől menekülök (sok ciprusi is) a görögöknek is hirdették az Ev.-ot - sokan tértek meg
2. Barnabást küldik közéjük - szól Pálnak, hogy segítsen(38-39)
3. Ez lesz Pál anyaegyháza (1 évig tanítanak - itt a Názereti követőit: *nazarénoj*, kezdik először *keresztényeknek* nevezni.
4. Antiokia lesz a központ - Jeruzsálem háttérbe szorul: tiszteletbeli vezető szerep.
5. **A 43-as jeruzsálemi út:** birodalom szerte éhínség - Antiókia - adományokat gyűjt a jeruzsálemieknek - Barnabást, Pál küldik (Apcsel szól róla, Pál nem).

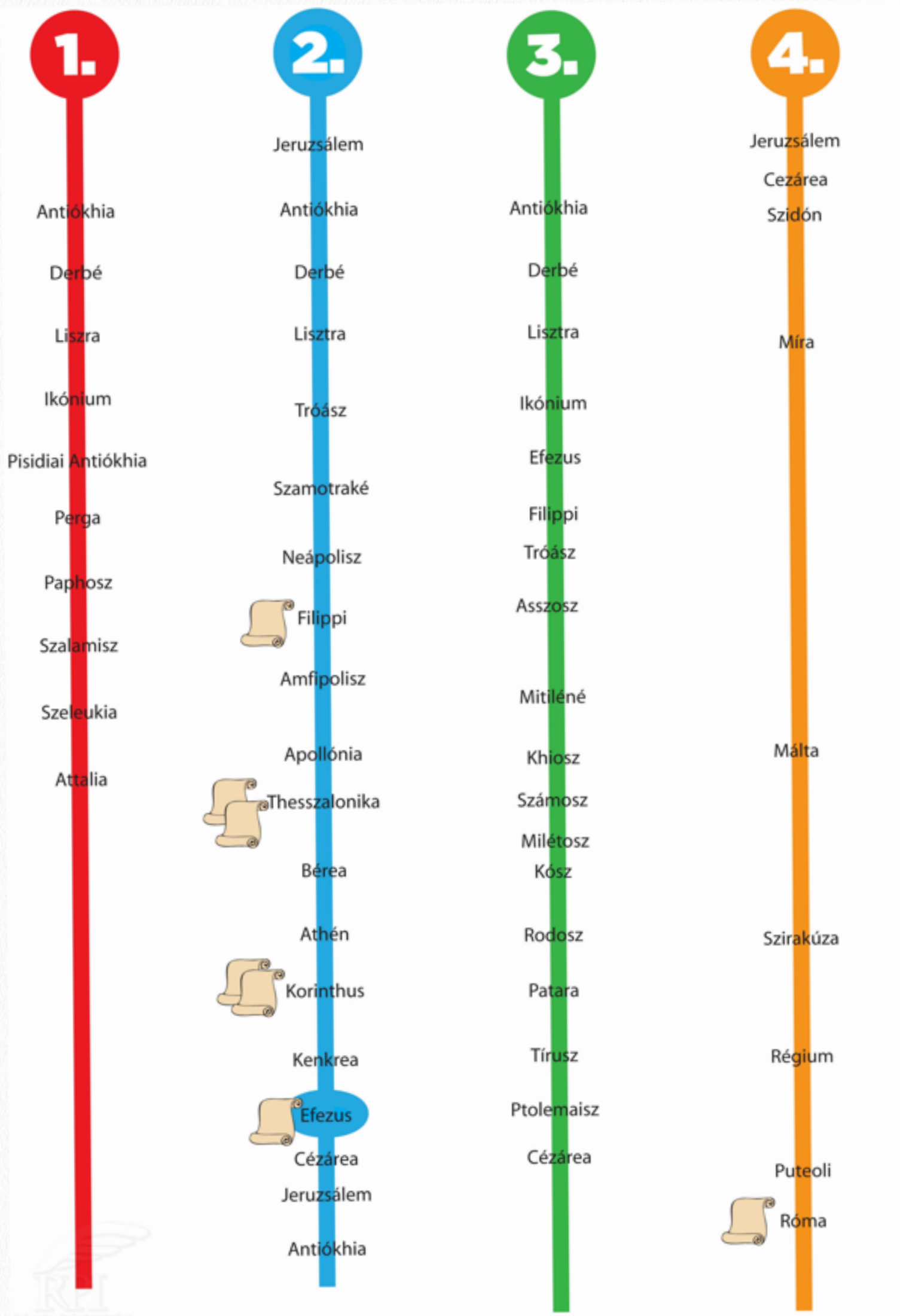
1.
Antiókhia
Derbé
Liszra
Ikónium
Pisidiai Antiókhia
Perga
Paphosz
Szalamisz
Szeleukia
Attalia
2.
Jeruzsálem
Antiókhia
Derbé
Lisztra
Tróász
Szamotraké
Neápolisz
Filippi
Amfipolisz
Apollónia
Thesszalonika
Bérea
Athén
Korinthus
Kenkrea
Efezus
Cézárea
Jeruzsálem
Antiókhia
3.
Antiókhia
Derbé
Lisztra
Ikónium
Efezus
Filippi
Tróász
Asszosz
Mitiléné
Khiosz
Számosz
Milétosz
Kósz
Rodosz
Patara
Tírusz
Ptolemaisz
Cézárea
4.
Jeruzsálem
Cezárea
Szidón
Míra
Málta
Szirakúza
Régium
Puteoli
Róma

Pál apostol missziói útjai

1. **<u>A LEVELEK JELLEGZETESÉGEI:</u> egy-egy közösséghez szólnak, de küldözgették egymásnak (időnként Pál maga buzdít erre)**
2. Pál számára nincs közömbös téma: Az élet minden területét ker. szempontból értelmezi. Sok olyan téma, ami ma már nem aktuális. De tanítása ma is tanulságos. Példák:
   a. **<u>A bálványoknak bemutatott áldozati hús fogyasztása</u>** (1Kor 8): két féle probléma: 1.) A szentélyek a megmaradt húst eladták a piacon (bevétel a szentélynek) Bálványok (*eidolon*) nincsenek de ettől még ha ezzel valakit megzavarnak inkább ne. 2.) A bálványoknak rendezett áldozati lakomán (Szentélyek,magánházak) felszolgált húsból viszont tilos enni (minden másból igen).

   b. **<u>A leányok nősítése</u>**: (1Kor 7): ma már így, ez sem aktuális:
   „...aki férjhez adja hajadon lányát, jól teszi, aki pedig nem adja férjhez, még jobban teszi.”

   c. **<u>A felfuvalkodott keresztény asszonyok</u>** (1Kor 11): fődetlen fővel jártak - Ez kínos mert Korintusban Afrodité szentély több mint 1000 hierodüléje (kultikus prostituáltja) fedetlen fővel járt. Pál: a templomban férfi, nő fedett fővel imádkozzék.

   d. **<u>Az asszonyok fecsegése az Istentiszteleten</u>** (1kor 14): A mise után kérdezzenek férjüktől ne alatta.

   e. **<u>Pál cölibátusa:</u>** Rabbi csak házas ember lehetett, csak 40 évesen lett vallási tanító.
      i. **Nem nősült meg** A hajadonoknak,özvegyeknek saját példáját ajánlja.
      ii. **Ennek ellent mond:** amikor számon kéri, hogy a többi apostol (és az Úr testvérei vagy Kéfás) példájára ö miért ne vihetne magával "asszony nővért". Az "asszony nővérvér" jelentése: feleség? jámbor segítőnő? nem tudni.
      Σ: Biztosat nem tudni: A hagyomány szerint a megtérés után biztos, hogy nőtlen volt, és apostolként is.

A legkorábbi levelek

A Tesszaloniki levél, Galata levél, 1-2 Korintusi levél és a Római levél

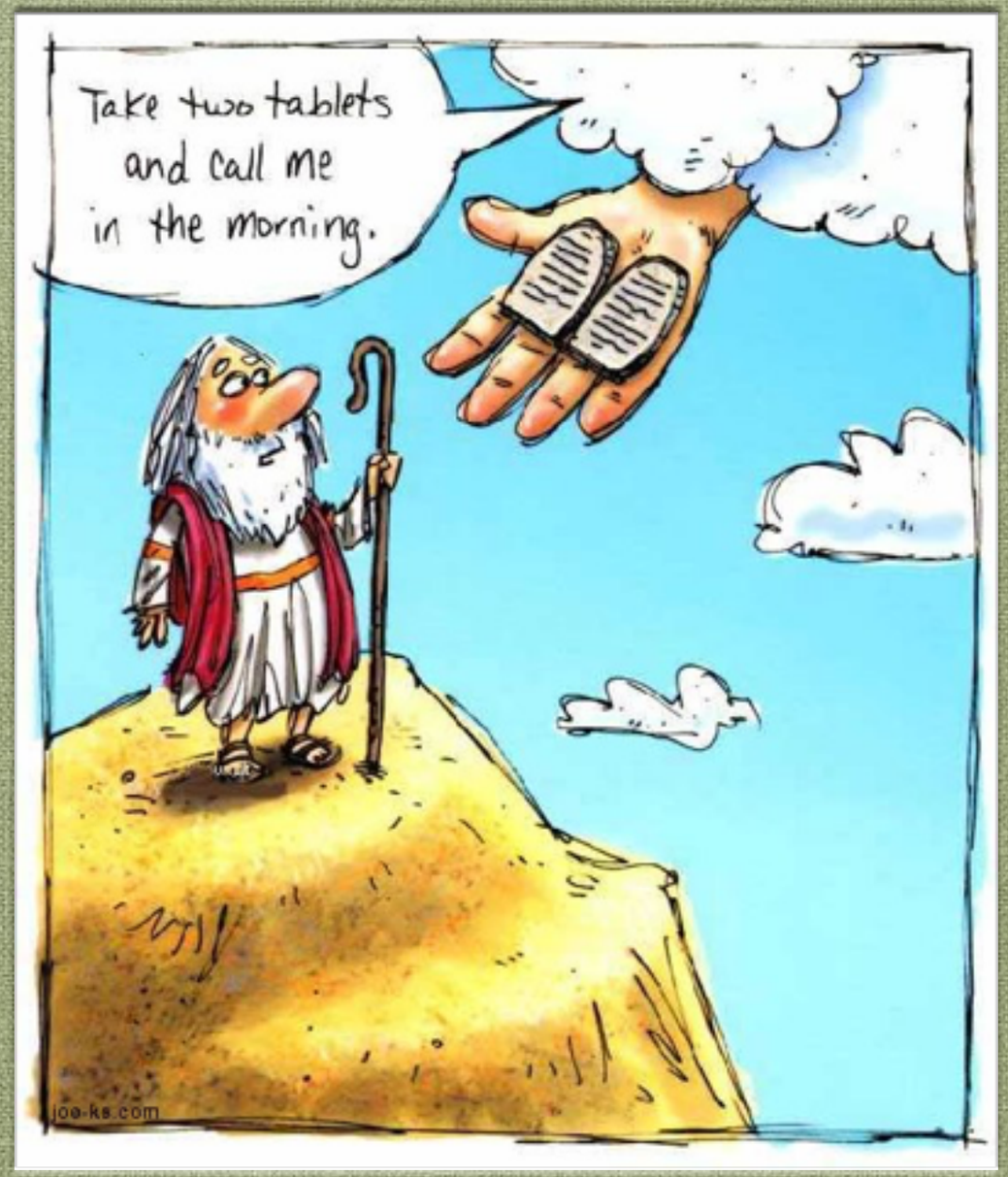

1Pál, Szilvánusz és Timóteus a tesszalonikaiak egyházának, amely az Atyaistenben és Urunkban, Jézus Krisztusban áll fenn. Kegyelem nektek és békesség!…13Szüntelenül hálát adunk Istennek, hogy amikor az Isten szavát hallottátok tőlünk, nem úgy fogtátok fel, mint emberi tanítást, hanem mint az Isten szavát, ahogy valóban az is. Bennetek is hatékonynak bizonyul, akik hittetek. 14Mert ti, testvéreim, követői lettetek Isten júdeai egyházainak, amelyek Krisztus Jézusban vannak.

1Továbbá kérünk és intünk titeket, testvérek, Urunkban, Jézusban: Megtanultátok tőlünk, hogyan kell Istennek tetsző életet élnetek; éljetek is hát így, s haladjatok egyre előbbre. 2Hiszen tudjátok, milyen utasításokat adtunk nektek Urunk, Jézus által. 3Az az Isten akarata, hogy szentek legyetek. Kerüljétek a tisztátalanságot. 4Mindegyiktek szentül és tisztességesen éljen feleségével, 5és ne szenvedélyes érzékiségben, mint a pogányok, akik nem ismerik az Istent. 6Senki se károsítsa meg és ne csalja meg üzleti ügyben testvérét, mert az Úr megtorol minden ilyesmit, ahogy előbb már megmondtuk és kifejtettük. 7Hiszen az Úr nem bűnös életre hívott bennünket, hanem szentségre. 8Aki tehát az ilyen dolgokat megveti, nem az embert veti meg, hanem az Istent, aki kiárasztotta ránk a Szentlelket. 9A testvéri szeretetről nem szükséges írnom, hiszen Istentől tanultátok, hogy egymást szeressétek, 10s szeretettel is vagytok egész Macedóniában minden testvér iránt. Csak arra kérünk titeket, testvérek, hogy gyarapodjatok is benne.

13Az elhunytak sorsáról nem akarunk tájékozatlanságban hagyni benneteket, testvérek, hogy ne szomorkodjatok, mint a többiek, akiknek nincsen reményük. 14Ha Jézus, mint ahogy hisszük, meghalt és feltámadt, akkor Isten vele együtt feltámasztja azokat is, akik Jézusban hunytak el. 15Az Úr tanítása alapján ugyanis ezt mondjuk nektek: Mi élők, akik az Úr eljöveteléig megmaradunk, nem előzzük meg az elhunytakat. 16A parancsszóra, a főangyal szólítására, Isten harsonájának zengésére az Úr maga száll le a mennyből. Először a Krisztusban elhunytak támadnak fel, azután mi, akik életben maradtunk. 17A felhőkön velük együtt elragadtatunk a magasba Krisztus elé, és így örökké az Úrral leszünk. 18Vigasztaljátok tehát egymást ezzel a tanítással! (1Tessz)

A.**A TESSZALONIKIEKNEK ÍRT ELSŐ LEVÉL**: alaptéma - parúzia (Jézus második eljövetele)

1.**Az egyházközség:** Tesszaloniki /Szaloniké/, Makedonia fővárosa, égei tengeri kikötőváros. Sok idegent vonzott - sok zsidó egy nagy zsinagógát is építettek. Pál a második út (50-52) eljén érkezik ide Neápoliszból. - három szombaton át jár a zsinagógába, de nem fogadták szívesen - Józon házában gyülekeztek - ellenséges hangulat - menekülniük kell Béreába - de ide is követik őket.

2.**Itt eltérés van az Apcsel és a Tessz között**: **Apcsel:** Szilás és Timóteus Béreából tér vissza Tesszalonikibe, és csak Korintusban éri úton Pált. **Tessz:** Pállal maradnak és Pál csak Athénból küldi vissza Tesszalonikibe Timóteust (mivel aggasztó híreket kap a közösségről)

3.**A megírásoka - a levél főbb tanításai** (tartalom):
Titus jó hírekkel érkezik: a zsidózók támadják a közösséget, megpróbálták lejáratni Pált - de meg maradtak a hitben és szeretettel gondolnak Pálra. - **Pál válasza:** megvédi apostolságát, bátorítja, dicséri őket.

1. **<u>Timóteus teológiai, hitbeli kérdéseket is közvetít</u>:** Néhányan *“idő előtt”* elhunytak, ők is üdvözülnek-e a második eljövetelekor (Parúzia)
2. **Pál válasza:** *“először a Krisztusban elhunytak a támadnak fel. Aztán mi élők… elragadtatunk”* **Eszkatológikus várakozás:** Mikor jön el az Úr? - Pál válasza: Ő (itt még) közelre várja a parúziát, de "*az Úr napja úgy érkezik el, mint éjjel a tolvaj”* - Az Úr napjára felkészülten kell várni. Végül buzdít a tiszta, szent, keresztény életre.

Mt 25,13: “Vigyázzatok tehát, mert sem a napot, sem az órát nem tudjátok"

4. **<u>Pál tévedése - a Szentírás tévedhetetlensége</u>** (Vö: jövőbe tekintő prófétai beszéd,stb)**:**
   a. A Szentírás tévedhetetlenségét sokáig túlértékelték (pl.: 6 napos teremtés történet, de már az egyházatyák , meglehetősen gyermekdednek tartották (Szt. Ágoston)).
   b. **A biblia csak hit és erkölcs dolgában tévedhetetlen -** Azt, hogy mi hitbéli és erkölcsi kérdés azt a Tanítóhivatal dönti el **- a parúzia kérdésében a “MIKOR?” nem hitbéli és erkölcsi kérdés.** Pál a parúzia időpontjában tévedett, de annak teológiai, és tartalmi leírásában nem!
   a. A prófétai jóslatokban (jövőbe tekintő prófétai beszéd, stb) sem az időpont a lényeges: A legtöbb jóslat nem a közvetlen jövőre, hanem a messiási korra vonatkozik.
      i. **Régen** azzal magyarázták, hogy Pál belegondolta magát az akkor élő generációk helyzetébe, és erről tanít.
      ii. **Ma:** Pál is fejlődik - korai leveleiben még közelre várja a parúziát de pl.:a Fil-ben már saját halálával számol.

1. **Szerzőség**: Biztos, hogy Pál írta (Pálra jellemző korai gondolatok és a leírás is korai állapotokra utal.)

2. **Megírás ideje:** A tesszaloniki egyházközséget a második útján (**50-52**) alapítja, így akkor nem írhatta.
Valószínű, hogy a második út (50-52) alkalmával írhatta **Korintusban** ($1^1/_2$ évet tölt itt), miután elhagyta Tesszalonikit.

3. **Okai**:
   a. Pál lejáratása miatt megrendült a közönség bizalma - szükséges volt a közösséggel való kapcsolat megerősítése és saját apostoli tekintéjének megvédése.
   b. Pálnak nem volt ideje eddig, rendesen kifejteni tanítását - utólag az alapkérdésekben további eligazítást kellett adni
4. **Módja**: valószínű diktálva írta.

“Ó, ti ostoba galaták!”

(Gal 3,1)

A Galatákhoz írt levél

A.**GALATÁKHOZ ÍRT LEVÉL** (a római levél előfutára, témája: a törvény és a megigazulás)

1. **A Levél szerzősége**: Ezt a levelet a protestáns kritikusok soha sem vonták kétségbe mivel a Gal-ban már magjában benne van a megigazulás.
2. **A levél címzettjei:** *"Galácia egyházainak"* körlevél tehát, nem egy közösségnek küldi. Kik a Galaták?
   a. **Dél-galata elmélet**: A Kisázsia északi részén uralkodó *Amintasz* galata király utód nélkül halt meg. - Rómára hagyta országát - ők a Kisázsia délnyugat részén már meglévő|Pisidia?| provinciához csatolták. És az egészet Galáciának nevezték el, központja Ankü̈ra volt.
      i. **HA erről van szó** akkor az Apcsel alapján a Kisázsia déli részén lévő részén lévő városokra gondol. Amiket első (**45-48/49**) és második (**50-52**) útján látogatott: Pisidiai Anthiocia, Ikonium, Liszta, Derbé.
      ii. **Kritika:**
         1. Nem valószínű, hogy a Római elnevezés olyan könnyen ráragadt a provincia DNy-i/Pisidia?/ részre is. A szövegből is kiderül, hogy nem a provinciára, hanem a galata népre gondolhatott:*"Ti ostoba galaták!"*
         2. Az is kiderül, hogy egykori pogányokhoz szól - nem ismerték az egy Istent, áldozatokat mutattak be. Itt pedig délen zsidóból lett keresztények laktak, nem pogányok hiszen a törvény megtartásának kérdése nem fordul elő.
   b. **Észak-Galata elmélet**: A Galalták a K.e.III.sz.-ban Európából - Galliából KisÁzsiába menekülő kelták. A biblikusok többsége ezt támogatja ők valóban pogányok voltak: Kübelé-kultusz. közp.: Ida-hegyi szentély.

1. **<u>Keletkezési idő:</u>** Pál az első útján (**45-48/49)** betegség miatt a galatáknál maradt egy ideig.
   Pál a második útja (**50-52**) után megjelenő Pál ellenes zsidózok ellen írja a levelet, de csak a harmadik úton (**53-58**) Efezusban írja. (Itt írja az 1Kor-t + Könnyek levele)
2. **<u>Keletkezési körülmények</u>:** a második út után zsidózók kétségbe vonták Pál tekintélyét: Pál a hívek tetszését kereste - a törvényt kihagyta az evangéliumból - Isten előtt csak az lehet "igaz" aki betartja az ószövetségi törvényt (ebben az az eretnekség, hogy, a törvényt Jézus beteljesítette. A benne való hit által üdvözülünk, nélküle nem.)
   A levélből nem derül ki honnan jöttek:
   a. Pál ellenfelei Jeruzsálemből: (valószínű, hogy ez a tuti)
   b. Belső mozgalom: a.) Galaták közt terjedő Kübelé kultusz ellen lépet fel. b.) túlbuzgó keresztények: a Szentírás alapján - a törvényt is meg kell tartani.
   c. **Pál eredményes volt:** 1.) A Gal fennmaradt a közösségben. 2.) tévtanítók eltűntek. 3.) A jeruzsálemi egyháznak való gyűjtéskor a korintusiaknak is a galatákat hozza fel példának.

1. **<u>A levél tartalma:</u>**
   a. **I.rész:**
      i. Pál megvédi evangéliumát:
      “… ha akár mi, akár egy mennyei angyal más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit mi hirdettünk: átkozott legyen!”
      ii. Pál megvédi apostolságát: Hatalmát a feltámadott Krisztustól kapta, nem embertől.
      iii. Elmondja: az *“oszlopok”* Péter, Jakab, János a Jer. zsinaton elfogadták a küldetését a pogányok közé.(De lelkére kötik, foglalkozzon a szegényekkel. Ezt meg is teszi). Beszél arról is , hogy megfedte Pétert Antiókiában kétszínűsége miatt: A Jakabtól érkezett zsidózók láttán nem volt hajlandó a pogány ker.-kel együtt enni.

“átkozott legyen”

- “anathema sit” - Az Újszövetségben az anatéma magyar fordítása „átkozott”, „méltatlan arra, hogy létezzék” (Római levél 9, 3. Levél a galatáknak 1, 8. 9. Első levél a korintusiaknak 12, 3; 16, 22).
- *si quis dixerit … anathema sit* („aki ezt a téves tant állítja, legyen az egyházból kiközösítve”).
- a történelem során a legtöbb zsinat valamilyen tévedés elítélésére ült össze
- ilyenkor a zsinati dokumentumokhoz “anatémákat” csatoltak, amik tételesen elítélték a teológiai tévedéseket

a. **<u>II. Dogmatikai rész:</u>** A megigazulásról polemikus (vitatkozó) hangnemben: *„az embert nem a törvény szerinti tettek teszik igazzá, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit.” Figyelem! “törvény” - ósz-i törv, nem pedig minden tett! Tehát: az ószövetségi törvény nem elég a megigazuláshoz, szükséges hozzá a Jézusba vetett hit.*

b. *megigazulás (nem=) üdvösség*

c. **Érvei:**

i. **1.)** *“Ábrahám …hitt Istennek, és ez megigazulására szolgált.”*

ii. **2.)** *„De amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte Fiát… hogy azokat, akik a törvény alatt voltak, megváltsa, és elnyerjük a fogadott fiúságot.*"

iii. 3.) Mire jó a törvény?: (Az Ósz - *paidagogosz eiszton Kriszton*): *“nevelőnk... Krisztusra”*

+ Szimbolikus példa: **Ábrahám két felesége:** Hágár: Sínai-hegy - törvény szolgasága - Ósz. Sára - Mennyei Jeruzsálem: az evangélium szabadsága - Úsz.

a. **<u>III. Buzdító, parainetikus rész:</u>**
   i. *“Kr. Jézusban ugyanis csak a hit számít, amely a szeretetben tevékeny.”*
   ii. Buzdítás: Ne engedjék magukat alávetni a törvénynek, de az evangéliumi szabadság ne legyen szabadosság. - ezután bűn és erény katalógus következik
   iii. Végül emlékeztet Krisztus törvényére: hordozni egymás terheit (Pálra jellemző kereszt motívum).

a. **<u>IV. befejezés</u>: Saját kezével** írja (nagy betük).

i. **Kereszt:** Pál teológiájának középpontja:

„Én azonban nem akarok mással dicsekedni, mint Urunk, Jézus Krisztus keresztjével. Általa keresztre szegezték nekem a világot, és engem is a világnak.”

ii. **Az új teremtmény** - a megváltott ember. Izrael (a választott nép) újra teremtése

Korintusi levél

A.**AZ ELSŐ KORINTUSI LEVÉL**

B.Pál Korintusba minimum 4 levelet küldött.:

1.) Az 1Kor szerint (5,9) a korintusiak már kaptak tőle egy levelet. *“9Levelemben már megírtam nektek: Ne barátkozzatok romlott emberekkel.”*

2.) 1 Kor

3.) A 2kor szerint (2,3-4) Pál, a 2kor előtt: Könnyek levele: *“3Azért írtam nektek a levelet is, hogy amikor megérkezem, ne okozzanak szomorúságot azok, akiknek örülnöm kellene. Hiszen föltételezem rólatok, hogy az én örömöm a ti örömötök is, mindnyájatoké. 4Szorongó szívvel, nagy aggodalmak és sűrű könnyek között írtam, nem azért, hogy szomorúságot okozzak nektek, hanem hogy lássátok, irántatok való szeretetem mennyire szívből jön.”*

4.) 2kor

1. **<u>Korintus, Pál korában</u>:** a Peloponészoszi-félsziget, a Korintusi-öblöt az Égei-tengertől elválasztó csücskén feküdt.
Így két irányban is volt kikötője? Ny-on: Lekaion K-en: Kenkrea? gazdag kereskedő város lett. Róma elfoglalta Macedóniát? Korintust földig rombolta? Julius Caesar 100 év múlva újra felépítette? Majd Görög országot leválasztották Macedóniától és egyesítették Korintusi-fészigettel? Így lett Ahája provincia Korintus központtal? rómaiakat telepítettek le.(ezért említ a levél olyan sok latin nevet).

2. **<u>minden vallás jelen volt:</u>** görög, római szentélyek(Jupiter, Afrodité, Artemisz). orientális vallások szentélyei(Izisz, Szerápisz, Kübelé).Az egyik leghírhedtebb Afrodité szentéje: itt több mint 1000 Hierodülé /kultikus prostituált/ szolgált. Ez közmondásossá vált: Nem mindenkinek adatik meg Korintusban élni /Horatius/: drága volt itt az élet. Korintiadzesztaj: erkölcstelenül élni. Korintia, Koré, korintusi lány: kéjnő? nagy befolyásuk volt a város vezetésére? itt volt prokonzul Gallió.

a. **A 1Kor kiegészíti az Apcselt:** A közösséget Pál alapítja az athéni csalódás után
b. mégis fogékonyak voltak, kifejti számukra a kereszt teológiáját
c. amikor elhagyja Korintust, érkezik Apolló (Még Priscilláék téritették meg) Pál elismeri "*Én ültettem, Apolló öntözte, de a növekedést az Isten adta.”*

2. **<u>Keletkezése</u>: Pál harmadik útján (53-58) Efezusban:***“Pünkösdig Efezusban maradok”* 53-55 között Pál 2 $^{1}/_{4}$ évet tölt
3. Így 55 pünkösdje előtt íródott. A levelet Timóteus viszi, akit maga előtt odaküldött. Macedóniát akarja bejárni és utána megy csak Korintusba.
4. Itt írja a **Gal-t is + Könnyek levelét.**

1.<u>Az egyházközég problémái</u>:

2.A levél két részre osztható:

1.) 1-6.f.: válasz a hírekre amit, *“Kloé házanépe”* visz Pálnak.

2.) 7-15.f.: válasz a kérdésekre amit, Sztefánusz, Forciusz, Ahaikusz hoz.

16.f.: befejezés: adományok gyűjtése, további tervei, majd meglátogatja őket, végső intelmek, buzdítás az engedelmességre.

Érdekességek a levélben

- “Én Pállal tartok, én meg Apollóval, én Kéfással, én meg Krisztussal”
- Pétert “Kéfás”-nak hívja - arámi kőszikla (vö. Mt 16,18)
- “én meg Krisztussal” - Kriszposz (a zsinagóga Pál által megtérített elöljárója) vagy Krisztosz? A különbség egyetlen vonal (Π elvesztette egyik lábát: T)

- Az Egyház Krisztus teste - ez a gondolat itt jelenik meg először

ii. **<u>Pereskedés</u>**: A keresztények pogány bírókhoz fordultak peres ügyeikkel. Pál válasza: *„...a szentek ítélkeznek majd a világ fölött?”* Sőt!: *„...az angyalok fölött is ítélkezünk majd?…”* Tehát: *„…Akkor mennyivel inkább a mindennapi ügyekben?”* Így közösségben kell elintézni az ügyeket. Már az is baj, hogy pereskednek egymással. *„…Miért nem viselitek el inkább az igazságtalanságot?”*

b. **<u>7.f.:A házasság és a szüzesség kapcsolata:</u>** Parúzia közel, házasodjanak-e? **Válasz:** *„Mindenki úgy éljen, amire az Isten megívta*". Jobb szűznek maradni, de a paráznaság veszélye miatt inkább házasodjanak.

i. **Pál nem nézi le a házasságot**,de a mennyek országáért vállalt szüzességet praktikusabbnak tartja. **A házasságot Pál ekkor még nem látja pozitívnak az üdvösség szempontjából,**

ii. de ebben van fejlődés! Az Ef-ben már a házassággal szimbolizálja Kr és az E kapcsolatát. Sőt: 1Tim az anya *„azáltal üdvözül, hogy vállalja az anyaságot…”* **A pogány házastársat** a keresztény fél szentelje meg.

iii. **Az özvegyek:** ha lehet maradjanak egyedül, de ha nem bírják házasodjanak meg *„ jobb dolog megházasodni, mint égni”*

1.<u>**Az agapé**</u>**:** Az eucharisztia körüli szeretetlakoma. Általában szombat délután ülték? mindenki
hozott magával ételt? de voltak, akik késve munkából jöttek, mások szegények voltak? Így volt, aki dőzsölt más éhezet vagy nekik kenyér és víz maradt.
Pál válasza: *„Amikor … egybegyűltök, már nem az Úr vacsoráját eszitek”*? étkezdének nézik Isten házát. Hogy vissza adja méltóságát szó szerint idézi az eucharisztia alapító szavait? Tehát az úr testét különböztessék meg a többi ételtől→**A kenyér ekléziológiai jelentése itt jelenik meg.**? Az eucharisztiában van az egyház egységben ? itt nincs helye széthúzásnak.

b.<u>**12-14. .f. A Szentlélek adományai**</u>**: a pneumatikus adományok** Pál ezekről visszafogottan tanít: elismeri ? De a közösség életét kell szolgálniuk? ne legyenek ettől felfuvalkodottak? A Szentlélek sem a felfuvalkodottság Istene ezért ajándékai sem vezethetnek felfuvalkodottsághoz? *„nagyobb adományokra törekedjenek”*: *„a legnagyobb a szeretet”* ? **Szeretet himnusz**

A “Szeretethimnusz”

A leghíresebb részlet, ténylegesen himnikus

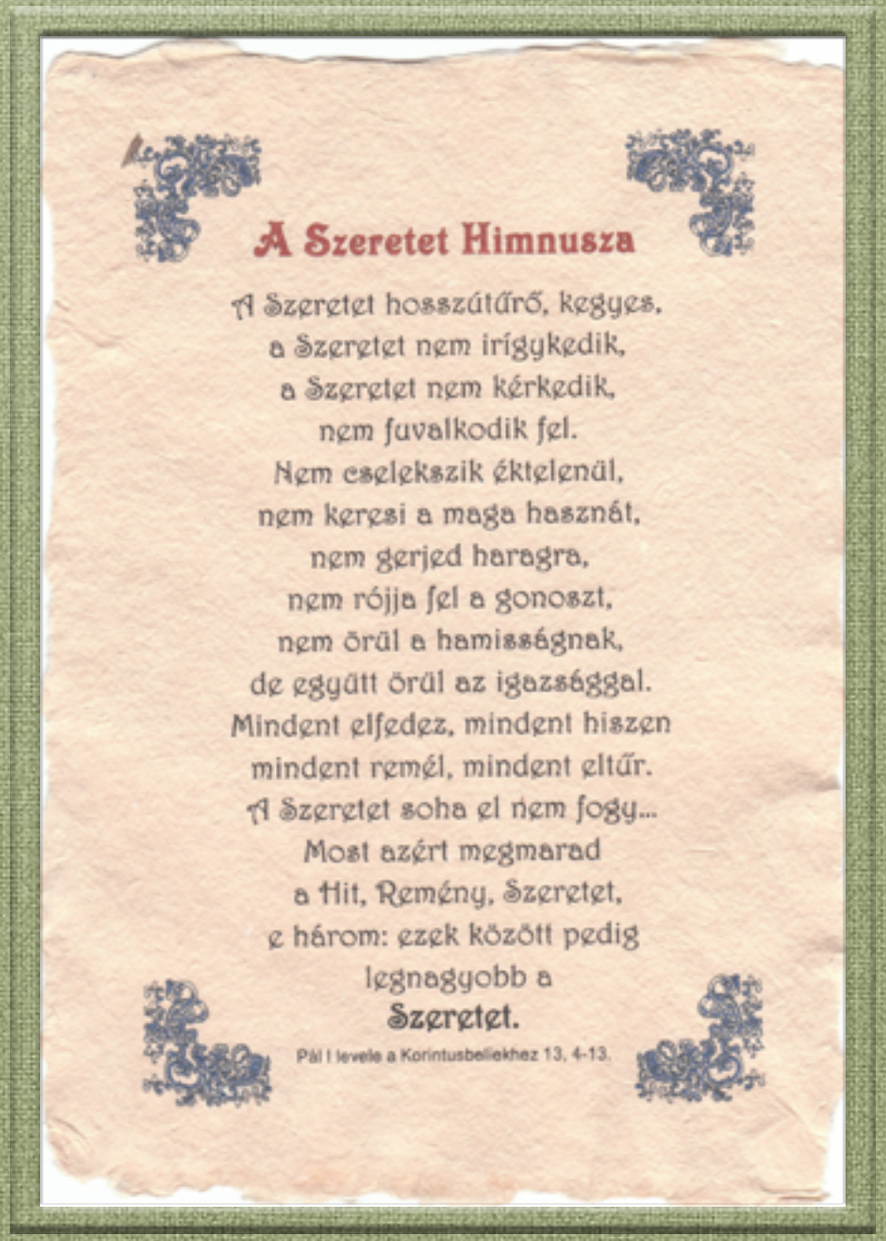

A Szeretet Himnusza

A Szeretet hosszútűrő, kegyes,
a Szeretet nem irígykedik,
a Szeretet nem kérkedik,
nem fuvalkodik fel.
Nem eselekszik éktelenül,
nem keresi a maga hasznát,
nem gerjed haragra,
nem rójja fel a gonoszt,
nem örül a hamisságnak,
de együtt örül az igazsággal.
Mindent elfedez, mindent hiszen
mindent remél, mindent eltűr.
A Szeretet soha el nem fogy...
Most azért megmarad
a Hit, Remény, Szeretet,
e három: ezek között pedig
legnagyobb a
Szeretet.

Pál I levele a Korintusbeliekhez 13, 4-13.

1 Kor 13, 1-13

1Szólhatok az emberek vagy az angyalok nyelvén, ha szeretet nincs bennem,
csak zengő érc vagyok vagy pengő cimbalom. 2Lehet prófétáló tehetségem,
ismerhetem az összes titkokat és mind a tudományokat, hitemmel
elmozdíthatom a hegyeket, ha szeretet nincs bennem, mit sem érek.
3Szétoszthatom mindenemet a nélkülözők közt, odaadhatom a testemet is
égőáldozatul, ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem. 4A szeretet
türelmes, a szeretet jóságos, a szeretet nem féltékeny, nem kérkedik, nem is
kevély. 5Nem tapintatlan, nem keresi a maga javát, nem gerjed haragra, a
rosszat nem rója fel. 6Nem örül a gonoszságnak, örömét az igazság
győzelmében leli. 7Mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent
elvisel. 8S a szeretet nem szűnik meg soha. A prófétálás véget ér, a nyelvek
elhallgatnak, a tudomány elenyészik. 9Most megismerésünk csak töredékes,
és töredékes a prófétálásunk is. 10Ha azonban elérkezik a tökéletes, ami
töredékes, az véget ér. 11Gyermekkoromban úgy beszéltem, mint a gyerek,
úgy gondolkoztam, mint a gyerek, úgy ítéltem, mint a gyerek. De amikor
elértem a férfikort, elhagytam a gyerek szokásait. 12Ma még csak tükörben,
homályosan látunk, akkor majd színről színre. Most még csak töredékes a
tudásom, akkor majd úgy ismerek mindent, ahogy most engem ismernek.
13Addig megmarad a hit, a remény és a szeretet, ez a három, de közülük a
legnagyobb a szeretet.

1. **<u>A Könnyek levele:</u>** Az 1Kor problémái nincsenek benne a 2Kor-ban megoldódottak. (A 2kor 2,3-4 szerint) Pál, a 2kor előtt (és 1Kor után) is küldött nekik egy levelet Ez nem lehet 1Kor, mert más problémákról szól - itt Pál tekintélyét vonják kétségbe.
2. A 2kor-ban azt írja, hogy harmadszor készül hozzájuk pedig a 1Kor csak egy (a leendő második) látogatásról beszélt, Tehát (hiányzik a 2. út) Pál járt Korintusban az első és második útja között.

Magyarázat: Timóteust elküldi Korintusba, de nem jön vissza. Csak híreket kap, hogy gond van, ezért tengeren átugrik Efezusból Korintusba, hogy az ellene lázítókkal beszéljen, de nem sikerül csitítani. (Erre utal: szomorító és szomorított(Pál)).

Pál dolgavégezetlenül tér vissza Efezusba és innen írja a könnyek levelét, amit Titusz vitt Korintusba (7,13 szerint).

A. A RÓMAI LEVLÉL

Ez Pál leghosszabb legtartalmasabb levele: itt fejti ki legrendszeresebben a tanítását.

1. **Központi gondolat (DIKÁJÓSZÜNÉ)** megigazulás, igazzá válás, igaz volt, igazság. Kérdés: lehetséges-e pusztán az ószövetségi törvény betartásával?
2. **Isten igaz volta:** jutalmazza a jót, bünteti a rosszat, hűség önmagához, az ígéreteihez, ingyenes irgalmasság az emberi hűtlenség iránt.
3. **Embernél: igaznak lenni Isten előtt -** az ember tisztán állhat Isten előtt, Krisztus megváltotta, Isten elfogadja az embert.
4. Róm 3,20: “Mert a törvény szerinti tettek senkit sem tesznek előtte igazzá” - az ószövetség nem elég a megváltáshoz! (DE: Pál sem törli el az Ósz-et!: Róm 3,31: “Ilyenformán megszüntetjük a törvényt a hittel? Szó sincs róla! Ellenkezőleg: erősítjük a törvényt.”

i. **Mindenki rászorul a megváltásra -** senki sem igaz Isten előtt
   1. **a pogányok:** nem ismerték fel az egy igaz Istent (nincs törvényük, ezért lelkiismeretük ítéli meg majd őket)
   2. **Zsidók**: Van Törvény, mégis vétkeznek
   3. **Mindkettő megérdemli Isten haragját és rászorul a megváltásra.**
ii. ***„Isten előtti megigazulás”:*** **„Jézus Krisztusban való hitből ered”-**Ábrahám példája-Az Ósz-i ember is hitt Istenben, de ez kevés: törvény megtartása nem elég, szükség van a hitre
iii. Pál beszél a **megigazulás gyümölcseiről.**
iv. **Az ember belső meghasonlottsága és reménye:** Isten törvényében lelem örömöm,…de tagjaimban más törvényt észlelek,…Ki vált meg e halálra szánt testtől? - A bűneink ellenére lélekben Isten gyermekei lettünk Az egész világ, részesedik ebben a reményben: az <u>egész kozmoszra kiterjed a megváltás.</u>

14Tudjuk, hogy a törvény lelki, magam azonban testi vagyok, és a bűn rabja. 15Azt sem tudom, mit teszek, hiszen nem azt teszem, amit szeretnék, hanem amit gyűlölök. 16De ha azt teszem, amit nem akarok, elismerem a törvényről, hogy jó, 17és valójában nem is én cselekszem, hanem a bennem lakó bűn. 18Tudom ugyanis, hogy semmi jó nem lakik bennem, azaz a testemben, mert készen vagyok ugyan akarni a jót, de arra, hogy tegyem is, nem vagyok képes. 19Hiszen nem a jót teszem, amit akarok, hanem a rosszat, amit nem akarok. 20Ha pedig azt teszem, amit nem akarok, akkor nem is én cselekszem, hanem a bennem lakó bűn. 21Így ezt a törvényt látom: bár a jót szeretném tenni, a rosszra vagyok készen. 22A belső ember szerint az Isten törvényében lelem örömöm, 23de tagjaimban más törvényt észlelek, s ez küzd értelmem törvénye ellen, és a tagjaimban levő bűn törvényének rabjává tesz. 24Én nyomorult! Ki vált meg e halálra szánt testtől? 25Hála az Istennek Urunk, Jézus Krisztus által! Értelmemmel tehát Istennek szolgálok, de testemmel a bűn törvényének. (Róm 7, 14-25)

1. **A levél célja és keletkezésének körülményei**: Pál elvégezte a munkáját K-en (nagy városokban térít onnan terjedt a hit)

   a. **Pált már megelőzte a híre**: Gondoltak róla rosszat-jót (Zsidózók bírálták)
   b. cél: felvenni a kapcsolatot a vezetőkkel. Ezért higgadt, összeszedett stílus (Eltér a polemikus Gal-tól ott is a megigazulásról van szó.)
   c. nem beszél mindenről (Eucharisztia pl.)
   d. Pál evangéliumának lényegét tárja ki.
   Tervek: odautazása előtt még elmegy Makedóniába és Ahájába adományokért, majd visszatér Jeruzsálembe. És onnan indulna Rómába, Hispániába.

   e. **A levél írása**: mindezekből következik: a levelet harmadik útján(**53-58**), még Korintusban írhatta meg, pontosabban **diktálta le Terciusnak. És Főbe a kenkreai egyh. diakónusa viszi Rómába.** A téli 3 hónapot Gájusznál tölt 56-ban (nem tudott továbbhajózni).:
   f. A level páli szerzőségét nem vitatják a biblikusok

A reformációban vita volt ezekről a kérdésekről

Luther odáig ment, hogy beillesztett egy szót a Róm 3,28-ba “egyedül”: *“Mi azt valljuk, hogy az ember (egyedül) a hit által válik igazzá, a törvény szerint tettektől függetlenül.”* - később ez újra kikerült a szövegből

a. **A Reformáció szerint a Jézus krisztusba vetett hit természete az Istenben bízó hit.:**
   Ha hiszem, hogy Jézus krisztus értem oda adta az életét, akkor ez a hit megigazulttá tesz Isten előtt. Még akkor is, ha továbbra is bűnös marad az ember. Ez a bizalom Krisztus érdemeire támaszkodik Luther ebből arra következtetett, hogy nem fontosak a tettek. Tehet akármit az ember Isten szándéka szerint üdvözül. Ezt Kálvin továbbvitte - fazekas hasonlat az Ósz-ből: a fazekas dönti el, hogy mit csinál az agyagból, az agyagnak nincs beleszólása (eleve elrendelés)

b. **A katolikus válasz:** jól kell érteni, hogy Pál a hitet tartja fontosnak, a törvény cselekedeteit haszontalannak. A “törvény tettei” az ószövetség parancsait jelenti, amik önmagukban nem okoznak megigazulást (tehát nem minden tett). Pál ezt szándékosan polemikus (vitatkozó) indokkal túlozta el, hangsúlyozta ki. A zsidók és a zsidózókkal szemben: Kr-ban nem számít, hogy valaki körülmetélt vagy se„*„hanem csak a hit, amely a szeretetben teljesedik ki.”*

Pál hasonlatai az Egyházra

- Pál legtöbbször az *ekklészia* főnevet használja a keresztények közösségére, s voltaképp ezt a főnevet fordítjuk mi az *egyház* szóval. Az *ekklészia* az *ekkaleó* (= kihív, odahív) igéből lett képezve, s így az alapjelentése: valamilyen célból a többiek közül kihívott (összehívott) közösség. A görögök a főnévvel mindenekelőtt a szabad görög városokban tartott népgyűlést jelölték (vö. ApCsel 19,39).

- Miért használják ezt magukra a keresztények? A háttérben az Ószövetség áll: az ekklészia a Hetvenes fordításban a héber *qahal*nak felel meg, amely Isten népét jelenti, azt a kultikus közösségbe egybegyűjtött népet, amelyet Isten választott ki és irányít.

- Pál szóhasználatában az *ekklészia* a helyi közösséget és egyetemes egyházat egyaránt jelölheti, bár tagadhatatlan, hogy az első, helyi közösségre való alkalmazás a gyakoribb. A főnév nemritkán többes számban jelenik meg (vö. Róm 16,16; 1Tessz 2,14; Gal 1,22).

- Az összetartozást nemcsak a közösen elfogadott Evangélium biztosítja, hanem az alapító apostol személye is, aki a maga részéről egységben van a többi apostollal (vö. Gal 2,2).

- “jegyes” - alapja az Ósz-ben van: A próféták ugyanis gyakran házasságként ábrázolták az Isten és Izrael közötti szövetséget: Istent úgy mutatták be, mint hűséges férjet, Izraelt pedig úgy, mint gyakorta hűtlenkedő feleséget (vö. Óz 2; Jer 2–3; Ez 16; 23).

- “templom”, “a Szentlélek temploma” - mind a zsidók, mind a pogányok felfogásában a templom az a hely volt, amelyben az Isten, illetve az istenség lakást vett. A templom képletes, átvitt értelmű használata az Újszövetségen kívül Qumránban figyelhető meg: a qumráni közösség Isten végidőbeli templomának tekintette önmagát. *(„Nem tudjátok, hogy Isten temploma vagytok, és Isten Lelke lakik bennetek?” (1Kor 3,16).)*

- “test”, “Krisztus teste” - A test-hasonlat legbővebb kifejtését az 1Kor 12,12–26-ban találjuk. Pál mindenekelőtt azt hangsúlyozza, hogy a testben különböző tagok, különböző testrészek vannak, amelyek eltérő funkciót látnak el. A tagoknak nem rivalizálniuk kell, hanem támogatni egymást. A fej Krisztus! Az 1. Korintusi levél szemléletét jól kiegészíti az Efezusi levél, amely különbséget tesz a test és a Fő között: az egyház a test, amelynek Feje Krisztus (vö. Ef 1,22–23; 4,15–16; 5,23).

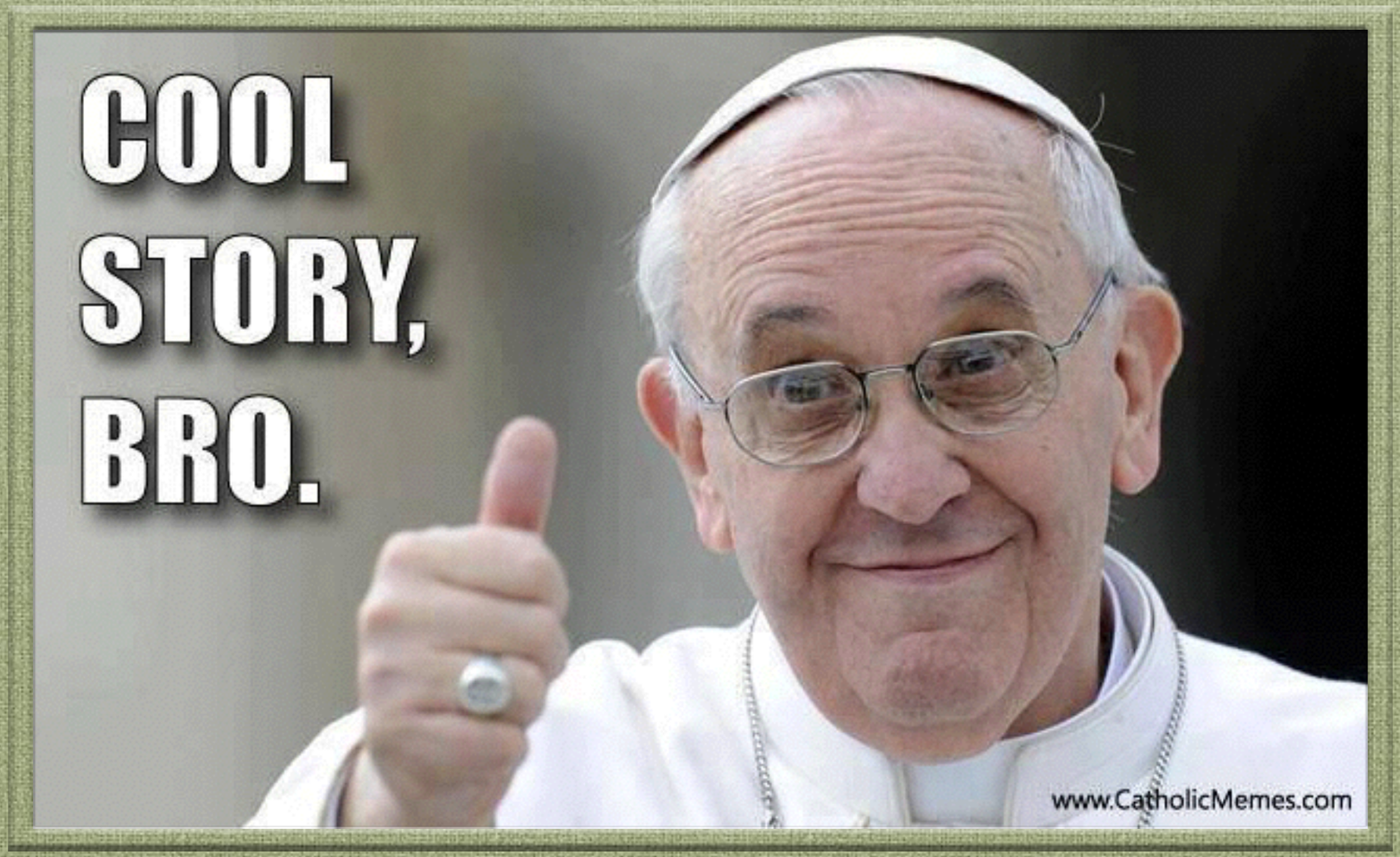

néhány “katolikus” levél

1. **<u>Katolikus levelek:</u>** nem külön egyházközségnek, hanem egyetemesen minden hívőnek szólnak.
   a. Katholikosz = egész szerinti, egyetemes, általános. Ezek a levelek a következők: Jak, 1-2 Pét, Júd, 3 Ján.
      Nem mindegyik általános: pl.:**1 Pét:** KisÁzsia keresztény közösségeinek
   b. Elnevezésük: **Apollonus** apologéta/hitvédő/(II.sz.) nevezte így az egyiket, hogy kifejezze, az egész egyháznak szól.
   c. **Alexandriai Dionüszosz** az 1Jn-t nevezi katolikus levélnek. (Mivel nincs címzettje, így az egész kereszténységnek szól)
   d. Elsőként **Euszébiosz** beszél összefoglalóan „hét katolikus levélről”. Ny-on ezt *„epistolæ canonicæ”*nevezték.
      A katolikus levelek 7-es száma csak a kánon lezárásakor alakult ki. Jak, Júd, 2Pét a legkorábbi kánonokban nincs benne. Csak a IV.sz.-ban kerül az újszövetségi kánonba: A ***Laodiceai kánon*** (360) és **Atanáz** húsvéti levele (367) óta fogadják el ezeket kánoninak, és válik egyértelművé a kánon, a IV.sz.-ban.

A.**A Jakab levél:**

1.**A levél levélformával kezdődik**, címzet a szórványban élő 12 törzs azaz: a mindenütt élő zsidókeresztények, vagy az „új Isten népet” általánosan a keresztényeket.(*„szórvány”*-diszpóra szó Jn és 1Pét-nél fordul elő.)

2.**A levél fő gondolatai**

1.)**Türelem a megpróbáltatásokban**,

2.) **Isten nem kísért** a gonosztól jön (A szó jelentésváltozáson ment át: az Ósz Isten is kísért, „próbára tesz” (pl. Jób)

3.) A közösségben tapasztalható személyválogatás ellen szól: gazdag-szegény viszony a szegények pártján áll.

példázat: A gazdag, gyűrűs és a szegény szakadt, embert hogyan kínáljuk hellyel. A levélen végighúzódik egyfajta szociális érzékenység a szegények iránt (gazdagok-szegények, keményszívű gazdagok)

4.)A Szeretet tiszta, királyi törvény,

5.)A hit és cselekedetek viszonya: a hit számít, ami cselekedetekben nyilvánul meg.

6.) A nyelv bűneinek kerülésére szólít fel (hasonlatok:**szó:**a ló és zabla / hajó és nyelv, tűz)

7.)Égbekiáltó bűnök (Ószöv.: ha a **jogvédelem elfogyott**, akkor már csak Istenhez lehetett kiáltani): a bér igazságtalan visszatartása.

8.) Utalás a betegek szentségére

1. **Szerzőség:** A küldő Jakabnak, Krisztus szolgájának(*dulosz*) és tanítónak nevezi magát.
2. Melyik Jakabról van szó? - **Idősebb Jakab apostol** (János testvére) tekintélyes apostol volt, de Kr.u. 44-ben lesz vértanú. **Ifjabb Jakab apostol:** („Jézus testvére”) a feltámadás után csatlakozott a tanítványokhoz, a jeruzsálemi egyház kiemelkedő alakja volt, Kr.u. 62-ben lett vértanú. **„a másik Jakab”** (Alfeus fia) a 12 közül: nem sokat tudunk róla.
3. **Σ:** Leginkább az ifj. Jakab jöhet szóba, mert a másik túl korán halt meg. Lehet, hogy csak **az ő tekintélyével írták** kb. 1. sz. végén

- **<u>Hit és tettek:</u>** (Jak 2,14-26) “Testvéreim, mit használ, ha valaki azt állítja, hogy van hite, tettei azonban nincsenek? Üdvözítheti a hite?…a hit is, ha tettei nincsenek, magában holt dolog…Hiszed, hogy csak egy Isten van, s jól is teszed. Ám ezt a gonosz lelkek is hiszik, mégis remegnek. 20Akarod-e tudni, balga ember, hogy a hit tettek nélkül mennyire meddő? 21Ábrahám, a mi atyánk, nem a tettei alapján igazult meg, amikor odatette fiát, Izsákot, áldozatul az oltárra? 22Láthatod, hogy hite működött tetteiben és tettei tették teljessé a hitét…Látjátok tehát, hogy az embert a tettek teszik igazzá, nem a hit egymagában…Mert ahogy lélek nélkül halott a test, a hit is halott tettek nélkül.”

- **<u>Betegek kenete:</u>** (Jak 5,14-15) “Beteg valamelyiktek? Hívassa el az Egyház elöljáróit, és azok imádkozzanak fölötte, s kenjék meg olajjal az Úr nevében. 15 A hitből fakadó ima megszabadítja a betegeket, és az Úr talpra állítja. Ha pedig bűnöket követett el, bocsánatot nyer.”

1. Betegek szentsége (Jak 5, 14-18) **A zsidóságban** volt a beteg látogatás, mint jámbor szokás. **Mt-nál** Jézus az ítéletre jövő királyról szóló példabeszédben beszél a beteg látogatásról. **A Talmud** is arra szolit, hogy imádkozzanak a betegekért zsidóságban betegség a bűn büntetésének számított (lásd pl. vakonszületett)

a. **Az olajjal való megkenésnek is gyógyító erőt tulajdonítottak.** Az ősegyházban voltak akiknek gyógyító karizmája volt.

b. DE: A Jak 5, 14. nem azonos a beteg látogatás jámbor szokásával, sem a gyógyítás karizmájával.
A tanács a betegnek szól, a „látogató” nem barát, orvos, karizmatikus gyógyító, hanem az egyház presbitere, és nem orvosi (gyógyító) tevékenység, hanem Jézust hívják segítségül. A cél nem az egészség, hanem az üdvösség.

1. **A Zsidókhoz írt levél**

Az ősegyház Pált tartotta szerzőnek. Legtöbbször az egyházaknak szóló levelek után, a pásztorlevelek előtt szerepelt.

Azóta úgy tűnik, hogy nem Pál a szerző, nem a zsidóknak szól, és nem levél, hanem prédikáció.

2. **Fő témája:** egyedül az ÚSZ-ben foglalkozik Jézussal, mint főpappal. Jézus az örök főpap, akiben a kinyilatkoztatás lezárult.

A Zsid **Az összes ÚSZ.-i krisztológiai teológiát hozza** amikor a Fiúról beszél.

Felmagasztalás krisztológiája: diadalmas feltámadás Isten jobbján trónol.Olyan nevet kapott, amely magasztosabb minden más névnél.

Præegzisztens krisztológia: a fiú megtestesülése előtt is létezett.

Kozmikus krisztológia: részt vett a teremtésben+*„Ő tartja fenn a mindenséget”* **Kriszto-lógiáját az Ósz alapján fogalmazza meg.**

az evangéliumok

keletkezése, formálódása, szinoptikus kérdés

- szinoptikusok: Máté, Márk, Lukács
- és János (ez a legkésőbbi - 1. sz. vége)

A.AZ EVANGÉLIUMOK KELETKEZÉSE ÉS FORMÁLÓDÁSA

1. **A formálódás** (a szinoptikus evangéliumok esetén): a szóban fennmaradt szöveg (az un. Jézus-anyag) még szájhagy.-ban formálódott, amíg végül leírásra került.
2. Jn-nál ez a módszer nem alkalmazható, mivel az nem „gyűjtés”, hanem személyes szerkesztés.
3. **Az Evangélium egy műfaj:** a négy evangéliumon kívül más hasonló elbeszélő írások is léteztek, de azokat nem fogadták el: pl.: Péter evangélium, Tamás evangélium (ez nem elbeszélés, csak logion-gyűjtemény (esemény nincs csak szavak)!

1. **<u>Az Evangéliumok keletkezése a hagyományos értelmezés szerint</u>:** (A négy kánoni Evangélium)

A korai kereszténység szerint: az evangéliumok a szerzők közvetlen vagy közvetett visszaemlékezései Mt és Jn. + Mk, Lk „többletei*

*(magyarázat: mindegyik olyan részeket hoz amelyek csak is náluk szerepel és nagy részletességgel írják le, hogy az csak úgy lehetséges, ha szemtanú volt)

Kritika: ők azonban nem saját visszaemlékezéseiket vetették papírra, hanem más tanúsága alapján írták: Márk - Péter tolmácsa volt, az ő evangéliumát írta le. Lukács pedig Pál munkatársa volt, ez alapján ír.

A tulajdonítás célja: Igazolni, hogy a kánoni evangéliumok hiteles tanúktól származnak.

1. **<u>A forma történeti megközelítés:</u>**
   A kutatás alapján az ókorban a szájhagyományt tartották a legfontosabb közlési módnak, gyakran a lényegtelen dolgokat leírták, de az igazán fontos dolgokat még mindig szóban adták át.

Ezeket megformálva adták tovább valamely jelentős esemény vagy ünnep keretében. Jézus korában is a helyzet (de ekkor már az írás szerepe nagyobb, mint a babiloni fogság idején.)

Alapelv:1.)Az írás mögött a szóbeli áthagyományozás, szájhagyomány áll. Jézus korában a tanítás **bevett módja**: tanítás - sulykolás, ismétlés - ismeret átadás, annak ellenére, hogy használták az írást. 2.) **Jézus sem írni küldi apostolait, hanem tanítani és hirdetni** - az igehirdetés-szóbeli közlés.

A Jézus-anyag a többszöri |ige|hirdetéssel fogalmazódik meg, kap **szilárd beszédformát**, ez biztosítja az állandóságot.

3.) evangéliumok **nem közvetlen személyes visszaemlékezések, hanem** közvetve több szemtanúságra épült.

Az elbeszélések egy kaptafára készülnek, általánosak, nem lehet egyéni élmény, hanem a továbbadásban leegyszerűsödött és kicsiszolódott a Jézus-anyag.

4.) **Az evangelista ezekből** a meglévő |szóbeli| anyagból válogat, majd ezután a második, a harmadik, stb. író újraszerkeszti.

A forma történet a szájhagyomány szóbeli formálódását |és a formálódás törvényszerűségeit| kutatja.

A szájhagyomány jól működik, de vannak korlátjai pl. Ha nem használják feledésbe megy

megszűnhet a sitz im leben: megszűnhet a áthagyományozás helye (lásd pl.: fonó), vagy az alkalma (kukorica hántás ideje). ITTEN TARTUNK

Az anyag (az evangéliumok anyagának) formálódásának útja:

a. **Az Ősegyház helyzete** (az első 25 év)

i. **Magukra maradtak:** Eddig Jézusra támaszkodhattak De a menybemenetel és a pünkösd után nincs több „jelenés és stb.” maguknak kellet dönteni, hogyan tovább. Jézus nem adott aprólékos, mindenre kiterjedő útbaigazítást. Ezek után már a Szentlélek vezeti őket.

ii. **A feltámadás fényében** (mellyel Isten igazolta Jézust!) kezdik megérteni, hogy ki volt Jézus. Ez az időszak a teológizálások kezdete: törekvés, hogy megfogalmazzák: **„kicsoda ez a Jézus?”** megfogalmazódnak a:
Felségcímek: **Úr:** Küriosz, **Isten fia:** Hüjosz tu Theou, **Messiás:** Krisztosz.
Az Ósz-ből igazolják, hogy az Ószövetség Jézusban beteljesedik be.

i. Az élet megy tovább új szempontok, új kérdések merülnek fel **alkalmazkodni** válaszolni kell, úgy, hogy a tanítás, a hit tartalma ne változzon.
ii. **Két törekvés jellemző** megőrizni a lényeget (tan, hit), alkalmaszodni.
iii. Felmerültek ***gyakorlati kérdések***: a pogány keresztények száma megnő: zsidózó vita - változtatni kell a zsidó szokásokon? - az egyház feloldja a mindenkire kötelező mózesi törvényeket. pl.: Úr, az Istentisztelet napja szombatról vasárnapra kerül át. Ez a „korai porbléma” a Szentírásban is lecsapódott.
iv. **Az egyház szervezeti felépítésének kialakulása:** A pasztorális levelek állapot táblázataiban I.sz. végére II.sz. eleje: püspök - presbiter - diakónus. így a zsidó-keresztények közt - zsinagógai mintára - **presbiteriális** (vének) rendszer alakult ki. A pogány-keresztények közt az **episzkopátus** (felügyelő) alakult ki. a kettő alkalmazkodik egymáshoz és alakul ki a hármas tagozódás.

i. A **Péteri elsőbbség** már a kezdetektől vitán felül áll. Mk például 11 alkalommal beszél Péterről, és ebből 9-szer helyezi a többiek elé: első helyen említi, vagy a többi apostol képviseletében szerepelteti (Lk: 14-böl 11-szer).
ii. **A pneumatizmus**: voltak a lelkesedők/próféták, akikből a Szentlélek szólt velük szemben voltak a vezetők, akik a Szentlélek valódi adománya, a kormányzás adománya (kübernészisz) által vezették a ker. közösségeket. Ez a két szolgálat egymást kiegészítve volt hatékony.

a. **Hagyományőrző prédikációk**: Ezt szoktuk szorosabb értelemben Jézus-anyagnak nevezni, mivel annak nagy részét ez teszi ki

i. **Léte**: A Jézusról szóló beszédből, hirdetésből → azaz a kérügmából alakul ki a Jézus-anyag. → Ez az átmenet Jézus tanítása és a leírt evangéliumok között!

Ebből az időszakból nincs is írásos anyag, az első Páli levél (1Tessz) is csak 51-52-ből származik. (Az levelek, ApCsel csak kevés részletet mondanak el Jézus életéről. A hagyományőrző igehirdetés célja pont ez: eseményszerű továbbadás)
Az igehirdetésből keletkezett Jézus-anyag a szinoptikus evangéliumokban csapódott le. Írott anyag híján az evangéliumokból **következtethetünk vissza** → az igehirdetésre, a Jézus-anyagra.

Az ősegyházban a Jézusról szóló igehirdetésnek 2 formája volt:
1. **A kérügma**: ez nem Jézus életéről, tetteiről,tanításáról szól eseményszerűen, → HANEM: ***meghirdeti a názáreti Jézust***: hangsúlyozza igaz voltát, értelmezi szenvedését és halálát, felségcímekkel beszél Róla + ***megtérésre szólít fel.***
2. **Hagyományőrző prédikáció**:→Jézus eseményszerűen mit tett, tanított, stb.: „Jézus emlékezete”.

Hogy volt ilyen prédikáció, arra az evangéliumokból lehet következtetni. Az evangéliumok anyaga sem kérügma anyag, hanem Jézus életét, tetteit idézi kis epizódokban.

a. A szóbeli áthagyományozás fontos elemei azok az alkalmak ahol, és amikor átadhatják (sitz im leben):

keresztelés→felidézték Jézus keresztégét.

Böjt→Jézus 40 napja a pusztában.

Kenyértörés Eucharisztia→utolsó vacsora.

Húsvét → eddig a zsidók a kivonulás történetét idézték fel (széder est), →a keresztények Jézus szenvedését.

Átvették a zsinagógai gyakorlatot: Tóra és a próféták olvasása, nem a törvények magyarázgatása, hanem a Jézusra mutató részek miatt. →A felolvasások helyébe a Jézusi emlékek felidézése lépett.

b.A Jézus-anyag iránti érdeklődés sokáig fenn maradt, a hívek kérdezgették az apostolokat ill. az utódaikat:

(Frigia) Hierapoliszi Papiász püspök(125-130 körül) logion Küriakon exegézej* c. munkája tanúskodik arról, hogy már ő is buzgón kutatta a Jézus mondásokat:

JELLEMZŐK

1.**Szabadság ⇔ szószerinti hűség** = (szabadság szemben a szószerinti hűséggel.) Nem várható el, és az ókori emberek nem is várták el egymástól a szószerinti hűséget. Van kivétel is. A zsinagógai iskolákban: sulykolás A mózesi törvényeket, fontosabb törvénymagyarázatokat kívülről kellett tudni.

a. Jézus nem ezzel a módszerrel tanított→**továbbadásban nem szószerinti, hanem tartalmi hűségre törekedtek!** Amit Jézus tanításából csak a mondanivaló értelmét adták tovább. Pl: az Eucharisztia alapításának szavai Jézusnak boldog mondásai is eltérnek

b. **némely Jézus logion eltérő hangsúllyal szerepel az ev-okban:** Okok: 1.)az adott korhoz szólva, máshogy idéztek Jézustól. 2.)Ami fontos arról többfélekép beszélt: pl.: szegények, farizeusok, stb. 3.) A lényegmegragadás→tartalmi hűség szempontja miatt, hogy a Jézus-anyagot mindig az adott szituációhoz formálták!. 4.) Nem elméleti ismeretre, hanem az eredeti szándéknak megfelelően a jézusi életmódra akar vezetni

c.**Jézus eredeti, valóban kimondhatott szavai** is kimutatható →*„ipsissima verba”*-ák pl: Abba.

d.**Az Ósz-t is elég szabadon idézik**→ a szöveg tartalmát őrzik meg (Pál, Mk→Dávid és társai megették a templomban kitett kenyereket→Eredeti: 1 Sám Dávid menekül Saul elől, és a *nóbbi Achimelek* papnál lévő fölszentelt kenyeret eszi meg. →A lényeg, hogy olyan kenyeret ettek, amely az Istennek volt szánva → tehát a szükség törvényt bontott. Később, mikor már írottan is terjed az evangélium→megjelenik az egyeztetés igénye, lehetősége. →Mt Lk elhagyják az Ósz-el nem egyező részleteket)

1. **Lényegmegragadás ⇔ adatszerűség.** A Jézus-anyag nem a pontos, precíz, részletes, adatszerű. →Cél: nem a puszta történeti közlés, hanem a kérügmatikus igehirdetés. A lényeg a mondanivaló nem a hely, idő.(Amikor ezeket a történeteket elbeszélték, továbbadták, a mellékes dolgokról ritkábban beszéltek, hogy hallgatóik figyelmét ne vonják el a lényegről) Részleteket csak akkor említik, ha az a mondanivaló szempontjából fontos (szombati kalászszedés)

Néha az evangélista sem tudta mi mikor történt, vagy mit mikor mondott Jézus, mivel többször is elmondhatta. Bizonyos dolgok helye egyértelmű (gyermekség-,szenvedéstörténet, stb.), de a többi esemény ideje bizonytalan. → Az evangélista **saját, mesterséges időrendben meséli el az eseményeket** („szépasszony kalárisa”)

1.**Egyszerűség ⇔bonyolultsággal.** (perikópa) = (lényegre törekvő leegyszerűsítés a valóság bonyolultságával szemben.)

a.A Jézus-anyag keletkezésesnek kezdetén a „perikópa” áll, vagyis rövid, zárt, kerek egységek.

b.→Ezek nem utalnak önmagukon túl, sem vissza. Jézus egy-egy esetét, tanítását mondják el.

c.Önmagukban hordozzák a kérdésfeltevést és a választ, a megoldást is.

d.Ez a rövid, tömör elbeszélések→Jézus-anyag, a szájhagyományban *mondás gyűjteményekben* fogalmazódott meg. →Az evangéliumok is ezekből a perikópákból épült fel. → „Jön az evangélista”: ezeket a kis részeket mint gyöngyöket fűzte fel egy jézusi élet fonalára

DE!

a.**A szenvedés történet kivétel**!: már a kezdeti időben megformálódott: mivel már korán az Eucharisztiához kötődött (felidézték az utolsóvacsorát, elmondták az alapítás szövegét, megemlékeztek Jézus szenvedéséről is).

b.Nem kis epizódokból, perikópákból, hanem egy nagyobb, bonyolultabb egységből áll→ túlmutat önmagán (egy olyan eseménysorozat része, amely Jézus halálában ér célt).

Közlésformák-műfajok:

i. Az elbeszélések nagyon **hasonlítanak egymáshoz**: azonos a felépítés, visszatérő motívumok, elemek. →**Közlésforma:** amikor hasonló eseményeket, ugyanazzal a céllal, ugyanúgy, ugyanolyan formában beszélnek el. A Jézus-anyag a többszöri |ige|hirdetéssel, ismétléssel szilárd formát ölt→kialakulnak a műfajok.→**A műfajt meghatározza:** 1.) a szilárd forma 2.) a tartalom 3.) a stílus 4.) a Sitz im leben. Tehát szóbeli anyag a műfajokban formálódik meg, **ezek a műfajok a közlésformák**:

csoda leírások: egy bajbajutott, aki segítségre szorul → találkozik Jézussal és Ő meggyógyítja → a nép dicsőíti az Istent. (apostol)
meghívás jelenetek ószövetségi minta alapján.
kinyilatkoztatás formák: Úr angyala jelenés, álom, magyarázó látomás, a feltámadott Jézus megjelenése.
Minden kultúrának saját műfajai, közlésformái vannak:Héber: képszerű→példázatokat kedveli. Görögök: elvont fogalmak.

Héber: Bölcsességi mondások: Ószövetségi bölcsességi példázat mintájára → ne a főhelyre, hanem hátra ülj.
Paralelismus membrórum Ugyanazt kétszer másképp fogalmazza meg: (szintetikus: gondolatilag az elsőt folytatja a második tag) vagy ellentéteket használ (ellentétes / antitetikus): *„Ha megbocsátjátok az embereknek, amit vétettek ellenetek, mennyei Atyátok is megbocsát nektek. De ha nem bocsáttok meg az embereknek, Atyátok sem bocsátja meg bűneiteket.”* Tehát a gondolati párhuzam is adhat szilárd formát!
Héber átdolgozás görögre: ördögűzés jelenetek → A rabbinikus irodalom:minden betegségnek oka egy-egy démon. A Szentírás egy józanabb forma van. A zsidó és a görög kultúrában fontos szerepe van a névnek: Ha valakinek ismerem a nevét, akkor őt is ismerem, és hatalmam van felette.

i. **Következmény:** Az ilyen közlésformáknak voltak következményi→Bizonyos történetek, amelyeket nem használtak **feledésbe merültek**. Ugyanígy az epizódokban egyes lényegtelen események és azok részletei **lekoptak**: Az események többsége történhetett bármikor és bárhol Jézus működése idején.

1. ***„ipsissima verba”*:** Jézus szavait sem szószerint adták tovább→csak a lényeget. **A logionoknál** fordul elő a szószerinti hűség, de ezeket is módosítják: (8 boldogság→ eredetileg 4 boldogság →Mt bővíti 8-ra(**9**-re)

2. **Mesterséges időrend:** A Jézus-anyag kiszakad az eredeti történeti, életrajzi keretből: leegyszerűsödés miatt a történeti, életrajzi adatok lekoptak → így az igehirdetők maguk egészítették ki ezeket, ezek helyén variációk keletkeztek. Az evangélista saját, mesterséges időrendben meséli el az eseményeket

3. Ezért némely epizód nem azonos helyen van az evangéliumokban.

pl. **Jézus megkenése a betániai Simon házában**:

Lk: nyilvános működés elején, többieknél a szenvedés előtti napokban **Jézus nyilvános működése**: Jn-1 év. többi 3.

4. **Kiegészítés, módosítás:** a feledésbe merült apró részleteket →az elbeszélés igényli a színességet, részletgazdagságot: A vak meggyógyításánál, rászólnak „maradjon csendbe”.

húsvéti vacsora előkészítse Lk→Jézus „Pétert és Jánost” küldi előre, Mk „két tanítványt” Mt „a tanítványokat”

Az evangélistára jellemző kiegészítés (néhány példa):

a. **Az inaszakadt meggyógyítása**: Mt-nál a lapostetőt szedik le (zsidó építés) Lk-nál a cserepeket(görög kultúra)

b. **A házasság felbonthatatlansága**: **Mt a zsidóknak szól**. A zsidó szokások szerint férfi bocsátja el feleségét → Ezzel az asszonyt teszi házasságtörővé. A férfi csak akkor vét, ha házas nővel vét (a többnejűség van a háttérben)

Mk és Lk már a pogányokhoz szól: itt mindketten adhatnak elbocsátólevelet.

c. **A logionok csoportosítása**:más-más alkalommal elhangzott jézusi tanítást, mint egybefüggő beszédet közölték

i. Mt a **Jézus logionok**at 5 nagy beszédgyűjteménybe foglalja össze. → Lk-nál szétszórva.

ii. Mt 7 **Isten országáról szóló hasonlat**ot szerkeszt egybe(eredetileg külön lehet).

iii. **A királyi menyegző**: Mt két menyegzős lakomról szóló példabeszédet kapcsolhatott egybe→hogyan követel heti meg a király a menyegzős ruhát azoktól, akiket az utcáról szedtek össze?

iv. **A csoportosítás lehetett kateketikai céllal is:** Az Egyes logionokban lévő **„hívó szó”**-val egy másik gyakran egészen más témájú – logiont kapcsol be, és a bekapcsoltban lévő más hívó szóval egy újabb logiont kapcsol, sít. → lásd:Mk 9, 33-49.

<u>Egybeszerkesztés:</u>

1.) **Válogatás:** Az evangélisták válogattak a Jézus-anyagból, nem mindent írtak mindent.

2.) **ezeket új összefüggésekbe helyezték saját írói céljuk szerint (**Jézus életét bemutatni kérügmatikus, hitre vezető jelleggel. Ez a szerkesztés történet)

3.**) és a címzettek szükségletei szerint:** (kiknek szánta)

<u>A SZINOPTIKUS KÉRDÉS</u>:

1. **<u>Bevezető:</u> Elnevezés:** *szünopszisz*: *szün*: -val, -vel + *opszisz*: látás.-->együttnézés, együttlátás. Eredete:
felvilágosodás korában ***Griesbach*** (protestáns egyetemi tanár). A szinoptikus kérdést is ő veti fel!-->A 4-ből 3 evangélium (Mt, Mk,Lk) annyira hasonló-->a perikópákat egymás mellé lehet tenni.

A szinoptikus kérdés: A szinoptikus evangéliumok miért egyeznek és térnek el egymástól?

2. **<u>Körülbelüli statisztika</u>**: (a versek számozása, elosztása eltérő: az egyiknél egynek veszik másiknál kettőnek stb.)
Mk: 661 verséből 600 van meg Mt-nál, és 350 van Lk-nál (Mk-i tradíció - traditio tirplex).
Mt és Lk közös anyaga 250 vers, ami nincs benne Mk-ban (traditio duplex.) Mk - Mt között nagyobb a rokonság, mint Mt - Lk között. (Saját anyagok: Mk-nál a maradék 35. - Mt-nál 350. - Lk-nál 548 vers.)

Amiben a szinoptikusok megegyeznek:

1. **Elbeszélő Keret anyag**: (HOGY MI TÖRTÉNT) Azért azonos, mivel a hagyomány közös:→ Keresztelő Szt. János→Jézus megkeresztelkedik → nyilvános működés → csodák és prédikáció Galileában → bevonulás Jeruzsálembe → keresztre feszítés → feltámadás. A szinoptikusok szerint Jézus kb. 1 évig működött. Jn-nál kb. 3 évig (gyakran váltogatja a galileai és a jeruzsálemi helyszint (Jézus többször felmegy a húsvétra)

a. **A perikópák sorrendje** is sokszor megegyezik.

b. **A perikópákon belül**: beszéd/logion anyag is sokszor megegyezik: A beszéd anyag nagy része mind 3 ban megvan (de többsége Mt és Lk-ban ez rokonságban van). Sokszor a perikópákon belül a logionok szó szerint is megegyeznek (vagy egyformán nem:A Keresztelő Szt. János Iz idézet*„Készítsetek az Úr útját ...”*
Ez arra utal, hogy az (szinoptikus) evangéliumok között irodalmi összefüggés van!!!

<u>Amiben a szinoptikusok eltérnek</u>:

1. **A keretben tehát nincs eltérés, De a perikópák és (azon belül) a logionok sorrendjében van.**
   a. **Mt és Lk közös anyag**át (250 vers) Mt öt beszédgyűjteménybe rendezi →Lk-nál szétszórva.
   b. **Hegyibeszéd**: Lk rövidebb, síkságon. Mt-nál ez a hegyen történik (Ő a zsidóknak írt→utalás a Sínai-hegyi törvényadásra→Jézus új törvényt)
   c. **Nyolc boldogság:** Lk-nál egy állapot: *„…Boldogok vagytok, ti…”* Mt-nál erénykatalógus. Nem szociális szegények, hanem *„Boldogok a lélekben szegények…”*
   A Lk lehet az eredetibb: csak 4 boldogság van →Mt ezt bővíti 8-ra
   d. **Miatyánk:** Mt-nál hét könyörgés, Lk-nál csak 5 öt. A szöveg is eltér. (e mögött a helyi egyház gyakorlata van)
   e. **Jézus megkísértése a pusztában:** eltérő sorrend: Mk csak ennyi*„a sátán kísértette”*. Mt kenyér, Isten kísértés, hatalom. Lk: kenyér, hatalom, Isten kísértés (Lk-nál Jeruzsálem van a központban)
   f. **Krisztus keresztjének felirata.**
   g. **Az Eucharisztia alapító szavai:** rokonság van köztük: Márk→ Máté/1 Kor → Lk.

a. **Gyakran az egyes perikópákon belül logionok értelme is eltér:**
   i. **Jézus** (betániai) **megkenése**: Mt, Mk, Jn: Az evangélium végén a szenvedés előtti napokban (Jeruzsálem előtt.) *„temetésem napjára teszi.”* Lk: Jézus nyilvános működése elején → inkább a bűnbocsánatról szóló tanítás.
   ii. **Jónás próféta jele:**
      1. Mt: Jézusra utal: sírba nyugvás, feltámadás.
      2. Lk: Ninivére utal: megtérésre szólító jel.
   iii. **Mt:** *„Fehérre meszelt sírok”*(A jámbor zsidó erről tudta, hogy az a hely tisztátalan) *„… amelyek kívülről* ***szépnek látszanak, de belül****…”*
   Lk: *„mint a letaposott (jeltelen) sírok” „ …az emberek járnak kelnek felettük, és nem is sejtik.”*

A szinoptikus probléma megoldási kísérletei:

a. **Ókor:** ekkor csak az evangéliumok tanítása miatt hasonlították össze → nem foglalkoztak irodalom kritikával. (ha észre is vették az irodalmi problémákat)

Először Szt. Ágoston foglalkozik a „szinoptikus kérdéssel" (a *„De Concensu Evangelistarum"* c. művében): Szerinte Mt volt az első - Mk átvette és lerövidítette (Lk csak részben függ Mt-tól)
Nem akarta megoldani a problémát, csak bizonyítja, hogy az eltérések nem jelentik az ev.ok hiteltelenségét.

b. **Elméletek**: A felvilágosodás korában J. J. ***Griesbach*** veti fel a szinoptikus kérdést.

i. **ősevangélium-elmélet**: felvilágosult német, író **Lessing** vetette fel.
Szerinte volt egy kezdeti közös írott (arám) **ősevangélium** ezt használtak fel a szinoptikusok (mindegyik a maga módján). Ezzel magyarázzák a szinoptikusok közti ***irodalmi függést***
Kritika: Nem magyarázza meg az eltéréseket. A evangéliumoknak sokkal egységesebbeknek kellene lennie.

ii. **Hagyomány-elmélet**: (**Herder** költő, teológus)
Szerinte **a szinoptikusok a szóban hirdetett szájhagyományból merítettek** (korán, már 35-40-ben leírták)**.** Az ősegyházban kétféle, zsidóknak szóló, pogányoknak szóló szóbeli igehirdetés volt→ Ez a különbség megvan már a leírt evangéliumokban is. **Péter** prédikációját →**Mk** , **Pál** tanítását → **Lk** írta le.
Pozitívum: meg magyarázza az eltéréseket.
Kritika: A szájhagyomány nem magyarázza meg az evangéliumokban lévő szószerinti megegyezéseket. (Bár a gyakran ismételgetett szöveg rögzülhet bizonyos szintig.)

iii. **Használat- elmélet**: **A három szinoptikus** |kizárólag|egymással **áll irodalmi függésben**.
Egymás munkáit *"használják"* fel.
Ezt az elméletet Szt. Ágoston vetette fel: Mt volt az első → Mk lerövidítette.
Kritika: biztosan nem Mk használta fel Mt-t és Lk-t.

A legvalószínűbb

i. **<u>Kétforrás-elmélet:</u> A Használat elmélet egy feljavított változata**

   i. Először volt a szóbeli Jézus-anyag ezt kétféleképp írták le:
   1. Először **ős Mk** amely nagyabból azonos a Mk-al. Elbeszélések, tanítások **kevés logionnal**.
   2. Utána: a **Q** egy írott Jézus Logion gyűjtemény (Logiaquelle): Jézus mondásainak gyűjteménye, elbeszélő részek nélkül.
   ii. Ezekből (**ős Mk** és **Q**) és még le nem írt szájhagyományból vett „különanyag”-ból jött létre a Mt és a Lk:

Ez a modell megmagyarázza, miért van Mk-nál kevés logion/ beszéd. Mt-nál és Lk-nál sokkal több:
De megmagyarázza Mt és Mk logionok megegyezést is: A szóbeli külön anyag azonos Mt és Lk közös anyagával:
250 vers (logion), ami nincs benne Mk-ban. (traditio duplex.)

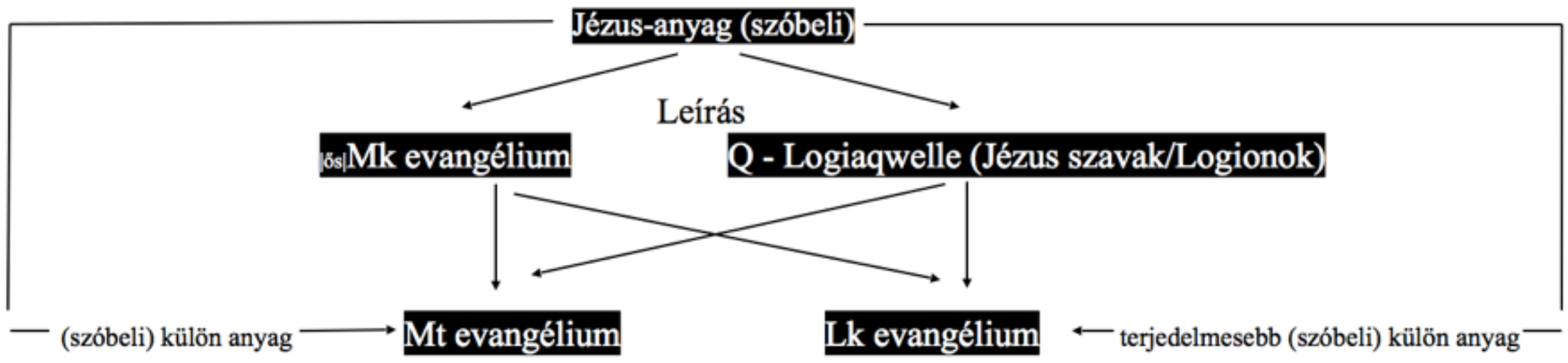
Jézus-anyag (szóbeli)
Leírás
[ős]Mk evangélium
Q - Logiaqwelle (Jézus szavak/Logionok)
(szóbeli) külön anyag
Mt evangélium
Lk evangélium
terjedelmesebb (szóbeli) külön anyag

a. **<u>Mk volt az első</u>**: Azonban erre egyik elmélet sem ad abszolút érvet.

i. **Az evangéliumok váza Mk-tól ered.**:
Mk a Jézus-anyaga a nyilvános működéssel kezdődik, a feltámadás meghirdetésével fejeződik be.
Lk és Mt kiegészíti → a Mk **elejét** a gyermekségtörténettel, **végét** a feltámadás utáni jelenésekkel.
Σ: A nagy keret Mt és Lk-nál követi Mk-ot →Mk nem hagyhatott el ilyen fontos elemeket → Mk az eredeti.

ii. **Az ősminta Mk evangélium**, mivel a másik kettő a perikópákban gyakran eltér Mk-tól, de különböző helyeken → ahol az egyik eltér ott a másik Mk-ot követi és fordítva. Ez is bizonyítja az irodalmi függést:Az egyszerűbb Mk-ot más-más „külön anyagokkal" egészíti ki Mt és Lk.

iii. **Tartalmi összehasonlítás**: Mk-nál a **kényelmetlennek tűnő részeket** Mt és Lk kijavítja, elhagyja (Az Egyház ezt megőrizte ettől hiteles az ev.):
pl. Jézust bolondnak tartják rokonai:Mk hozza Mt, Lk elhagyja.
Jézus sem „tudja sem a napot sem az órát". Még a fiú se: Mk hozza Mt nem.
Mt és Lk a félre értések tisztázása miatt megváltoztatja Mk-ot, aki még kötetlenebb, egyszerűbb→ Mk az ősibb ezek alapján.

iv. **Mk stílusa** nagyon egyszerű semita→mellérendelt mondatokat használ: a mondatokat „és"-el kapcsolja össze. Mt, Lk alárendelt mondatokat is használ

A negyedik evangélium viszonya a szinoptikusokhoz

János evangéliuma

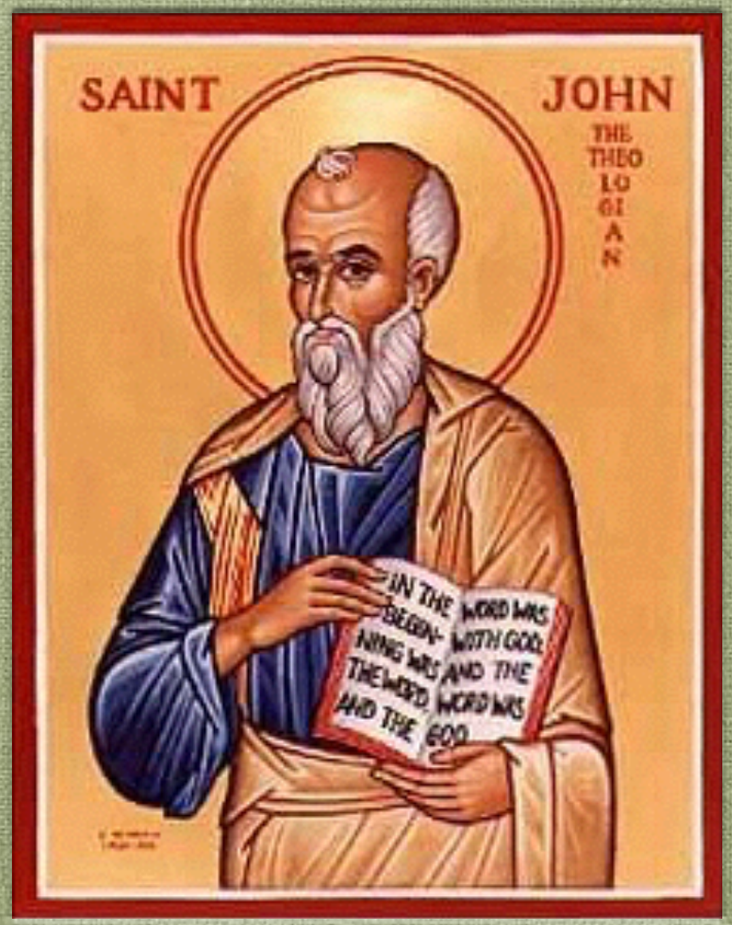

a. A Jn. ev. jelentősen el tér a szinoptikusoktól, ez íródott a legkésőbb → Az I. sz. új szellemi áramlatai (gnózis), tévtanításai, miatt újra fogalmazta a keresztény tanítást → az új tanokkal szemben átveszi azok szempontjait, kifejezéseit, nyelvezetét.
b. Stílusban és szemléletmódban természetesen különbözőek → Hangsúlyeltolódások:
   i. **Jézus tanításának középpontjában:** Szinoptikus → **Isten országa**, Isten uralma. Jn → **„Élet”** - Az örök élet.
   ii. **Jézus kinyilatkoztatja**: Szin → **Isten országa**, Isten uralma **közelségét és erejét**. Jn → **Atyát és önmagát**
   iii. **Csodák:** Szin → **Számtalan** csoda egyszerű leírással. Jn → **8 csoda** mind **mély értelmű** kinyilatkoztatás.

i. **Erkölcsi tanítás:**

1. Szin-→Kifejtett sokoldalú erkölcsi tanítás(hegyi beszéd, közösségi szabályzat, Kr követése:kereszt, éberség stb)

2.Jn.-nál csak egy téma van: SZERETET de az alapos, hiszen ez a többit is magába foglalja. (Szeretet Parancs).

ii. **Jézus tanítása**:Szin→Egyszerű, világos és életszerű hasonlatok. Jn→Tele mély értelmű titokzatos metaforákkal: hasonlatokkal, allegóriákkal, *„Én vagyok a Juhok kapuja.”* ← Nehezen érthető mély jelentés

Ez nem jelenti azt, hogy máshogy tanított a tanítványoknak, máshogy a néphez. → a szinoptikusok állnak közelebb a Jézusi tanításhoz. →Jn már az értelmezést is bele dolgozza. Jn újra fogalmazza, hogy jól értsék.

iii. **Ítélet:** Szin→Csak Jézus második eljövetelhez kötődik. Jn is beszél az ítéletről a végső napon, de számára az ítélet már most is jelen van: Mindenki a saját cselekedetei alapján ítélnek meg→ mindennapos valóság lett.

2. **<u>János és a szinoptikusok közötti viszony</u>:** (itt nem a tanítások különbségét tárgyalja, hanem a magyarázatot)

a. **kiegészitő elmélet:** elégedetlen volt a szinoptikusokkal →elmélyültté akarta tenni a Jézusról szóló tanítást.

b.elnyomó elmélet: Egyesek szerint pedig ki akarta szorítani a szinoptikusokat.

c. **Mai nézet:** Akár ismerte, akár nem önálló művet írt és ilyen módon nem függött a másik 3 ev.-tól.

Az új szemléletmód→az eretnekmozgalmaival szebben újrafogalmazza és megőrizni az igaz Krisztusi hitet.

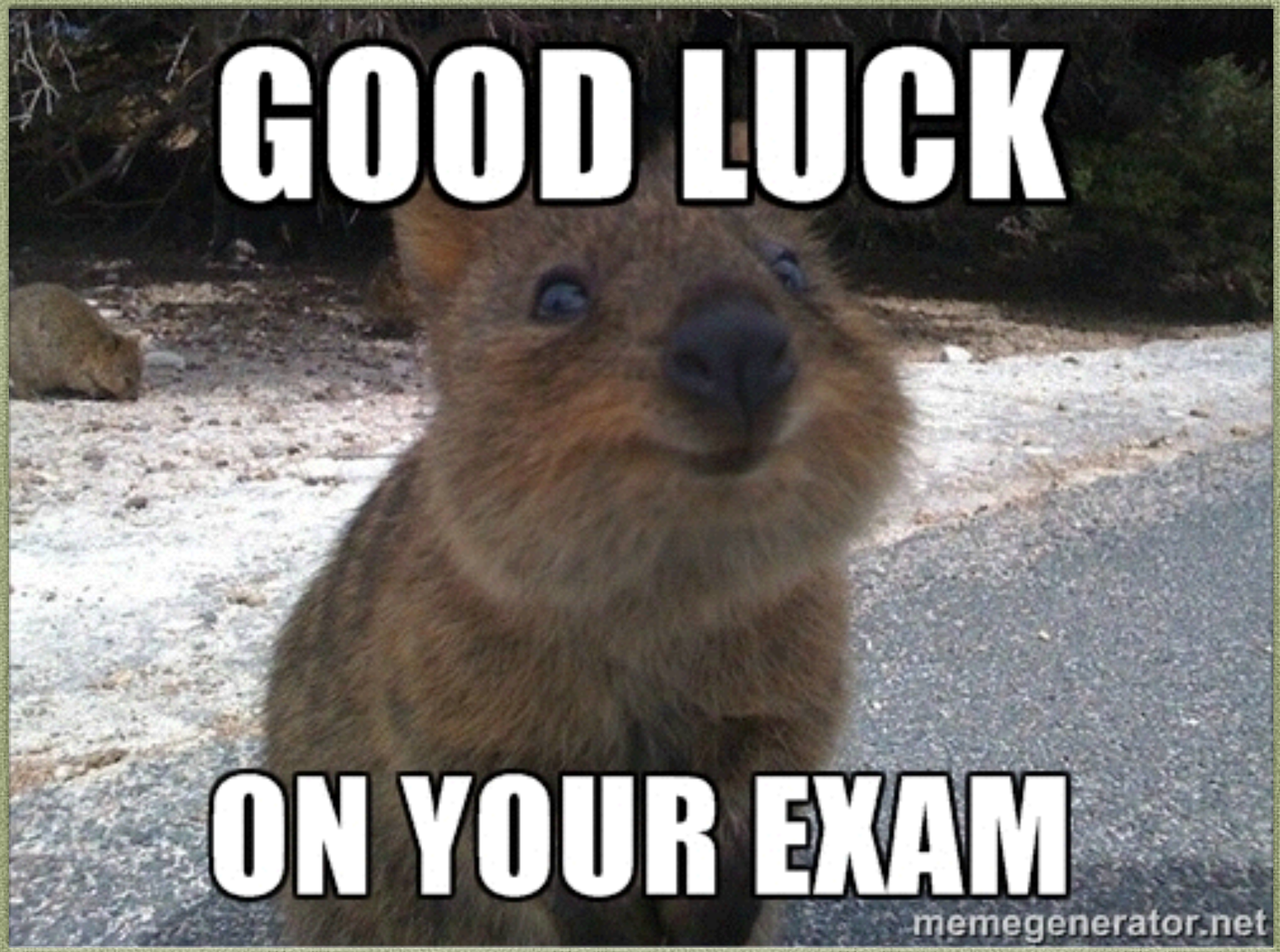

Köszönöm a figyelmet!